

దాసభారతీ ప్రచురణలు : ౧౨

నారాయణదాస

పంచశతి

[దాసుగారి తెలుగు శతకములు]

కృతికర్త :

మ హా క వి

శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాసు

సంపాదకుడు :

శ్రీమాన్ కోగంటి సీతారామాచార్యులు

ప్రచురణ :

రామక్రిష్ణా ఇండస్ట్రీస్ వారి సౌజన్యముతో

మొదటికూర్పు
1000 ప్రతులు
ఆగస్టు, 1976.

వర్ణ స్వామ్య సంకలితము
ప్రాప్తిస్థానములు :
ఉపాధ్యాయుల సావిత్రమ్మ
C/o శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావు
4-2-13, చంద్రమాళినగర్
గుంటూరు-2

వెల 5 రూ.

ముద్రణ
శ్రీ పి. రామకృష్ణమూర్తి
మేనేజింగు డైరెక్టర్
పోస్ట్మెన్ ప్రెస్ లిమిటెడ్, బ్రాడీపేట గుంటూరు-2

ము ద్రా ప క ప్ర శ స్తి

శా। శ్రీ లొప్పారి మహాంధ్రదేశమున వాసింజెంది, సాహిత్య కే
 లీ లోలత్వమునంది, సాహృదము నోలించెంచి, విద్యన నో
 బాలంకారత సంఘటించి, సుకవీంద్రానేక కావ్యాళి మా
 లా లక్ష్మీకములై చెలంగెడిని మేల్కర్పూర సౌరభ్యముల్

శా। ఆ సౌరభ్యము రూపమై వెలసెనో? అ సాహృదమ్మెల్ల పెన్
 మూసంబోసిన మూర్తి నై భవమొ? సాంపుల్ నింపు సాహిత్య కే
 లీ సాభాగ్యమొ? రామచంద్ర కరుణాలీలా విశేషమ్మొ! పే
 ర్వాసిన్ గప్పురపుం బసందు రుచిమత్ప్రారంభ మేపారెనో?

స్తీ। శ్రీరామ చరణ రాజీవ సద్భక్తుడై
 పరమ పావనధర్మ ఫక్కి నెఱిగి
 పృథు యజ్ఞశీల పవిత్ర చరితుడై
 పుణ్యవాసనల పెంపునందనర్చి
 కేశవతీర్థ సంకీర్తిత శ్రీరామ
 చరితముద్రణ ధురంధురతఁదాల్చి
 రామనామధ్యాన రసవస్మనోవృత్తి
 సకల సజ్జనమైత్రి సంతరించి

గీ। మహిత సీతాసతీ మనో మధురమూర్తి
 రాముడై కృష్ణవైభ వారాముడగుచు
 పరిమలద్దివ్య కర్పూర వంశజుని
 చంద్రముడు రామకృష్ణుండు సాధుశీలి

శ్రీ నారాయణ దాస పంచశతి ముద్రింపించి దాతృత్వ దీ
క్షా నై పుణ్యము మెచ్చు కోల్గొనెడి శ్రీ కర్పూర వంశోద్భవున్
శ్రీనిండారెడు భోగభాగ్యములతోఁ జెన్నారు శశ్వత్క లా
శ్రేణి ప్రాణముగాఁగఁ బోచు హరి మా శ్రీరామకృష్ణాగ్రణిన్

పూర్వ జన్మార్జితమైన పుణ్యమెల్ల
నమల కర్పూర పరిమళమై తుర్రు
సుకవి విద్వత్కులారాధనకు సతమ్ము
నొప్పుఁగావుత ధనము పరోపకృతిగ

శ్రీమాన్ కోగంటి సీతారామాచార్యులు

శ్రీ:

దా స ద ర్శ న ము

ప్రపంచమున సారస్వత రేఖ నిత్యనూతనము నిరంతరమునై
పల్లవించుట రసజ్ఞులొక మెఱుంగిదికాదు. ఆసారస్వతము బహు రూప
మయ్యు సంగీత సాహిత్యాత్మకమగుట సర్వ విదితము.

“పంగీత మథ సాహిత్యం సరస్వత్యా స్తనద్వయమ్
ఏక హాపాత మధుర మన్యదాచోచనా మృతమ్”

అను నభియుక్తోకి సంపూర్ణ లక్ష్యములైనవారు జయదేవ
నారాయణ తీర్థ ప్రభృతులు. సామగాన ప్రియుడగు పరమాత్మ సాన్ని
ధ్యము వారికి లభించినంత సుళువుగా శీఘ్రముగా నితరులకు లభింపదు.
అట్టి వారిని విజ్ఞాన పూర్ణులనియు పూర్ణ పురుషులని పెద్దలు వ్యవ
హరించుట కద్దు. శ్రీమదజ్ఞాడాది భట్ల నారాయణ దాసుగారు మహా
పూర్ణపురుషుడు. కేవల సంగీత సాహిత్యములే కాక కథా గాన నృత్య
కవిత్వాది నానా రసవత్కలా నిధానమైన వారగుట పుంభావ సరస్వతి
యనుటయు నతి శయోక్తి కాదు. శాస్త్ర సంపత్తి వానికన్నింటికి
జీవభూతమైనది. అన్నింటికంటె వారి యాదార్యము విరక్తి సర్వత్ర
గోచరించును. ఆవారి సర్వవిజ్ఞాన విధానమున కీ పంచశతి ఒక విశిష్ట
మణి దీపిక.

సాధారణముగా సంస్కృతాంధ్ర కవులు శతకముల నత్యధి
కముగా నాదరింతురు. ఈ యాదరణమునకు హేతువులను పెక్కురు
పెక్కు విధములుగా నూహించిరి. కావ్యరచనా యోగ్యతకై యిష్ట
దైవ ప్రార్థనాత్మకమైన ఒక అభ్యాసమని చాలమంది యభిప్రాయము.
అది త్రోసి రా జనరానది. ఈశతకములు మాత్ర మట్టివికావు. వీని
ప్రత్యేకత విలక్షణముగా గోచరించును. నారాయణదాస వ్యక్తిత్వము
నెఱిగిన వారెవ్వరైనను అభ్యాస మాత్రమనలేరు. ఆయన సహజ

పాండిత్య ప్రజ్ఞా పాభవోపేతుడు. తొలి మలి పద్యములు ఓకే సమయ
మన వ్రాయబడినట్లుండుట వీరి సర్వప్రత్యేకతకు పరమో దాహృతి.
వీరి పద్ధతి యొక్కటి స్థిరమైనది. పద్యముగాని పాటగాని మాటగాని
వ్రాసినదానిని మరల మరల జూచి హెచ్చు లాచ్చులను సరిచేయునల
వాటులేదు. మహారణ్యభూమి వలెనే, నిమ్నోన్నతములతో సహజ
ప్రకృతివలెనే వీరికవిత్వము శోభిల్లు చండును, కృతిమత యనునది వీరికి
బొత్తిగా నచ్చనిది. సర్వ ప్రపంచ విషయములు వీరి బుద్ధికి గోచ
రించును. సాంప్రదాయికములు వీరికి నచ్చనిచో నిర్భయముగా నా
విషయము నుద్ఘాటించుదురు. సహేతుకముగ నిర్ధారించుదురు.

మహాకవులు కొందరు శతక రచనలు చేయుటలో తాత్పర్య
మేమియా యని యాలోచించినచో స్వార్థబుద్ధికంటెను పరార్థబుద్ధియే
స్పష్టమగును. తా మేదైవముయొక్క కృపకు పాత్రులై కలిగిన బాధ
లను నివారించుకొన్నారో అట్టి బాధ లెవ్వరికినేని కలిగిన నా స్తుతులచే
నాదైవతములు ఆవారి బాధలు తీర్చునుగదా ! లోకమున కుపకరించు
నన్న మేలియాహాయే ఈ శతకరచనకు కారణము. చూడగా మూక
పంచశతి యిట్టిదేకదా ? తత్పారాయణముచే బుద్ధిహీనులెందరెందరో
మహాకవులగుట లోకమెరుగునుగదా ! అట్టి మహిమగల శతక
సంపుటియీ పంచశతి.

ఇందు సూర్యనారాయణ శతకము మొదటిది. సూర్యనారా
యణుడు ప్రత్యక్షుడై వము. లోకమునకు ఆరోగ్యప్రదాత. నారాయణ
దాసులో వట్టి నారాయణుడుకాదు. సూర్యనారాయణుడు. ఇన్ని
సంబంధములతో ఈశతకము సాగినది.

“ఆరోగ్యం ధాన్కరాదిచ్చేత్ శ్రయమిచ్చేద్ధుతాశనాత్

ఐశ్వర్య మీశ్వరాదిచ్చేత్ మోక్షమిచ్చేజ్జనార్దనాత్

అను నభియుక్తికి ప్రకారము సూర్యభగవానుని వలన నారో
గ్యము నొందుట మయూరాది మహాకవుల చరిత్రలు తెలుపుచున్నవి.

ఈ మహాకవి కేవల మారోగ్యమేకాక ఆరోగ్యాది మోక్షపర్యంతము సూర్యభగవానునే ఉపాసింపవలెనని తన సిద్ధాంతము స్పష్టపఱచినారు. సూర్యదేవుని నవరసమూర్తిగా చిత్రించుట మాత్రము ఈ మహాకవికే చెల్లినది.

“కమలాశీన్ విగసింపజేయునెడ శృంగారంబు, హాస్యంబు దు
ర్దమ మందేహ తమిస్రమారణమునన్, రౌద్రాద్భుతో ద్వీర సం
క్రమ బీభత్స భయానకంబులు లనత్కారుణ్యముం దావకీ
నమహాభక్తులయందు, న స్తగిరి పొంతన్ శాంతభావంబు నీ
వమరంజేయుదు విత్యనిర్గుణుడవై హా : సూర్యనారాయణా :”

ఇది దాసుగారి పద్యతి. ఆయనబుద్ధికి అగమ్యములేదు. లోకము నందలి సర్వపదార్థములను మేధావి లోకోత్తరముగా సర్ది యనుభవించ వలెను. ఆమేధ వీరికి వలసిదంతయున్నది.

ఈ మహాకవి సర్వమతసిద్ధాంత సారసర్వస్వగ్రహణ పారీణత అబ్బురముగొల్పును.

“సరిగాబొద్దులు విన్నభావముగ. హంసల్సత్తుగా, దార్కికుల్
పరమాణుస్థితిగా, బహుప్రకృతిగా, బల్మారు సాంఖ్యుల్ సదా
ధర మీమాంసకులెల్ల గమ్మగ : బరంధా ముమ్ముగా యోగులం
దురు, నేనో మఱిసీవే సర్వమని యందున్ సూర్యనారాయణా :”

దీనికిమూలము ప్రసిద్ధమైన శ్లోకమున్నది. నేనో మఱిసీవే సర్వ మని యందున్ అనుట శ్రీ నారాయణదాసవ్యక్తిత్వము.

దాస నిశ్చయమిది

నీ దాసుండగు వానికాపదయరానేరా, వాకవృద్ధినన్
సూదిన్నీకులు నిల్వనట్లు వడినెంతో దూరమైపోవు, త్వ
త్పాదాంభోరుహచింత నొషధము తప్పన్ లేదు పాయఁబువే
రేదె నన్ భవరోగమూడ్చుటకుఁ దండ్రీ : సూర్యనారాయణా :

ఐహాకాముష్మిక సౌఖ్యదాతృత్వము సూర్యభగవానుని ధర్మ
మనిగదా వీరినిశ్చయము. వారి భక్తితత్పరతకిది పరమ దృష్టాంతము.

“ఊహాపోహలు శాస్త్రశోధనములున్ యుక్తుల్ క్రతుస్సానముల్
సోహమ్మంచువచించుటల్” వృథలు, సత్యంబున్ దయన్ గల్గియు
త్సాహంబొప్పుగ భక్తితో భవదుదంచన్నామ సంకీర్తనం
బాహుసేమక మోక్షమిచ్చుచెటులయ్యా! సూర్యనారాయణా!”

నిరంతర భగవన్నామ సంకీర్తనముకంటె మోక్షమునకు
సాధనమింకొకటి లేనేలేదని వారి విశ్వాసమును హుబముఖముల
చిత్రించి తెల్పినారు. నవ విధ భక్తులలోనిదగు సంకీర్తనభక్తి మూఢ
భక్తిగా తానుస్వీకరింపలేదు. ఈ గ్రంథోప సంహారమును తిలకింపుడు.

“ఆయంగా సకలశ్రుతిస్మృతి పురాణాద్యర్థ సారంబులు
లఘు నాశక్తి కాలందిచూచి తుదికిమ్మై హృదిగైకొంటి నం
పరిణాభోధిదరింపఁ జేయుటకు యుష్మద్భక్తి దప్పకన్య మీ
నరలోకంబున లేదు పాయమవి యన్నా! సూర్యనారాయణా!

ఇదివారి నిశ్చయము. సకలశ్రుతిస్మృతి పురాణాదులను మధించిన
వినూత్న విచిత్ర విశేష విజ్ఞానముతో మధింపగా నవనీతమువోలె
వెలువడిన పరమ సిద్ధాంతము భక్తి. ఆభక్తి నవవిధములు గావున
సంకీర్తన పరమమోక్షసాధనము.

“మోక్షసాధన సామగ్ర్యం భక్తిరేపగరీయసీ” అనియు

“భక్తిరేవైవం గమయతి, భక్తివిశేష పురుషః” అనియు

శ్రుతిస్మృతులు చెప్పుచున్నవిగదా! శ్రీమద్భాగవతాదులు
ఈ విషయమునే ఉద్ఘాటించుచున్నవి గావున శ్రీదాస భక్తి సిద్ధాం
తమున శాస్త్రీయము సర్వజన సంసారసంతరణ సదుపాయమనుటలో
సందేహములేదు.

ఇట్లే ఇందలి పద్యములన్నియు వినూత్నచిత్ర మహావిషయ ప్రతి
పాదకములగుటయేగాక సహజసుందరములు నగుట శ్రీదాస ప్రతిభకు

అపార వ్యుత్పత్తికి పరమ దృష్టాంతములు. అన్ని పద్యములు ప్రథమోదాహరణార్హములే గావునను, నిరవకాశము నెత్తిపై తొక్కుట చేతను ఈగ్రంథ ప్రస్తావన నింతటి విరమింపవలసెను.

ఇక రెండవది మృత్యుంజయము. అనగా నిది నిజమైన మృత్యుంజయమే ! సంజ్ఞా మాత్రముగాదు.

మృత్యుంజయుడు పరమశివుడేగదా ? మరల నామధేయమున శివ పద ఘటనమేల ? దాసభారతి నిర్విశేషముగ దొరలివచ్చుననుటకు నామనసొప్పదు, — కావున మొదటి మృత్యుంజయ పదము విశేషణము. ప్రాణాపాయకరవ్యాధిలో నుండగా శ్రీదాసభారతి పరమశివుని స్తుతించినది. అది మృత్యుంజయమైనది. ఈ శతకమును ఎవ్వరు పఠించినను వారెల్ల రపమృత్యుంజేతలగుదురు, కేవల మృత్యుంజయమేకాదు శివముకావలయు. కావుననే నామధేయము మృత్యుంజయము. సంబోధన, జగన్మంగళాత్మకమైన శివనామము సెబాసు !

తొలిపద్యమున సూర్యనారాయణ శతకమునకు వలెనే శ్రీకారాదులులేవు. శ్రీకారాదిగా కావ్యప్రారంభము అనునది సామాన్యము. కాని మహర్షి పూర్ణమగు హృదయముతో స్వామిసన్నిధికి పరువెత్తు దాసభక్తి పరమవిశిష్టముగా సంబోధించినది.

“ఓనాథ దీనరక్షక మానుగమముగావుమా !” మొదలు నూరవది యగు “శివ శివ శివ మృత్యుంజయ ! భవ భవ భవ పాపదూర భక్తాధారా !” వరకు ఏకరూపముగా పరమార్థి బంధురముగా ఇష్టదైవస్తుతి విషయికమైన రతి సాగినది. ఇట్లు సాగుట మహాకవి లక్షణము. లోకములగు కామక్రోధాదుల కతీతమైనపుడుగాని ఏవంవిధ మహానిష్ఠ కుదురదు. శాస్త్రవ్యుత్పత్తిగల మహాకవులు శాస్త్రీయ సంప్రదాయము లెట్లు నిక్షేపింతురో ఈ పద్యమునందు గోచరించును. పూర్వార్థమునందు శివ శివ పదములు నావృత్తము చేయుట. ఈయా

వృత్తి పరిసమాప్తిద్యోతకము. ఇంతకంటె చేయవలసిన స్తుతిలేదనుట. ఈ స్తుతియు పరిసమాప్తమైనదనుట. ఇట్టి చమత్కారములు దాస కవితా వాహినిలో కోకొల్లలు దొరలివచ్చును.

ఈ మృత్యుంజయము వారి సోదరులకు వ్యాధి సంక్రమింపగా వైద్యుల సాధ్యమనగా బంధువులు బిక్కమొగములు పెట్టగా నాడీ సంచలన మపమార్గము పట్టగా నారాయణదాస మహాభక్తి ఈ శత కౌషధి సంజీవనీ మహామహిమచే సోదరుని పునరుజ్జీవితుని చేసుకొన్నది. దాసానుభూతియట్టిది.

ఒకపర్యాయము దాసుగారు బందరులో హరికథ చెప్పుటకు వెళ్ళివారట! అపుడు శ్రీవిశ్వనాథ సత్యనారాయణగారిత్తలి నాయనా! మట్టుపట్టినది వానవచ్చిన కథ యెట్లు జరుగునో! అనగా నారాయణ దాసుగారి కథగావున వర్షము రాదమ్మా! అన్నారట! వర్షములేదు. కథ లోకోత్తరముగా సాగినది. ఈ విషయమును శ్రీసత్యనారాయణ గారు వారేచెప్పగా మఱికొందరు పెద్దలతో గలిసి విన్నాను దాసభక్తి మహిమయట్టిది.

నిష్కృష్టము పవిత్రమగు నాభక్తిభావము ఈ శతకములో రూపుగట్టి ప్రవహించినదనుట సహజోక్తియేగాని మెచ్చుగాదు. ఈ శతకమెల్ల తనజోడు కవపాటకాడునైన సోదరుని రోగబాధ నివారణకై దాసహృదయము పడెడి ఆరాటము నూరుపద్యములలోను సాక్షాత్కరించును “కృయాసిద్ధిస్స త్వేభవతి మనఃతాం.” అన్నసూక్తి కింతకంటె లక్ష్యమేమి కావలెను? ఇందలి పద్యములన్నియు మారేడు దళములవలెనే భాసించును. ప్రతిపద్యము విస్తృత వ్యాఖ్యానార్హము. వివరణము మొదలిడినచో మూల గ్రంథమునకంటె ద్విగుణముగా భారమగును. అన్నిపద్యములును శివమూర్తులే! ఏదేనినేని హెచ్చు లొచ్చులనలేము. అది దాస ప్రతిభ.

“ఇది బిరుదు నీదు భక్తుల
సదయత రక్షించినావు శంకరుడవుగా
పదునాలుగు భువనములలో,
బడపడి చాటుదునికన్న బ్రదికించు శివా!”

చిత్రము! భక్తులను రక్షించుట పరమశివుని బిరుదు. అనగా
అలంకారము. సేవ్యుల కింతకంటె ధర్మమేమున్నది? అలంకారమేము
న్నది? దీని పదునాలుగుభువనములలో చాటుశక్తి మాత్రము ఒక్క
నారాయణదాస మహాశక్తిగే గలదు. ఇది వినిమయము. రక్షణయొకరి
వంతు, దానిని ప్రచారము చేయుట యొకరివంతు వీరిద్దరు నసాధార
ణులు. సేవ్యసేవకభావము ఇట్లుండవలెగదా!

చివర కొక్క సత్యమును చెప్పుచున్నారు దాసుగారు.

“సత్యము నీదగురక్షణ
సత్యము నీభక్తులెల్ల సౌఖ్యముఁ గొంటల్
సత్యం బీశతకంబవి
సత్యత నాయన్నఁబ్రోవు సర్వేశ శివా!”

ఈ శతకము సత్యమనగా శతకాను సంధాతలకు మహాఫలము
మృత్యుంజయాత్మకము తప్పక సిద్ధించునని పరమ ఋషివలెనే పుణ్య
మును అందరకును పంచిపెట్టిడి బౌదాధ్యము దాసుగారిది.

మూడవది ముకుందశతకము.

ఈశతకారాంభమున సత్యనారాయణ స్తవమున్నది. ప్రతి పద్య
మునను నారాయణ శబ్దమున్నది. మకుటము మాత్రము ముకుందయని.
భగవత్తత్వమేకరూపమైనను మూర్తులు తత్ప్రతిపాదక మంత్రములు
భిన్నములుగావున మూర్తి భేదము నంగీకరింప వలెను. తాత్పర్యము
సత్యనారాయణ శతకమేయయ్యును కందపద్యాంతమున నాగణము
అమకదుగావున మోక్షప్రతిపాదకతాద్యోతకమగు ముకుంద శబ్దమును
సవిశేషణముగా మకుటీకరించి తమ తాత్త్వికతను స్పష్టము చేసినారు.

మొదలి శార్దూలముగాక సరిగా నూరు పద్యములు. అందరును తరించుటకీ కందములు వ్రాసినట్లు రచన ఫలమును పరబ్రహ్మసాక్షి కముగా పాతకులకు ధారవోసినారు. బిందు పూర్వక దకారప్రాసతోడి పద్యము చివర కూడ బిందు పూర్వకద కారముతో నాగుట పద్యమున కొక అందము సచ్చును. ఇది కేవల శాబ్దికమే యయ్యును అప్రయత్న సిద్ధముగావున వాక్యార్థాపకర్షకము కాకపోవుట చేతను అధమము మాత్రము కాదు.

ఈ ముకుందశతకము కుందప్రసూన గుచ్ఛము వలెనే గుబాళించు చున్నది. విరజాజి పొట్లమువలె పరిమళించు చున్నది. ఇందం దెందైనను సుఖింబంద భక్తియే యుపాయమని మదికి విందుగా రోగములకు మందుగా భక్తిని భావించి తరించిన మహాభక్తియోగి దాసు గారు.

“మందరధర! రారా! శ్రీత
మందారా! రార! పాపమర్దవరా! గో
విందా! రా! నారాయణ
కందళితానంద మూల కంద ముకుందా!”

ఆటలు మిరగిన బొలకృష్ణుని బ్రతిమాలుచు పిలుచు యశోదాదేవి ఆరటము ఆప్యాయము ఆహ్లాదము ఈపద్యమున నాలుగు వైపుల జూచుచు పిలుచుటలు తోచుచున్నవి.

హరవిలాసమున చిరు తొండవించి కథలో సిరియాళుని వండిన పిమ్మట పరమశివుడు పిలుపుమనగా తల్లి గద్గదనదద్గళముతో “రారా శరీగ్వంశ వారాశి హిమధామ” అని దిక్కులుచూచి పిలిచినది. తత్తద్వ్యంజన పాకగంధిలములైన అనయముతో వచ్చినాడు. అట్టి పద్య మురుదుగా గాన్పించు చున్నది. నే సరువది నాలుగు లఘువులతో నారాయణనే పిలువగా నీకంత సీసపద్యము కావలెనా అని శ్రీనాథుని వెట కారమాడు చున్నట్లున్నది. ఇద్దరు సార్వభౌములే గావున ఒకరి

నొకరు సరసములాడు కొనుట దొసగుగాదు. ఆసార్వభౌమునకు మీసలున్నట్లు నేనెఱుగను.

ఈ మహాకవి ప్రాసలను గాని ఉపములను గాని ఉత్పేక్షలను గాని అందుకొన్నచో బండ్ల నుండి గ్రుమ్మరించినట్లేగాని మహామేఘము వర్షించినట్లేగాని వేరుగాదు. ఆసేతు శీతాచలము తిరిగితిరిగి అన్ని సారస్వత ప్రక్రియలందును ప్రథమతంబూల మందు కొన్నవారే. పండ్లికిలించి చిత్తమనుట వారెరుగని విద్య. సహృదయ మిత్రుల యెడల, నిగర్వులు నిరాడంబరులను నగు విద్వాంసుల యెడల వారుచూపెడి అపారగౌరవము అనన్యసామాన్యము, నాన్యతో దర్శనీయమును. ఒకటి రెండు పద్యములకే ప్రాసలందక గ్రుడ్లు మిటకరించి ప్రాసలే మార్పుకొనెడి నేటి చాలమంది కవుల కీశతకము పరమాశ్చర్యమును కలిగించుటలో వింతలేదు. ఇన్ని ప్రాసలును చమత్కారజనకములై సహృదయ విస్మయమునే గొలుపునుగాని వచ్చినవే వచ్చుచున్నవని అసంతుష్టి నీయవు.

అన్ని పద్యముల వెనుకనుండి పురాణగాథలు తొంగిచూచును. ఉదా.

“బందెలిదెద సమ నెదనిదె

పందెఱు నీకంటె మొండివాడనురా! గో

విందుండా! నారాయణ!

కందలితానంద మూల కంద ముకుందా!

హృదయమున భగవంతుని బంధించుట యోగులచేతనైనదే గాని మానవులకు గాదు. ముకుందుని హృదయమున బంధింతునన్న మాట సంయమిత్వ ద్యోతకము. గోవిందుండా! అని సంబోధించుట మరింత విశేషము. ముకుందున కాసంబోధన మిష్టము.

గోవిందేతి యదాఽఽక్రంద త్కృష్ణామాం దూరవాసినమ్

ఋణం ప్రవృద్ధ మిసమే హృదయాన్నాపరస్పతి”

శ్రాపడి గోవిందా ! యని పిలిచిన ఆ కేక ముకుందుని చెవులబడి అధమర్ణుని గావించినదట ! దీనికి తిక్కన “ఈగగరాని అప్పు” అని తెనిగించినాడు. అట్లే ఈ గోవింద పదముకూడ గోశబ్దాభిధేయార్థముల నన్నింటిని ఆవృత్తిచేయుచు అద్భుతార్థము నొసగుచున్నది. స్వామి దర్శన మిచ్చినను పోల్చుకొనలేక మఱపుచెందుట ప్రకృతిసహజమైన సత్యము. భగవత్తత్వము నెఱిగిన వారికందరికినీ ప్రపంచ మసత్యమనియే తెలియునట ! గర్వసంహసము భూతదయాభివృద్ధి వారికి పరమ సమ్మతములు. ఆయుశ్శేషమంతయు భగవద్గుణసంకీర్తనమునకే విని యోగింపజేయవలయునట ! ఇది భాగవతధర్మము. ఇదిగో !

“నీపాదఃపద సేవయు
నీ పాదార్చకుల తోడి నెయ్యిమ్మునితాం
తాపార భూతదయయును
దాసమందార నాకుదయపేయగదే !”

దాసబుద్ధియు దాసకవిత్వము నీజాతివి. వారి కోరికచూడుడు ! ఎందైనను మిత్రులకందరకును భగవద్భక్తి నందింపుమనికాళిందీప్రియుని కోరుచున్నారు. ఈ శతకము వ్రాసి భగవదంకితము చేసి దాస హృదయము పొందిన యానందమునకు మేరలేదట ! ఇది సత్యము: సదా నందమును ఇంశలు వ్రాసి చిట్టచివర

అందఱు దరియించుటకే
కందము లాచంద్రతారకంబుగ మహిలో
నందెఱపుము నారాయణ !
కందలితానంద మూరికంద ! ముకుందా !

ఇది సర్వ ప్రపంచ సంసార సంతరణ వాంఛ. పరమ హంసలకు మాత్రము చెల్లినది. వీరికడచెల్లినది.

వీరు ఆంతరంగికవై రాగ్య సంపత్తి కలవారు. ఆశ్రమ స్వీకారము లేని పరమహంసలని నాతాత్పర్యము. ఈ శతకమెల్ల హృదయముతో

చదివిన నీయర్థము తెల్లమగును. ప్రతి పద్యము నారాయణ శబ్దాంకితము. మకుటము తదర్థవివరణము చేయుచున్నది.

ఆనంద కందము నారాయణుడే గదా! మిగిలిన యానందములు నిత్యములు గావు. అనిత్యములైన వాని ఆనందములుగా వేదాంతులొప్పురు. కావున పరమహంస సంస్కరణార్హమగు నారాయణ శబ్దమును పద్యాంతమున నిక్షేపింపక పద్యగర్భమున నిమిడ్చినారు. ఇది వారి ఆంతరంగిక నారాయణ పరాయణతను అర్థతః ధ్వనింపచేయుచున్నది. ఇది కావ్యభాషలో ఒక విధమైన శిల్పరచన.

నాల్గవది వేల్పువంద. ఈ వంద పద్యములును గండశిలల వంటి సీస పద్యములు. ఈ వంద పద్యముల కర్తము తడవులాడక చెప్పట ఎంతవారికేని యసాధ్యమే! చెప్పినచో తెలుగు దేశమున వానికి తెలుగులో నికడోకా లేదు. ఇది నాటు తెలుగు. దీనిని పాఠ్యగ్రంథముగా కూర్చినచో తెలుగు వారికి చక్కని తెలుగు పట్టుపడును. కాని ఇట్టి గ్రంథములు నిర్ణాయకుల దృష్టి కెక్కవు. కష్టములేనికమ్మని పుస్తకములు విద్యార్థుల మనసుల నాకట్టును గదా! విద్వత్తా సంపాదనము నేడు వెను వెను కలెనది.

కవి సింహాచల నారసింహుని నూరు పద్యములలో స్తుతించుచున్నాడు. అన్నియు సీసములు. ఉక్కు కంబమున నలవోకగా నావి ర్భవించినవానికి సీసమున సాక్షాత్కరించుటలో సంశయమేమి? అచ్చమైన తెలుగు వృత్తము సీసము. నాటు తెలుగు భాష. అసలు తెలుగు దైవ మప్పన్న. కవి వెలితిలేని తెలుగు మొలక. సంస్కృత భాషకు మార్దవ మాధుర్యములు లేవని తెగువతో పలికెడి తెలుగు డెందముతోనే ఈశతకము నిడిచినది.

‘యతో వాచో నివర్తంతే’ అన్న ఉపనిషద్వాక్య మందుకొని దృశ్యము నదృశ్యమునగు పరమాత్మతత్త్వమును అనిదం పూర్వ ధోర

ణిలో వణ్ణించినారు. తొలిచదువులే పరమాత్మను తెలియలేక మళ్ళినవి. వాని కందని నీవు నానాటు మాటల కందెదవా! నాటు మాటలతో మనకు అప్పుల నరసన్న సందించినాడు.

“వీనులు లేకీవు వినెదు కన్నులు లేక కనెదు” ఇది పరమాత్మ యొక్క సత్తను వణ్ణించుచు అతీంద్రియములైన సర్వకార్య సమాచారములను వివరించుశ్రుతి. అచ్చముగా తెలుగు మంత్రముగా ఆర్షదృక్కుతో ఉపాసించినారు. దాసనిశ్చయ మెంతనిక్కచ్చియో! పులిపాదుగు పిడుకబోవనొనట! పామునోటనైన చేయి పెట్ట వచ్చునట! మొసళ్ళ రేవున న్నానమునకు దిగవచ్చునట! పిచ్చికుక్కతో నేస్తము చేయవచ్చునట! నేను తప్ప మరేమియు లేదని కూడు కూటములకు మాత్రమురియాడు కొంటె మాటలు వినరాదట! భగవత్సంబంధములేని వాని సంబంధము పై కార్యములకంటె దుష్కరముగా వెల్లడించినారు. ఇదివారి పరమ నిశ్చయము. వెనుకటి కవులు కూడ ఈ నిశ్చయమును వెల్లడించినారు. కాన హృదయదఘ్నముగా ననుభవింపక అందలి మంచి చెడుగుల నాకళింపుజేసి కొనక దాసభారతి వెలువడదు. పరప్రత్యయ నేయబుద్ధి వారికిగాదు సరిగదా వారి శిష్యులకు కూడలేదు అంతటి స్వతంత్ర నిశ్చయముగలవాడు. అంతటి నిగర్వి. అంతటి రసోన్మాది. అన్నివిధములైన దినుసులు సమ్మేళన కలవాడు ‘నభూతో నభవిష్యతి’ గదా!

దాసచి త్తవృత్తి ఎంతచక్కగా తీర్చబడినదో:

“అక్కటా : యాయాస్తి తక్కువ పోతర

మెక్కువ బ్రదుకు నాకెట్లువచ్చె ?

వీపవి కాదిద్ది నేఁ గ్రొవ్వనన్ నల్పు

కొన్న సేగికి మారు కుడుచుంటే

తమగట్టుకొనఁ ద్రాళ్ళు దాదెచ్చుకొన్నట్టు

కోరి యీ చిక్కు తగుల్చుకొంటే

దిమ్మడు సీలూడఁదీసిన తీరున

నే నిట్ట పంటఁ గట్టెడవుకొంటి
ముదిసియున్ జెడ్డవాడుకన్ వదలకుంటి
బిడెమెడసి తగవరిలాగు ప్రేమచుంటి
నీగడుసు వెట్టివావినీవేలెదెట్లు!”
రెంట త్రాగుడు తిండి మెట్టంటు వేల్పు !

గడుసు వెట్టిదనము. గడుసుదనము, వెట్టిదనము. రెండునున్న
వాడే ! కావుననే నీవెల్లెలికొందువయ్యా ! గడుసుదనమును సింహ
ముఖముతో మాన్చి, వెట్టితనమును మానవ దేహముతో మటు
మాయము చేయుమని యభ్యర్థనము. చాల చిత్రముగ భావమును
ప్రకటించుట దాన సహజశక్తి. కంట తడిరాదట ! పొడిపొడిగా
నేడ్వ చేతకాదట ! వట్టిమాటల బండారముగాదురా బాబూ ! పొడి
యేడ్పులు నా చేతగావు. నేను బూటకములవాడను కాను. ఆర్ద్ర
హృదయముతో పరమార్థితోనే నిన్ను పలుకుదును. పాడుకొందు
ననుట.

మంచి నడవడి లేకపోయినచో భగత్సాక్షాత్కారము కలుగదని
ఉపదేశము. ఈ పద్యము ఒక గండరువు. అనుకొన్నట్లు శబ్దములు హత్తు
కొని యొడుగుట కవిపురాసుకృతపరీపాకము.

“దండము దండము దండము దండము

దండము వలమురితాల్పు ? నీకు.

జోహారు జోహారు జోహారు జోహారు

జోహారెరచిదిండి సూడ ! నీకు

గొండీలు గొండీలు గొండీలు గొండీలు

గొండీలు కడలి యల్లండనీకు

కై చాపు కై చాపు కై చాపు కై చాపు

కై చావనలబుట్టుకంటి ! నీకు

అలకాపరి దీవెలకోల నీకు

మోడు పోయట్లు చెమ్మటలాడనీకు

మఱిమఱియు మొక్కులో పెరుమాళ్ళ నీకు

రెంట్రాగుడు తిండిమెట్టంటువేల్పు :

ఇందు పదముల పొనరు క్త్యము తద్గతమైన భావనై రంతర్యమును స్పష్టము చేయుచున్నది. దాసదృష్టి విశేషమిది. ఎన్నివిధముల పద్యమును మలచి విరిచి సతించి వ్రాయనగునో అన్నివిధముల వ్రాయగల శక్తి దాసశక్తి.

చివరిపద్యములు అచ్చమగుతత్త్వమును భక్తినిచాటును. సాంసారికములైన పరిస్థితులన్నియు కల్లజంజాటములైనవి. ఇదివట్టి మాటగాదు. అను భావముతో పండినమాట. ఆపంటకు తరువాత పద్యము సాక్ష్యము. సమత్వబుద్ధి.

“విద్యావివయసంపన్నే పండితే గవి హస్తినీ

కునిచ్చైవ శ్వపాకేచ పండితావ్సమ దర్శినః”

“సమశ్చత్రౌచ మిత్రేచ—ఇది పరమవైరాగ్య సంపద. ఈ సంపదకు వైరాగ్యము బీజము. కావున నీ పద్యములు కేవల వాచనికములుగాక అనుభవ పూర్వములనుట కుదురు కొనుచున్నది. వీరితత్త్వము భక్తిప్రధానమంటినిగదా! చివరికి వారు శ్రీనారసింహుని కోరెడిది ఒక్కటే! అది ధ్యానభక్తికాదు. అనన్యభక్తి. అదినిజముగా నొక వెట్టి. అదిలేక ముక్తిలేదు. తన ఆరాధ్యదైవమును పసికందునువలె, స్నేహితునివలె, సోదరునివలె, తండ్రివలె, దల్లివలె, భర్తనువలె, ప్రభునివలె, ఉపచరించుట. ఉపాసించుట

“నా ముంగిటన్ విల్వ నాయనా : నీకునే

బోయుదు నాబాడి పొట్టనిండ

నాపాలికిన్రమ్మ నాయనా : నిన్నుమ

లాకలోముంచి నీకాకమాన్తు

వాకుఁగొప్పించుము నాయనా ! వీమేను

నిమిరి నీబడలికల్ నెట్టివె తు

నాచెంత నుండుము నాయనా ! యనయము

నన్నులాగున నినున్గొచుకొందు

చెల్ల బిడ్డలహృద్భి కూడెల్ల - పలి నుండుతోనుంటివేనాటి నుండి యిట్లు

లానుమికనైన నావల్క-పానకంబు రెంటి త్రాగుడు తిండి మెట్టంటువేల్పు.

ఇది నిజమైన కవికిగావలసిన యార్తి. భాగవతమున నడుగడున ప్రత్యక్షమయ్యెడి భగవద్విషయకరతి. ఇదివీరికి పుట్టుకతో బట్టినది. ఎరువుకాదు.

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి మాస్వామిలోని యీ పద్యము గుర్తునకు వచ్చును, పౌర్వాపర్యముతోనిట బనిలేదు. ఏక జాతి ప్రయుక్తమగు భగవదుపచారరూప మనోధర్మమును మాత్రమే మనవిచేయుచున్నాను.

“కరితో బుట్టము కొంగుతో పునుక భిక్షపాత్రచేబూని పం
నక్కరణం బించుకలేమి మైజడలుమూఁగన్, బొజ్జ పెల్లకటన్
సురుగన్ ముమ్మొన కట్టతో తడుముకొంచున్ లచ్చిగేహంబుముం
దిర విచ్చున్ భయదీయభిక్షకత కంతంబెప్పు : విశ్వేశ్వరా !”

ఎందరెందరో పరమశివుని భావించినారు. ఆ శివమూర్తిని ఆ ఆదిభిక్షుని భైక్షవృత్తికి జాలిపడిన వారెందరు? అంతటి పరమార్తి పూర్ణమగు హృదయమెందలు కవులకు కలదు? సరిగా ధూర్జటి తిన్నని ముఖమున జాలిపడినాడు. వీరు స్వయముగానే జాలిపడుచున్నారు. దాసకవిత ఉత్తమజాతిది. మహచ్ఛబ్ద విశేషణ యోగ్యమనుటకు ఇంతకంటె ఉదాహరణ మేమికావలెనో !

ఉపసంహారములో కవి స్యస్తభరత్వము స్పష్టమగుచున్నది. నాటుమాటుతో చెప్పినయ్యా ! నాలోటునెంచవద్దు. నానోరు తెలుగునోరు. ఇంకొకటి నానోటరాదు. వచ్చేనేని సహజముగా

నుండదు. నీ వచ్చమైన తెలుగు దయ్యమవు. — కాని ఒక్కటి. నా కేది లెస్సయో ! ఏదికాదో నేనెఱుగను. నాయం దేదొసగుండెనో గుణముండెనో నేనెఱుగను. నీవే గ్రహించి నాకు కావలసిన కోరికను ప్రసాదింపుము. ఎల్లప్పుడు నిన్నిట్లే పాడుకొనుచు నాడు కొనుచు చూరేండ్లు హాయిగా బ్రతుకనిమ్ము. ఇది దాస ముగ్ధహృదయ లక్షణము. మోక్షము కోరలేదు, కోరనక్కరలేదు. ఇంతకంటె మోక్షమున కధికారి యెవ్వడు ? అది స్వామికి తెలియదా ! కోరని కోర్కె నెనరుతో నొసంగుమనుటలో నిదిచిత్రము ! దాసుగారు సంసారమునకై తాపత్రయము పడినట్లు కన్పింపదు. వారు యోగివైఖరి భూత భవిష్యత్తులను దర్శింపగలవారు. తాను కవియై పుట్టినవాడు గావున తరువాతి వారికి వలసినంత స్తోత్రసంపదను త్రవ్వియిచ్చినాడు

ఐదవది సత్యవ్రతి శతకము. పద్యసంఖ్యా విశేషమును పురస్కరించుకొని లాక్షణికవచనము నందుకొని శతకమని వ్యవహారము సిద్ధము. శతకముగాక మతేమగునో యన్న అద్వితీయ దాస ప్రతిభా వైదుష్యముల కెత్తినమణి ధ్వజము; సమస్యాపూరణము.

చాలమంది యవధానుల నెఱుగుదుము. మహాశుకపుల నెఱుగుదుము. ఒక్క సమస్యను పూరించుటకే జన్మమెత్తినంత పని యగును. ఒకటి రెండు విధములుగా పూరించు నప్పటికే తడియారును. ఇదేమియో కాని ఒకే సమస్యను నూరు విధములుగా పూరించుట మానవసాధ్యమా ! నాకు మాత్రమిది ప్రశ్నయే !

ఇట్టి విషయమున ఒక సమస్యను నూరువిధములుగా పూరించి సెబాస్టియించుకొను నట్టి సామర్థ్యము నాయెఱిగినంతలో దాసుగారికే యున్నది. తడవు కొనకుండ ఒక్క ప్రాసతో వంద విధములైన విషయములను తెచ్చి పూరించుట. ఆపూరణలన్నియు నందదుకులు గాక రమణీయములుగా నుండుట ఎంత అద్భుతము. భారతీచరణ మంజీర ఝంజారావములేగాని ఇవి పద్యములా అనిపించుట ఎంతసుకృతమో !

సమస్యాపూరణాత్మకమైనను నీతి బోధకమగుట చిత్రము! కావుననే దీనిని ప్రత్యేకముగా గాక శతక సంపుటిలో చేర్చుట. ఎన్నిలోకాను భవములు' చమత్కారములెన్ని? సత్యప్రకటనములెన్ని? ఆతీరులు గమనింపుడు. ప్రాసలవలెనే ఉపమానములు గూడ కుప్పలు తెప్పలుగా దొరలి వచ్చి పడుచుండును.

“బ్రతుకున సుంకంబెఱుగక
స్వతంత్రరాజ్యము సేయు ప్రభువు వలె, వతి
వ్రతవలె సహజకవి వలెన్
సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్”

సుంకమాసపడని స్వతంత్రరాజు వలెను, సహజకవి వలెను సత్యవ్రతికి సంతసమిచ్చునట! ఈ సమస్యలో కర్త సతతము అను శబ్దము. ఇది అవ్యయము. తెలుగున ముప్రత్యయము వచ్చినది. ఈ సతతశబ్దము త్రికాలార్థ గర్భితము. ఇది సత్యవ్రతికి సంతసమును కూర్చును. కాలమెట్లు కూర్చును? కాలా భిన్నమైన దైవము కూర్చును. దాసుగారు దేనినైన సహింతురుగాని అసత్యమును సహింపరు. సరిగా తిక్కన్నగారి తీరు కూడ ఇట్టిదే! వీరిరువురు వ్యాసహృదయ మెఱిగిన వారు.

“నడవడియను మున్నీటిం
గడవంబెట్టంగ నోడకరణిం దగి తా
నొడ గూడుననిన సత్యము
గడచిన గుణ మింక నొండు గలదే యరయన్—
“సర్వ తీర్థాభిగమనంబు సర్వవేద
సమధిగమము సత్యముతో సమముగావు”

ఇది సోమయాజిసూక్తి. ఆసూక్తికి ఈ నూరుపద్యములు వివరణము. అని తాత్పర్యము. సత్యవ్రతి హృదయము స్వతంత్రప్రభువు వలె నిర్భీకమై, పతివ్రతవలె ధర్మాధారమై, సహజకవితవలె సత్యానంద

మయమై యలరారుటలను చక్కగా చిత్రించినాడు. ఈ మువ్విధములైన యానందములు చిదచిదీశ్వరానంద సహవ్రతములు. దాసభారతి చిత్రముగా మహావిషయములను పాఠకహృదయముల హత్తించును.

అసత్యవచనుడు తేలుకాటువలె కన్పించకుండ మిక్కిలి బాధించునట. ఆ బాధ ఓర్వరానిది. అప్పుడు మంత్రమహిమ కావలెను. అరగా అసత్యములానువాడు వానితోవన వాడు ఇచ్చవచ్చిన దబ్బరలాడుచు పోగా అవి తేలు కాటువలె సజ్జనులను బాధించి తీరునుగదా! అప్పుడు అసత్యములు విన్నవాడు నిదానించి యాలోచించవలెను. మంత్ర శబ్దమునకు దేవతా విషయక వర్ణాత్మకత్వమేగాక ఆలోచనమన్న యర్థము నున్నది. ఆలోచించి నిజమెఱిగిన వానికి మంచి సంతోషమే కలుగును. దుర్బలుడైన వానికి పుండు లేచిన అది క్రమముగా వ్యాపించి ప్రాణాపాయము కలిగించినట్లే అన్యతవాక్యము ప్రాణహాని కలిగించి తీరును. - అసత్యము మెల్లగా చోటు చేసికొని క్రమముగా రోగమువలె వ్యాపించి పుండుయి ప్రాణములు తీయుననుట అనుభవ దూరము కాని విషయము.

కొన్ని లోపములను నిర్భయముగా చాటెడి ధైర్యము దాసభారతి సొమ్మే!

“క్రతువు మిషపెట్టి దనముల

నతి నిపుణతఁ జెనటి కూర్చి యాలికి నగలన్

మితి మీఱఁ బెట్టి పొలియఁగ

సతతము సంతసమొవంగు సత్యవతికిన్”

వీరిహృదయము హింసాత్మకములైన క్రతువులను మెచ్చదు. వీరి వాఙ్మయములో పెక్కుచోట్ల సీ విషయము ప్రస్తుతము. హింసా రూపదోషమే గాక, యజ్ఞము మిషతో సంపాదించి దానికై వినియోగింపక భార్యకు నగలు చేయుచు కొనువాడు ఎన్నడేని నీచముగా మరణించునట! - అప్పుడు సత్యవతికి సంతసము.

“యతి వేషమ్ముంగై కొని

మతిహీనుల చెదరగొట్టి మాటున ధంభం

డతిభోగముల కృశింపగ” — సత్యవ్రతికి సంతసము.

అదికిన బూజెద పట్టెలు, ఉదికిన మడివోవతి గాఢ్తులు; నదీ
స్నానాదులు సత్యముతో సమములుగావు. అని వీరి సత్యసన్నిహిత
సిద్ధాంతము. మత దంభముతో కావించెడి చక్రాంకితములు; హోమ
వ్యాజమున కావించెడి పశుహింసలు సత్యఫలము నీయజాలవు. ఇది వీరి
సిద్ధాంతము.

ఇట్టి క్రమముతో నీ వంద పద్యములు సమస్యా పూరణ రూప
ముతో శతకమై నీతులను ధర్మములను లోకమున కందించు చున్నవి.

ఇది పంచశతిలోని విషయము. దాస పంచశతి లోకతత్త్వమును
దైవతత్త్వమును మానవ మనస్తత్త్వమును చక్కగా చిత్రించినది. దాసు
గారు చిత్రింపలేని దేదియు లేదని నానమ్మిక. ఎంతటి మహావిషయమున
నైన అలవోకగా ప్రస్ఫుటింపజేయగలరు. ఇది పుంభారతీ స్వరూపము.
నానా విధరసవత్కలా సర్వస్వ మణి మంజూష దాసుగారు. ఒకపుడు
బ్రహ్మకును సరస్వతికిని ప్రణయ వివాదము పోసగించిది. బ్రహ్మ కొంచెము
తొందర పడినాడు. సరస్వతి కొంచెముగా గర్వించినది. ఎవరి ఆత్మ
విశ్వాసము వారిది.

‘నాయవి నాల్గు మోములు’ అన్నాడు ‘అవునా’ అని అవహేళ
నాభివ్యంజకమందహాస మొలికించిరది. ‘ఎటు ముద్దిడెను?’ ఇది బ్రహ్మ
ప్రశ్న. ఇప్పటికి బ్రహ్మమాట నెగ్గినట్లే యున్నది. విజయ సూచక
మందహాసమున చేసినాడు. సరస్వతి యనంత ముఖయన్న సంగతి
ఆసమయమున బ్రహ్మమనస్సున మెదలలేదు. ‘అనంత ముఖన్ ననునెట్లు
ముద్దిడంబోయెదొ’ వాణి పరిహాసించినది. అప్పుడు చతుర్ముఖుడు గితుర్ము

ఖుడై నాడు. ఎవ్వరికిని జెప్పికొన వీలులేదు. గృహకలహము, అందును ప్రణయకలహము. ఉన్నట్లుండి నలువ నారాయణదాసై నాడు. సరస్వతి సిగ్గు బరువున తల వంచినది. జితాస్మియన్నది. ఇది దాసత్వము. ఇది మధుర సరస్వతీ మనస్సహోవర వికసిత పుండరీక మధుర మాధ్వీక ప్రపంచము. బ్రహ్మ ప్రపంచములను ఉపాదాన కారణ సామగ్రీ సముల్లా సముతో చిత్రింపగా; మధుర సరస్వతి మనోహర రసభావ ప్రపంచమును సృష్టించి ముగ్గురు మూర్తుల విలాసములను చిత్రించినది. ఈ చిత్రణ అపూర్వచిత్రణ. రసవత్కల్పనా పరమోదాహరణ భూమి. కవి సహృదయు లక్కడనే కదా విశ్రమించుట.

దాసుగారట్టివారు. దాసభారతి యిట్టిది.

“ప్రాంకులభ్యే ఫరే లోభా దుద్బాహురివ వామనః

అన్నట్లుగా నాకు మిగిలిన పనికి నేను బూనితిని. ఎంత నిర్వర్తింపితినో? కలనో? నేనెగఱును. పెద్దల యాదేశమును సంతరించితిన్న సంతోషమేగాని వేరు కాదు. సమగ్ర సందర్శనము చేయలేక పోతిన్న బెఱుకు నాకులేదు. శ్రీవిశ్వనాథ సత్యనారాయణగారే యిట్లన్నారు.

“ఈయఖిలమ్మునందు. బరమేశ్వరుఁ డెట్టుల నిల్చియుండెనో ఆయఖిలమ్ము వచ్చి తనయంతన నుండెన ఆదిభట్ట నా రాయణదాసులో హరికథా కృత భారతి సర్వశిల్ప విద్యాయుతి సంస్కృతాంధముల యాకృతియై పెఱుమూర్తులై మఱిన్”
అంతవారట్లనగా నేనే మనగలను?

దాసభారతిని వర్ణింతు నందునా? మధుర సరస్వతి మాధుర్యము సగ్గించి మూగవోవనో?

నాయపి నాల్గు మోము 'లవునా', 'యెటు ముద్దిడె' దంచు నల్వ ఆ ప్యాయముగా హసింపఁగ, - 'ఆనంతముఖన్ నను నెట్లు ముద్దిడం

బోయెదొ' అంచు చెల్వనగ: 'ముద్దిదెదన్ గను' మంచు చల్వ నా
రాయణ దాసుగాగ-త్రవనందు సరస్వతికిన్-నమస్కృతుల్

ఇక సెలవు.

అది బ్రహ్మ సభ. ఉష: కాలము.

ఆ ప్రదేశము చూచిన గురుతు నాకులేదు. ఏదో చిత్రమైన
ఒక అనుభూతి. అట తమస్సులేదు. దుఃఖము లేదు. అలుపులేదు.
ఆత్మానంద కరమైన ఒక సన్నివేశము. దూరదూరముల నుండి
ఉదాత్తానుదాత్త స్వరిత మనోహరమగు వేదధ్వని వినిపించుచున్నది.
అధ్వని తరంగములలో నాయాత్మ మంద పవనడోలా విహార సంతృప్తి
కుసుమసుకుమార పరీమళ రేఖవలె పరవళించుచున్నది. అది సార
స్వత మూర్తులు కూడిన ఒక సభ.

ఏ దేశమునందేని ఏభాషయందేని విద్రోహాత్మకములైన పరిణా
మములు ఏర్పడినచో నట్టి సభ జరుగును. ఆ సభకు సర్వవేదాధికారి
యగు బ్రహ్మయే అధ్యక్షుడు. శ్రీవైకుంఠమున పరమాత్మకు నిత్య
సేవా విశేషముల నిమగ్నులైనవారు సైతము ఆసభకు వత్తురు. అది
ఆసభతీరు. ఈ విషయమంతయు నాకంటె ననుభవముగల పెద్దలు
చెప్పుకొనుచుండగా నేను అచటనే వింటిని. ఆ సభను తప్పక దర్శింప
లెనని యుత్కంఠ పెరిగినది.

ఎంత నడచినను ఆసభ దగ్గరయైనట్లే యున్నదిగాని దూరముననే
తోచుచున్నది. తేజోవేగముతో తొందరించితిని. ఆసభ తీరు ప్రదే
శము వద్దకు చేరితిని. నావంటి వారు చాలమంది సభా సందర్శన
సముత్కంఠతో వచ్చిచేరిరి. వారందరు ఎన్ని దేశములవారో ! ఎన్ని
భాషలవారో ! చెప్పలేను.

గంధర్వులు కిన్నరులు కింపురుషులు మొదలగువారు విచ్చేసి నట్లు రామాయణభారత గ్రంథములలోని వర్ణనలనుబట్టి వారి రూపులనుబట్టి గ్రహించితిని. మందాకినీ చామికర తామరస గంధబంధు రోదారములగు దీప్యవాయువులు నూతనోత్తేజమును కలిగించినవి. పుణ్యప్రవాహముల స్నానములు చేసినట్లైనది.

అంతలో “పతిత్సమగాయన్నాస్తే.” మొదలుగా తైత్తిరీయము నందలి విధానముతో సామగానము ప్రారంభమైనది. ఋషులు దేశ తలు వరుసలుగా వచ్చి సభ నింపుచున్నారు. ఆ సభలో శాస్త్రార్థము ప్రారంభమై క్రమముగా కావ్య పరీక్షణమువరకు వచ్చినది. అప్పుడు నారాయణ తీర్థులవారు, జయదేవులు లీలాశుకులు, పోతన్న, రూప గోస్వామి ప్రభృతులు కొందరొకచో దర్శన మిచ్చినారు. కృష్ణలీలాతరంగిణి గీతగోవింద కావ్యములనుండి గానముచేసిన పిమ్మట తుంబురు నారదులు విచిత్రమైన ప్రశ్న వేసినారు. నౌక్షమునకు శాస్త్రములు సాధనములా? భక్తియా? అని. అప్పటి వరకు తదేక బుద్ధిగా నున్న సభ కించిచ్చలితమై సమాధానమునకై బ్రహ్మనాలుగు ముఖములవై పు నిశ్చలముగా చూచుచున్నది.

బ్రహ్మ నాలుగు మూలలు కలయజూచినాడు.

ఎక్కడనుండియో శంభో యను కేక వినిపించినది. అది మానవ మాత్రులైన వారి కంఠమునుండి వచ్చెడి ఆర్తితో నిండినకేక. ఆధ్వని యే వాయుతరంగములలో తారాడినదో ఆ వాయుతరంగములు సభలో వ్యాపించినవి. ఆగాలితాకిడికి పీఠాలు మోగినవి. మద్దెలలు ధ్వనించి నవి. తంబురలు శ్రుతులు సరచేసికొన్నవి.

అంతలో నొకమూర్తి ప్రత్యక్షమైనాడు. పెద్దమీసాలు. గిర జాల జలపాలజ్జిత్తు పీనకవాలు వక్షము. మాంసల వృషస్కంధము. పీవరాజానుబాహుభుజములు. ఫాలభాగమున కుంకుమబొట్టు. నడుమున

కాసె. చెంగావి పట్టుపుట్టము. కాళ్ళ గజ్జియలు. పురుషమోహనా
కారమైన ఒకవ్యక్తి.

ఆయనయే నారాయణదా సనిపించినది. ఒక యామమాత్ర
కాలము సంస్కృత భాషలో హరికథామృతమును వర్ణించినదా మహా
పురుషమేఘము. బ్రహ్మ నాలుగు ముఖములతో నెనిమిది కనులతో
మహానందము నభివ్యక్తము చేసినాడు. నారి యన్నదమ్ములు వచ్చి
నారు. ఎపుడో తాను మహాశుద్ధోరణిలో వ్రాసిన చెప్పిన పంచశతిని
వినిపించినా చామహాకవి. ఆసభకు తెలుగుతోనంత పరిచయములేదు.
సంస్కృత సమాసముల నానందించి మెచ్చినారు.

ఆదర్శనము దర్శనమే! నేను దార్శనికుడనుగానుగదా! సంగీతమా!
నాట్యమా! వీణావాదనమా! మృదంగనిస్వానమా! కవిత్వమా!
శాస్త్రోత్పత్తి వేత్తతయా! హరికథా రచనమా! ప్రవచనమా!
అచ్చమైన సారస్వతమూర్తి దాసుగారు. పనితనమున గలిగిన శిల్పదర్శ
నముకంటె నీదర్శనము పరమోదాత్తసుందరము.

చిత్రము! మరల వెళ్ళునపుడు వారు జయదేవాది మహా పదకవి
సమూహములో నడచుచున్నారు. నేను 'దాసోహ'మంటిని. 'నారాయణ
దాసోహ'మన్నారు వారు. ఒకని మేషము వారునన్ను, నేను వారిని
తెప్పవాల్పక చూచికొంటిమి. ఇప్పుడు మీ శతకములకు పీఠిక వ్రాయు
చున్నానంటిని. చిరునవ్వుతో దాసదర్శనమైనది గదా అన్నారు.
ఇది దాసదర్శనమైనది.

నాయందలి నిర్వాజ ప్రేమతో ఆదరముతో ఈపీఠికారచనా
గౌరవమును నాకు దక్కించిన శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావు గారికి ఆజ
న్మాంతము కృతజ్ఞుడను. ముద్రాపకులు శ్రీ కర్పూరపు రామకృష్ణ
మూర్తిగారు ముద్రాపకప్రశస్తి కర్తులు.

“సరస్వత్యాస్తత్త్వం కవినహృదాయఖ్యం విజయతే”

కోగంటి సీతారామాచార్యులు

శ్రీ

సూర్యనారాయణశతకము

- మ॥ ప్రత్యక్షంబుగనీవురోక మలరింపం బెంపఁద్రుంపంబశీ
విత్యంబుంబొడఁ గాంచుచుండి యుజనుల్ని భక్తులైయుండఁబో
కత్యంతంబును లేనిదై వముల నూహంబున్ని నేవెంతురో
స్తుత్యప్రాభవయే మొకోభువనబంధూ సూర్యనారాయణ॥ 1
- మ॥ ఆరవింద ప్రియనీవుదూరముగు నష్టయ్యయ్యొదు ర్ధాంతదు!
స్తర మోరాంధతమిస్రమగ్న మయిభూతనాతమా పత్పరం
పరలబొందును నీదుతత్వమెడలిం పన్నర్వమున్నూ న్యమో
నరయన్నీ వెచరాచరంబులు మహాత్మా సూర్యనారాయణా 2
- కా॥ జారుల్పోరులు విద్రలుంగలలు కాసల్వాతరోగంబులు
న్మారక్రూరశీలీముఖ ప్రబల సంతాపంబులున్ మోఘూర
కారావంబులు దిగ్భ్రమల్మటిదురూహల్పిడలుం బూచులు
న్నీరమ్యాతపమందుఁగల్గు తెటుతండ్రీ సూర్యనారాయణా॥ 3
- మ॥ వనజంబుక్కినువిచ్చిచూడ గలువల్వాడన్దమంబూడఁజె
ల్మివిజక్రంబులుగూడఁ దెమ్మెరలకున్లేదీగెల్లాడవే
డ్కనునానావిధపక్షి సంఘములు పాడన్దాపసు లే్వఁడనీ
వనురాగంబునఁ దూర్పునంబొడమెతయ్యా సూర్యనారాయణా॥ 4
- మ॥ నలునై నంభువిరోనఁజూపి పరిమాణం బెంతయోకల్గుచు
క్కలకుంజాబొనరించి భూమిజలమింకంజేసి ధారాధరం
బులమింటం గలిగించి శూన్యముసకుం బొల్మేరఁగల్పించురా
యెలమిన్నీకర కౌశలంబహహమాయీ సూర్యనారాయణ॥ 5

మ॥ తమముంగొట్టు ఫిరంగిగుండయవదూతల్పోవుకై వల్యగే
హమజీవృత్తనిదానమాసకలరో గారణ్యదావాగ్నిచ
క్రమమందేహధరాధర ప్రబలవజ్రంబాత్రిమూర్తి స్వరూ
పమయింకెట్టులవిన్నుఁబిల్వఁగనప్పాసూర్యనాయకా॥

6

మ॥ అవురాయెఱ్ఱమతాబుపోల్కినుదయాస్తాద్రిద్యయిందేరివి
న్నువిలోకింపఁగవచ్చుఁదక్కునభమందుంజూడశక్యంబుగా
దువివేకింపఁగబాల్యవార్థకము లెందుంజల్లగానుండియి
బ్బువినంతాపముఁజేయలేనిదినిజంబోసూర్యనారాయకా॥

7

మ॥ నిరతంబున్నినుఁగొందఱుజ్జజనులగ్నివాప్రకంబంచుఁకొగొం
దఱులోకాయతనేత్రమంచుమఱికోంధర్తప్తసౌవర్ణభా
సురగోళంబవికొందఱున్ద్యమణివంచుంబాపురేపోల్పుచుం
డిరిజాత్యంధులుదంతినాధువలెఁదండ్రీసూర్యనాయకా॥

8

మ॥ తొలిరంగెద్దియు లేవినీకిరణసందోహాబువాశ్శీకరం
బులనానావిధవర్ణయుక్తమగునప్పోల్కివిన్నినాకని
ర్మలనిర్లేపితనిత్యకేవలపరబ్రహ్మంబునీవయ్యుని
మ్మలమాయఁబలురూపులంజెలఁగెదబోసూర్యనారాయకా॥

9

మ॥ ఉదయాద్రిన్నినుఁజూచినంతవెఱనెఁతోపాఱుచీకట్టువెం
టఁదగుల్నీపభకోడివావిదగుకూనల్పదులన్నీడలై
యెదుగన్వావివిరేయితల్లికడకో హూతూర్పునంబంపునీ
దుదయన్నాతరఘోగణింపగుణసింధూమాసూర్యనారాయకా॥

10

మ॥ నహజంబెవ్వరికై నప్పద్దియునునాశంబంచుసూచింతువీ
వహహూతూర్పునఁబుట్టిపశ్చిమముంనందస్తంబునుంబొందిప్ర
త్యహమున్లోకవిదంబనార్థమయినిత్యాద్వైతభావంబున
ప్రహినోప్పారియుపేసకాఁడవయియన్నాసూర్యనారాయకా॥

11

శా॥ నీవొక్కండవనాదికారణఁడవున్నీమాయసంభూతులౌ
జీవులజ్జువునందుసర్పమటుయోచింపంగవిత్యప్రమో
దావష్టబ్ధజగంబునందుభ్రమచేనత్యంతమునోకము
న్పావించు రైలివందియున్దెలియక బృహూర్యనారాయణా॥ 12

మ॥ ఒకచోమందతయొక్కచోసమతవేరొక్కంటఁదీక్షత్వమిం
కొకచోనన్నియునుంగ్రమంబుగసదాయొక్కొక్కచోఁగల్గియు
న్పకటాభావమదృశ్యదృశ్యగతియున్పాపించుజ్ఞానంబునీ
యకలంకద్యుతిమాడ్కినిజ్జగతినయ్యాసూర్యనారాయణా॥ 13

మ॥ కమలాశిన్వికసింపఁజేయునెడశృంగారంబుహాస్యంబుదు
ర్దమమందేహతమిస్రమారణముననొద్రాద్భుతోద్వీరసం
క్రమభీభత్సభయానకంబులులసత్కారుణ్యముందావకీ
నమహాభక్తులయందునస్తగిరిపొంతన్పాంతభావంబునీ
వమరంజేయుదునిత్యవిర్గుణఁడవై హాసూర్యనారాయణా॥ 14

శా॥ నీకంటెన్మఱివేరులేదయిననిన్నేనీవునానావిధా
స్తోకస్థావరజంగమాభిలజగచ్ఛోద్యంబుగాఁబన్నుచు
స్వీకన్పత్వరజస్తమోగుణములస్గీడితువాహాకల
న్లోకంబెల్లమనంబెయైనగతినెంతోసూర్యనారాయణా॥ 15

మ॥ తరమానీదగుదివ్యతత్త్వమిదమిత్థమ్మంచుయోజింపనె
వ్వరికై నన్మఱియూహనేయుకొలఁదిన్పల్మాఱుసందిగ్ధమా
నరయన్నెమ్మదిదీనివిశ్చలముసేయనాదుగాలోమము
న్సరినిల్పన్వశమెట్టులాత్తజనరజ్జసూర్యనారాయణా॥ 16

మ॥ సరవిన్నేఘములందుఁజించిలతనక్షత్రంబులన్ దేజము
న్మఱియున్వేడిమిజాతవేదునెడజ్యోత్స్నాహారముంజంద్రునం

దురహః జూక్తియు నే త గోళములయందు న్నెక్కువర్ణంబుల
ద్దిరభూతంబులఁగల్గునీవలనఁ గాదేసూర్యనారాయణా॥

17

శా॥ ఏకేషేతయినట్లు సంస్కృతిమదీయేచ్ఛాకృతంబయ్యునా
కాకల్పించెను శోకబంధమననేలా మెట్టవేదాంతినీ
వేకార్యంబును గారణంబనుచు విన్నే విత్యముంగొల్పినీ
యాకారంబున భక్తుఁడుండఁబరమాత్మాసూర్యనారాయణా॥

మ

18

మ॥ మనసన్దర్పణమందుమాత్ర మెతలంపన్నాడవచ్చున్దగం
బునుబల్మాఱునుపు ప్తిదావివెనువై పూటోలికూన్యాకృతి
న్గనుపర్చున్మఱిదృశ్యమిద్దిమృగతృష్ణావైఖరిన్మాయయా
ననమానీవెనమ స్తసాక్షివిమహాత్మాసూర్యనారాయణా॥

మ

19

మ॥ సరిగాబొద్దులువిన్నభావముగహంసల్పత్తుగాఁదార్కికు
ల్పరమాణుస్థితిగాబహుప్రకృతిగాఁబల్మాఱుసాంఖ్యల్సదా
ధరమీమాఁసకుల్లెల్లఁగర్మగఁబరంధామంబుగాయోగులం
దురునేనోమఱినీవెనర్వమవియందున్సూర్యనారాయణా॥

మ

20

మ॥ పరఁగన్జీవులుసఁచరింతురధరోర్థ్యప్రక్రమత్వంబుగా
నయన్వేండియునామరూపములుకూన్యంబంచుసూచించుఁద్వ
త్కరముల్గుండ్రగవింటికొప్పుదగురంద్రప్రోమముఁజొచ్చియ
ద్దిరభూతాణుపరీవృత్తింబులయిధాత్రిసూర్యనారాయణా॥

21

శా॥ నీభక్తుంకగువాఁడెరూపబలకాంతిన్దైర్యలక్ష్మీయుతుం
డౌభావింపఁగనర్వభూతసముఁడౌనత్యంతసత్యవ్రతుం
డౌభవ్యప్రతిభాన్వితుండగువదాన్యశ్రేష్ఠఁడౌఖ్యాతపూ
తాభిఖ్యుండగుదీర్ఘజీవియగునన్నా సూర్యనారాయణా॥

22

మ॥ తలఁపన్వెట్టివితాననిజ్జగమనందర్శంబుగావిత్యని
ర్మలసంపూర్ణవిరీహనిర్గుణపరబ్రహ్మంబునీవయ్యుని

ట్టులిగావించెదవన్ననమ్మకమదెట్టుల్లోఁచులోకంబుల
న్నలుపన్జితముకన్నకొరణమెదన్నసూర్యనారాయణా॥

23

మ॥ అనయంబార్తులఁబెంచుఁగల్గవలకండన్యాయఁజెత్తార్జనఁ
బునుగైకోఁడుపరోపకారమునుసల్పు నెబ్బదలంజేరిన
ద్విసయఁబున్ననుపర్చుభూతసముఁదోఁదెల్లంబుగాఁగియశ
మ్మునుగీర్తించుఁదరించుసజ్జనుఁడుబాబూమూర్తినారాయణా॥

24

మ॥ దయతోఁబ్రాణులనెల్లనాత్మవలెసందర్శించుచున్నాధునం
చయముఁగొల్పుచుమానృతఁబనుచుయుష్మత్పాదసంకేరుహ
ద్వయమువ్విక్కిలిభక్తిమైసతతమున్ద్యానించుపుణ్యాత్ముఁడే
భయమున్బొందఁడునీకృపామహిమనస్సాసూర్యనారాయణా॥

25

మ॥ సరిగాసంపదగల్గునప్పుడుమహాసౌఖ్యోన్నతిఁబొందిప
ల్మఱుఁసర్వజగంబబద్ధమనిసంభాషించువేదాంతియ
ద్దిరకష్టఁబుఱవంతవచ్చు నెడనార్తిఁగుందిసంరక్షితై
పరులన్వేఁడువివేకముందొలగియస్సాసూర్యనారాయణా॥

26

కా॥ నీకంటెన్మఱిదిక్కు లేదువడినానేరంబులన్సైఁచియీ
లోకంబందుననంజీరంబునిచియేలోపంబురానీకనన్
నీకీర్తింబ్రకటించవిమ్ముకడువినేనమ్మకొన్నఁడనే
వీకుఁబిడ్డఁడనుమ్ముజ్ఞాపకముగొంటేసూర్యనారాయణా॥

27

కా॥ నీదాసుండగువావికాపదలురానేరావుకష్టబ్బిన
మ్మాదిసీకులునిల్వనట్లువడినెంతో దూరమైపోవుత్వ
త్పాదాంభోరుహచింతనౌషధముదప్పన్లేదుపాయంబువే
రేదైనన్పవరోగమూఁడ్చుటకుఁదండ్రీసూర్యనారాయణా॥

28

మ॥ అకలంకంబగునీమహామహిమనత్యంతవ్రమోదంబుతో
సకలశ్రోతృసుఖవహంబుగలసత్సంగీతసాహిత్యభ

వ్యక్తశాకల్పనఁజేయుదాసులకుదీర్ఘాయుశ్శుభారోగ్యము
ల్పకటాభీష్టములన్నియుంజెలఁగనీరాసూర్యనారాయణా॥ 29

మ॥ తొలుదొల్లనన్వనితాదిభోగములివెంతోబల్కుభాభాసము
ల్లలఁపంగక్షణభంగురంబులటుమీఁదస్థిర్దుఃఖాకరం
బులటంచుఁబలుమాతెఱింగియునుసమ్మోహంబుతోమానలే
రిలనాబోటులికెట్లుకాచెదవొలంద్రీసూర్యనారాయణా॥

30

మ॥ కట్టామూర్ఖుడఁదామసుండదురహంకారుడనజ్ఞుండనే
విట్టలేచునునబడ్డగుడ్డిపశువలెద్రావినాడెంబుగ
నెట్టంజాలక దేహయాత్రగొనుచుంటిన్మోహశోకంబుల
న్పిట్టల్లాడుచునెట్లుప్రోచెదవొతంద్రీసూర్యనారాయణా॥

31

మ॥ బండ్రాతిస్గరఁగింపఁజాలెడుఘనద్వానంబుతోభాస్కరా
పుండ్రాంచన్ముఖపద్మసీదుయశమున్నొల్పారఁకీర్తించున
న్వేంద్రంబొకఘమంటనీకకరుణస్వీషించిరషించుమో
లంద్రీసంశ్రితలోకబంధవమహాత్మాసూర్యనారాయణా॥

32

మ॥ ఆయయోనీవయిభక్తినామదిదృఢంబైనిల్వకుంటన్నదా
మెయికింగొంచెముబాధగల్గునపుడిమ్మైమర్త్యభైషజ్యము
న్సయమూఢాత్ముడనైకొనస్వలనెవావ్వానీవుగాకెవ్వఁడా
రయవైద్యుండుభవాధిమాన్పుటకునొరాసూర్యనారాయణా॥

33

మ॥ అవురాసర్వచరాచరేకుండవువిత్యానందతేజోమయుం
డవుకారుణ్యపయోదివంచువినువేక్షన్నమ్ముకొన్నాడన
న్నవిలోకింపుముచల్లగాభయములన్నోదోలునీకన్నది
కెవరున్నారుమొతాలకించుటకుఁదంద్రీసూర్యనారాయణా॥

34

కా॥ నాభీతిదొలఁగించివక్కుననునన్నవివించినావద్దిరా
నీభక్తావనచాతురింబొగడఁగానేనెంతవాడన్నతీ

లోభుఁడంగడుమూఁడుఁడన్జపలుఁడన్లోకేశపద్మాపతీ
 సిద్ధృత్కుండనునన్ను నేమఱకుఁడ్రీసూర్యనారాయణా॥

35

మ॥ వర్షంబున్నకనియకాకఁగమునన్వృత్తంబుగావారిదో
 తక్కుత్వంబుఁగలిగించెదేలనిటులుబ్రక్రీవిధానంగడున్
 హర్షంబుఁజెడిచ్రాణులెండెఁడుఁద్వరన్రక్షించుమాతంద్రీబ
 హ్మార్షిప్రస్తవవీయమానకరుణాధ్యాసూర్యశారాయణా॥

36

మ॥ నెఱిసిలీలఁజునై సమస్తజగముల్నీలోనఁగల్పించుచు
 స్ఫురిగావేదముఁబునన్సృజలకున్గర్త్యముందెల్పుచు
 నృతికూటస్థుఁడవై నసెదుపదపద్మంబుల్మదిన్గొల్పున
 న్దురితఁబీవయిసంబనీకుశ్రీతబంధూసూర్యనారాయణా॥

37

మ॥ జలమందజ్జతచేఁజొరంబడిక్రమన్జానున్నచీమన్సృప
 న్పలుమాతొడ్డునవై చినందిరుగనాపంబద్దియఁజేరున
 ట్లిలదుష్కార్యములఁచుముగ్గుననునీవెంతోదయన్దేల్చిన
 నృశిరాసల్పెదనేరముల్మఱియునప్పాసూర్యనారాయణా॥

38

మ॥ కలలోనీదగుదర్శనఁబిడిమహాకారుణ్యముంజూపినా
 కలరన్నీడుప్రసాదమిచ్చితివియాహాకావిరూఢిచ్ఛవ
 ద్విలసచ్ఛక్తిమహాత్వముమ్మిగులఁజుర్విన్మానపుల్నముగ
 ట్లెలమిన్నయెడదివ్యశక్తివిడుతంద్రీసూర్యనారాయణా॥

39

శా॥ నీరంబెంతయులేవియప్పుడుఁడున్నిశ్శబ్దమైప్రాణీసం
 చారంబేమియుఁగానరాకమఱివిస్సారంబునొచోటవాః
 పూరంబబ్బహతాత్తుజతులుముదంబుంజూపుచందాననీ
 కారుణ్యంబుననార్తులందెదిగవేడ్కసూర్యనారాయణా॥

40

మ॥ యుక్తాయుక్తమేటింగియున్విహతులెన్నోమార్లుబోధించినన్
 నక్తంబుందివముగ్గుతాఘములకున్సంతాపముంబొందియు

స్పృక్తిస్సస్పృజియంచ చుండియునుమానంచాలదుస్సంగమా
పక్తిన్నవ్వికనై నత్రోపుక్రితంజేసూర్యనారాయణాః

41

మ॥ పెనుకొండందలక్రిందఁ బెట్టుకొనియున్నానలకై దేవులా
దునటుల్మామకచి తనదమ్ముఁ నెట్టున్చుకొన్నట్టివి
న్ననజస్రాక్రితనత్పద స్పృహ బదుచానియా రోగ్యమి
మ్మవినేమ ర్తఖిషక్కులన్దఁ ననేలాసూర్యనారాయణా॥

42

మ॥ శిష్టాచారముసల్పతేనుమతిదు శ్చేష్టల్విడన్జాలబల్
నష్టంబొందియ నీదాబ్జములదెఁదఁబుంగమిన్నిచ్చితే
నిష్టంబుండియఁ దెన్నెఱింగియునుదుర్వృత్తిన్వడిన్మాననేఁ
గష్టాత్ముఁడనుగాచెదెట్లునను వింకస్సూర్యనారాయణా॥

43

మ॥ సరిగానీదగుభక్తుఁడెఁదయుయధేచ్ఛన్సర్వభోగంబుల
న్జిరకాలంబునుఖించికాశ్వతయశ శ్రీఁగాంచియబ్రంబుగ
న్దరవైదానణిమాదివై భవములన్గన్పియపిమ్మట
న్మరిసీలోనలయంబుఁ జెందఁగలఁడన్నాసూర్యనారాయణా॥

44

మ॥ సకలజ్ఞానముగల్గఁజేయఁగలయాచార్యుండునీకంటెవే
రికలేఁడంచుభవత్పదంబుజములన్హృత్పీఠమందుంచిన
మ్మికతోడంభజియించుదాసులకునిమ్మీసర్వవేదోరుకా
న్త్రక శానైపుణిలోకులద్భుతముఁ జెందస్సూర్యనారాయణా॥

45

మ॥ ధరణీన్నీపదభక్తియందలిమహత్త్వంబిట్టిదంచెల్లపా
మరకోటిందెలుపంగనిన్వరములంబ్రార్థి చితిఁగానియ
ద్దిరనీదాసునికై హికార్థముఁప్రీతిచ్చుకేవెట్టుభం
భరమున్ గృత్రిమపుష్పముల్దసుపునప్పాసూర్యనారాయణా॥

46

మ॥ తనరంగభువనై కనుఁడరణధూవంతచ్ఛదాస్వాదనం
బునకై కాదుత్రిలోకరాజ్యవిభవంబుంబొందఁగాఁగాదుకా

స్త్రీవిరూఢప్రతిభావిశేషమగుషజ్జన్మోకికాదక్కటా
వినుసత్యంబుగఁజూడకేచ్చెదనుదండ్రీసూర్యనారాయణా॥

47

మ॥ అరయన్మానుషజన్మమందుఁగలదుఃఖాన్నింగడునైపెడు
న్నరిగానై హితభోగవాఁచయనునాజ్యంబట్టులొటన్నవ
త్కరుణావృష్టివిమామకీనభవసంతాపగుఱుఁజల్లార్చిన
న్వరగాఁబ్రోవుమునీకుమ్రొక్కెదనుదేవాసూర్యనారాయణా॥

48

మ॥ అవనిన్మానవజన్మమందుఁగలసౌఖ్యంబెన్నఁగానెల్కొతో
కవిధానంగడుసన్నమౌదుదకుదుఃఖంబెక్కువొనేటిపొ
ర్లువల్లెన్నావునమామకానుభవమాలోచించిసంసారవా
ర్ధివడిన్దాఁపెదనీఃపాతరణిచేశ్రీసూర్యనారాయణా॥

49

మ॥ ధనమారాదుదురాశపోదుపరతత్త్వజ్ఞానమాలేదుయౌ
వనమావిత్యముకాదువార్ధకమునన్వామాక్షియౌజేదుజీ
వనమాయెన్నఁగఁబాదుదుఃఖములకుంబల్మాటటుల్గావున
న్నినునేఁగొల్తునిఁకేలవాడుదయఁగన్మీసూర్యనారాయణా॥

50

మ॥ తనరంగాఁబరిఘ్నార్థభావమునమద్బాల్యంబువోవవ్వినూ
తనమౌయౌవనసన్నిపాతదశచేతన్బ్రాంతచిత్తుండనై
తినయాశేవయసిప్పుడున్ముడురనెంతేబుద్ధియన్నట్లుట
క్కునుగన్నఱ్ఱుచిఁకేమినేనగుదునొక్కోసూర్యనారాయణా॥

51

మ॥ అవురాగొంగళిలోనఁదించుఁదలపోయన్వెండుకల్లెక్కనే
యువిధిందప్పుడపట్టుచుండ్రుకడుననోన్యంబువివ్రాంతులై
యవనింబండితమానులొజనులుమాయాకల్పితంబైనయా
భవమందెట్లువివేకమబ్బుఁగలదబ్బాసూర్యనారాయణా॥

52

మ॥ నీవేదిక్కవినమ్మిసర్వమునకున్నీవైభరఁబుంచియే
త్రోవనైపునెఱుంగఁబోకజగమందున్ గ్రుమ్మఱుంబునిత్య

తేవావైభవమిట్టిదంచు బ్రజకున్దెల్పంగయత్నించున
న్నీవెట్టిష్టములిచ్చిప్రోచెడవొతండ్రిసూర్యనారాయణా॥

53

శా॥ ఇమ్మాడ్కిన్నవదీయనామసుధ గ్రోలింపన్నదాతుచ్చభో
గమ్ముంజిత్తముగోరుమోదకమువేడక నేపశ్యానంబఖా
దమ్ముందబ్బుంమెక్కనేగునటులిద్దాత్రింభశీనై జన
రమ్మంబున్నానుపవేరికకళకా మహాత్మాసూర్యనారాయణా॥

54

శా॥ ఉత్సాహంబునందావకీనయక మెంతోలోకులుప్పొంగను
ద్యత్సంగీతకవిత్వవై భవము చేతంజాటఁగాఁబూనితి
న్మాత్సర్యంబుదొలంగియెల్లప్రజనన్నన్నించునట్లేవుబ
ల్వాత్సల్యంబునఁబ్రోచుచుండునదియప్పాసూర్యనారాయణా॥

55

మ॥ గుటిగానిన్నజియింపకెందుకిటులఁగొంతెమ్మకోర్కులమీ
న్మఱిదుశ్చింతలులేనిపోవియనుమానంబుల్లభాచేష్టల
ద్దిరనావశ్యముగాకయెంతియునుమచ్చిత్తంబుగల్పించెడి
న్పరిగానీయెడదీవిఁద్రిష్టమిఁకనై నసూర్యనారాయణా॥

56

మ॥ సమతన్లోకులకెల్లభూతదయయున్నత్యంబుబోధించుచు
న్రమణన్నీదగుకీర్తిరాల్గరఁగగానప్రౌఢిచేజాటుచు
న్సమదంబొప్పఁబరాంగనావిముఖతన్వర్తించుచున్సహృద
ర్యమునేసల్పెదనాకుఁదోడుపడుమన్నాసూర్యనారాయణా॥

57

శా॥ ఔన్నత్యంబెదవొందనీవిమలదివ్యాకారముంజూపినా
కెన్నండీవభయంబొసంగిమఱినా యిష్టంబులఁదీర్చెదో
చిన్నపేవినునమ్మాకొంటినిఁకనీచిత్తంబునాభాగ్యమో
యన్నావేల్పులమిన్నలోకములకన్నాసూర్యనారాయణా॥

58

మ॥ భళిరాయెన్నిపదాలఁజూచిననునీపాదంబుదక్కవ్యమి
య్యిలలోఁజింత్యముకాదటంచెఱుఁగఁబోకెంతేవృథాయాసము

న్పలుమోసంబు దురంతశోకముఁడు దిన్దామిండు కాఁతావనం
బులకాసింతురునన్ను బోలుజనులబోన్ సూర్యనారాయణా॥ 59

శా॥ విష్ణోపట్యము చెల్లబోదకటయీ నిర్భాగ్యచిత్తఁబునం
దుష్కార్యఁబులలో నవంచపయి కెంతో నష్కనైచ్యంబుల
న్ముష్కప్రేమయు కూన్మహాస్తములు నెందుజూపకుండస్మహా
నిష్కార్యక్షతఁ బొందరాదుగద తండ్రీ సూర్యనారాయణా 60

మ॥ ప్రతిపాదంబు ప్రమాదయు క్తమయి యెప్పట్లన్దుర జ్ఞానసం
యుతమౌచున్ క్షణభంగురంబయిమతెంతో బల్కుభాభాసమౌ;
బ్రతుకున్నమ్మివృథా ప్రయాసమునస్వప్న ప్రాయసంసారభో
గతత్తిన్నానఁగలే నెఱింగియు కూభాంగా సూర్యనారాయణా॥ 61

మ॥ అలరంగాజగమెల్ల వెట్టియెకదాయా వెట్టికిన్వేదిదా
లిలలో నెవ్వనిపిచ్చి వానికిముదంబెఁ తేనియున్నాదము
జ్వల మైనంగడుహావిసల్పు మఱికాంతిం బైననీధ్యానము
న్గలిలో కోపకృతిఁబొనర్చు నిజమన్నా సూర్యనారాయణా॥ 62

శా॥ భూతాదర్శమువంటి మాయయెడ సంపూర్ణైక జీవుండుప్ర
స్థితం బైనప్రవృత్తి చేదనుజగచ్చి త్రంబుగాఁజూ చిమో
హాతిక్రాంతుఁడునై ని వృత్తి మెయిస్వీయా ద్వైతభావంబునం
ప్రీతింగాంచునటంచు నెంచెదను దండ్రీ సూర్యనారాయణా॥ 63

శా॥ వేదాంతంబునకున్ని జానుభవముర్వింజాల దూరంబునిఁ
భేదాద్వైత మదేడయిట్టులభ వాగ్నింగుందు నేనేడయీ
భేదజ్ఞానము దేహమున్న వఱకుఁబీడించెడున్న న్నునిం
కేదారిన్పులి పెట్టఁజాలెదవు తండ్రీ సూర్యనారాయణా॥ 64

శా॥ త్వద్దివ్యాంఘ్రిఁరో జభక్తియడఁదప్పన్సర్వ వేదంబుల
మ్మద్దల్పా తీగ్రసిఁచి సంజనుఁడుకన్నుఁదా నెఱుంగండహా

యద్దంబందు నదక్కగన్నుగ వస్వీయా కారముంజూచు పె!
తై దేశంబుననైన నారయగఁ దండ్రీ సూర్యనారాయణా॥ 65

మ॥ కనుచుండున్ను ఖదుఃఖరూపముల జాగ్రత్స్వప్న కాలంబుల!
ననలేదెయ్యెదియున్ను పుష్టిధన కాంతాలగ్న చిత్తుండుకా!
వివినుంగొల్చు మహాత్ముఁడీ జగములన్ని త్యంబు వీక్షించియు!
న్మనమందందడిఁ కెవికారములనైన న్సూర్యనారాయణా॥ 66

మ॥ పనినాసింపకయే మహాత్ముఁడు మనోవాక్కాయ కర్మంబుల!
న్నిను సేవించుచుడునో యకవికిన్ని త్యంబుఁగామాదిశ!
త్రునికాయఁ బెడయౌను వెండియును సీరూపంబుగా లోకమె
ల్ల విరూపించుఁ మ్రోదకారియయిలీలన్ సూర్యనారాయణా॥ 67

మ॥ జగమందెల్ల క్రియల్ని జంబుగ భవత్సృకల్పమూలంబుల
న్చుగడునూఢిగనమ్ముభాగవతుఁడెందున్బేదమోదంబులం
దగులంబోవక సాక్షిమాత్రుఁడయి యానందించునీభక్తి క
న్నగడింపన్భవవార్ధితారకమెదన్నా సూర్యనారాయణా॥ 68

శ॥ దీపంబెట్లీరులస్వరూపముగ నెంతే బ్రజ్వలింపించునో
నీవైభక్తియటుల్పదాత్మమయమున్వేఁజేయఁగా మాదులన్
హాపద్యాధిపవిత్కృత్ప్రిక యినీధ్యానంబుదక్కన్యమ
ర్యోపాయంబినుమంతయుంబనికిరాదో సూర్యనారాయణా॥ 69

మ॥ సరిగావేదములెల్ల రువ్వయును శాస్త్రంబుల్గడునోలియు
న్గురుబోధల్వినియున్ని జానుభవమున్సోదించియున్మర్త్యుఁడె
త్తెఱుఁగున్నీదగునిత్యతత్త్వమహాహామెండన్గనంజాలునే
ధరనెందై ననుగ్రుడ్ల గూబపరమాత్మా సూర్యనారాయణా॥ 70

శ॥ నాకుంబ్రహ్మక భేదమంచు జగమున్గల్గించుఁ బ్రాల్మాలిపే
రాకంటంబడిభిక్షమెత్తుకొను సాహంకారికిన్మోక్షమె

ట్లోకష్టంబుగవ్యాససూత్రములగుంటులెట్టివర్గించని
యూకందంచినదియ్యమబ్బుపెటులబోసూర్యనారాయణా॥

71

శా॥ ఊహాపోహలుకాస్త్రకోధనములున్యర్తుల్కృతున్నానము
ల్సోహమ్మంచువచించుటల్వృథలుసత్యంబుందయన్గల్గయు
శ్సాహంబొప్పగభక్తితోటవదుదంచన్నామసంకీర్తనం
బాహానేయకమోక్షమబ్బుపెటులయ్యాసూర్యనారాయణా॥

72

శా॥ ఏలావేయివిధాలయుక్తులిటులీపీలోకజాలంబుల
స్థీలంబున్నుచుఁబెంచుచుందునుముచున్ గ్రడించుచున్నావటం
చోలిన్నమిత్యదీయపాదభజనంబొక్కింతయున్మాననన్
బాలన్ముంచిననీళ్ళముంచిననరేనాసూర్యనారాయణా॥

73

మ॥ ఒకవేళందనలోనలేనిజగమెంతోలీలకై పన్నిమా
మకమౌడెందమవస్థలెల్లఁబడుచుంబల్మాఱువేరొక్కవే
ళకునిశ్చింతతనుండునీవునుమతాలాగిప్రపంచంబుఁద
ప్పకనీయందెతలించియుందలఁపవప్పాసూర్యనారాయణా॥

74

మ॥ ధరణింజీకటివేళదవ్వువెలుగుందర్శించుకందోయికి
న్మటియేవస్తువులై నందోచనటునిన్ ధ్యానించునవ్వానిక
ద్దిరయీలోకవికారముల్మదిరవంతేవింగనన్రావుగా
యరయంగాఁదనజీవితంబునమహాత్మాసూర్యనారాయణా॥

75

మ॥ అమరన్బంగరునుండిదానిదగువాయస్వేరుసేయంగళ
క్యముకానట్టులవిజ్జగంబెడపరాదయ్యారెవిన్నుండిచ
క్రమునంగోణమురీతినారయఁగనీత్రైలోక్యమేపారినా
ళమునీయందునఁజెందుచుండుఁబరమేశాసూర్యనారాయణా॥

76

మ॥ స్థిరతన్నాత్వికభక్తిమార్గమునవిస్సేవిఁపఁగాతీనియా
నరుఁడెంతోజదుఁడైనకాస్త్రచణుఁడైనన్లేదుకార్యఁబహా

ధరనూహింపఁగ గ్రుడ్డిక నైరచిన్దామూసికొన్ననరే
చరితార్థంబిసుమంతయుంగలుగదీశాసూర్యనారాయణా॥

77

మ॥ అకటానీపయిభ క్తియేభవహారంబంచున్గడునూధిసే
యకమచ్చిత్తటుదేరితావకదురూహ్యద్వైతతత్వంబుఁబూ
వికతోదంబలుమాతెఱుంగుటకుయత్నించున్భశీశ క్తిలే
మికిశౌర్యంబుస్వభావసిద్ధమగుఁజుమ్మిసూర్యనారాయణా॥

78

మ॥ జగతింగల్గుసమస్తచోద్యములఁగాంచునూనుఁదానెల్లవ
స్తుగుణంబులైలియంగనెంచుమతియెంతోయష్టసంసిద్ధులం
బగలునాతిరిగోరుగానిమదిసర్వంబుల్విదంబ్రహ్మయ
న్పుఁగడున్సాంతివహింపదేలశ్రితబంధాసూర్యనారాయణా॥

79

శా॥ ఆయ్యయ్యోభవశోకముందలఁచియెట్లాత్మస్థితిన్నిల్పుదు
న్వెయ్యేలాయిహాభోగవాంఛవొడమన్వేదాంతమూడున్గదా
యయ్యామానవుతెల్వివ్యర్థముసుమాయామూఁగనల్కట్లున
న్నెయ్యంబొప్పఁగనెప్పుప్రోచెదవొతఁడ్రీసూర్యనారాయణా॥

80

మ॥ భవదీయాంఘ్రిసరోజభ క్త్యమృతముంబల్మాఱునాపించునా
కపురావద్దనఁబెండ్లియన్నఁబులిదేహాశుష్కవేదాంతత
త్త్వపిచారంబుప్రతిక్షణంబుమదిలోఁబ్రాపించిపీడించెడి
న్పువీయందీప్తితవస్తువబ్బుటకుదబ్బోసూర్యనారాయణా॥

81

శా॥ ద్వైతంబుండుటయు క్తికాదుమతీయద్వైతంబుప్రత్యక్షభా
వాతీతంబటుగానఁగర్మములుసేయన్మానరాదెంతయున్
ద్వైతాద్వైతమంబుబ్రహ్మమనుచున్ ధర్మంబువిరోధియై
ఖ్యాతిస్పర్శినివాఁడెయు త్తముఁడనంతాసూర్యనారాయణా॥

82

మ॥ భళి - సేపనుకూలత్రానయెడనాపజ్జన్మహావ్యాఘ్రము
న్గలినారేగవలెఁజెలఁగుఁబ్రతికూలంబైనచోఁద్రాడుపెం

జిలువట్టుల్చయ పెట్టునన్నుమఱిసీచిత్తానుసారంబుగా
నిలస్పష్టిస్థితి నాశజ్జరుగుఁదండ్రీసూర్యనారాయణా॥

83

మ॥ తృటియైనన్మదిసీపయిన్నిలువల్లెనేకాదశీనిష్టనె
న్నటికిన్సల్పఁగ లేనుదీర్థములమున్ననేవిఁకేపుణ్యసం
కటముల్నేఁబలేనుగావిభవశోకంబూర్ధ్వరమ్మంచుని
న్నిటులఁబిగ్గరఁబిల్పుచుండెదనుదండ్రీసూర్యనారాయణా॥

84

శా॥ యుక్తింజెప్పఁగ లేనుగావిమఱియెట్లోసీవజస్రంబున
దృక్తాధీఁడవై సమస్తజగదాధారుండవైయుంటివం
చుక్తుల్పెక్కులిఁకేలనమ్ముకొనినేనున్నఁడనీవాఁడనా
సక్తిన్నన్నెటుచేపినన్పరియెయీశాసూర్యనారాయణా॥

85

మ॥ భళిరానాదగుపుట్టువున్మృతియునప్రత్యక్షతన్లేవిఁక
న్గలయున్జాగరమున్నమానుభవమున్నన్పృథుటన్వాస్తవం
బులుకావవ్వెనుషాప్త్యవస్థనుమనంబున్లీనమౌఁగాననా
కిలలోనన్బ్రమంబెవేరుస్థితియేదీసూర్యనారాయణా॥

86

మ॥ భ్రమచేసర్వజగంబుగల్గినవివిద్రాంతింగదాయఁటిఁద
త్వమెఱుంగఁబనిపూనుకొంటసహజోన్మాదంబహానన్నఁబో
యమహాపండితమావికిన్గనుకనీలోకంబునందుష్టిలే
శమ్మునెనంగనఁజాలకుంటిఁబరమేశాసూర్యనారాయణా

87

శా॥ జ్ఞాతంబైనపదార్థతుల్యమగునజ్ఞాతంబుదోతేరఁద
దృష్టప్రాప్యవికారమున్మఱితదజ్ఞాతంబునందోచుచే
భ్యాతిన్సౌతియనంబడున్గనుకజ్ఞేయజ్ఞానవిజ్ఞాతృత
త్వాతీతంబగుభూషమీవగుదువన్నాసూర్యనారాయణా॥

88

మ॥ క్రమతన్దేహబలంబుతగ్గుచునుకాఁగాఁదొంటిమాడ్కివ్యభో
గములంబొందఁగలేకపాటుపడినత్కర్మంబులన్నేయఁబో

కమతెట్టెననుగాఁ యాచనముగాక న్మెట్టవేదాంతవా
కృష్ణములంబందీతుఁడౌనుమాదృశుఁడనఁతాసూర్యనారాయణా॥ 89

మ॥ ఊరియందున్కగవారలెల్లః బితలై స్త్రీలెల్లరున్మాతలై
మతిలోఁదిక్కి నభూతసంచయములస్మత్ప్రాణతుల్యంబులై
సతతానందమునాకొంగమఱియుష్మత్పాదసంకీర్తనం
బతినిష్కామత నేనొనర్చుటెపుడ య్యాసూర్యనారాయణా॥ 90

మ॥ తనువునైల్వీయవృక్షబీజములపొంతన్బూలసూక్ష్మక్రమం
బుననన్యోన్యముగారణంబులవుచుంబూర్వాపరావస్థల
న్దనరున్వస్తువిభేదమందకటుగానన్నేనునిత్యుండనై
కొనుచుంటి బలుజన్మముల్పవనచక్షాసూర్యనారాయణా॥ 91

శ॥ అయ్యాయెక్కడనున్నవాఁడవనుకంపాంభోధిసీకీర్తనం
బయ్యోలోకుల వొంగునట్లునలుపన్యత్నించునీదాసుల
న్నెయ్యంబొప్పఁగిఁబ్రోవకిట్టులుక్రమన్మెట్టంగనేలాత్వర
న్లయ్యాలించిప్రమోదమిమ్ముశ్రితబంధూసూర్యనారాయణా॥ 92

మ॥ ఆరయంగావిపరీతభంగివిమదిష్టానిష్టముల్నాపెడున్
స్థిరతందుర్వ్యసనంబులన్నిగులనన్నేమించునత్కర్మమం
దురహిన్వేసటగొల్పుచుండుమఱిసంతుష్టిస్వడిన్దుచ్చున
ద్ధిరచిత్తంబనుకూలశత్రువిదెకాదేసూర్యనారాయణా॥ 93

మ॥ సులభాస్వాదనమెట్టులబ్బునిఁకనోర్నూచీబిలంబంతయా
కలికొండంతనునట్టులాయుపరయంగానల్పమిద్ధాత్రిలో
పలభోగేచ్ఛఘనంబుగావునరసాభాసంబుసంసారము
న్పులలిన్బ్రాబ్జుఁడెఱింగిపిన్గొలుచుచుండున్సూర్యనారాయణా॥ 94

- శా|| పాముంజావదుకష్టయున్కిఁగదన్నారాసుసారంబుగా
సామర్థ్యబునవస్తుశోధనయెడన్సంకాసమాధానము
ల్పిమఁబొందవుగానజ్ఞానమునఁదుష్టింజెందరాదెందున
న్వహివీపదభక్తియోగమునఁదప్పన్సూర్యనారాయణా|| 95
- శా|| నానేరంబులనైఁచినీమభజనానందంబజస్రంబున
న్బానంజేసిసమస్తలోకలనుసంతోషాంబుధిన్ముంచున
ద్దానోద్యత్కవితాప్రభావమిడినన్గాపాడుచున్నావుగా
యేనీయప్పిఁకనెట్లుతీర్చఁగలనోరీసూర్యనారాయణా|| 96
- మ|| కరుణంగంటికిఁతెప్పపోలికననుంగాపాడుచున్నావునీ
విరుదుంజెల్లునులోకబాంధవుఁడనీవేదేవదేవుండవం
చురహిన్నిన్బజియించుచున్నగతిలోసౌపారసీకీర్తిసు
స్థిరతంజాఁబెదఁబ్రాణమున్నవఱకున్సీసూర్యనారాయణా|| 97
- శా|| చాయోషాకమలాధినాయకనమస్కారంబునీకున్నదా
మేయాయంజలిసీకువందనముస్వామీనీకుదండంబున
ద్దేయానీకుజోహారపారకరుణాబీనీకుసాష్టాంగమో
హోయయ్యామఱినీకుమ్రొక్కిదిగొనీకోసూర్యనారాయణా|| 98
- శా|| నీపై నెంతయుభక్తితోశతకమున్నేనీదయావాప్తిచే
నీపొంతన్మగియించియిప్పుడుత్రిలోకీశత్వముంబొందిన
ట్లోపద్మప్రియమేటిసంతసముతోనున్నాఁడనాతప్పుల
నేపున్మాపునునైఁచిప్రోవుననుఁదండ్రీసూర్యనారాయణా|| 99
- మ|| వినువీక్షింపవికన్నుదోయిమఱియున్నీపూజలన్నేయఁజా
లవిహస్తంబులునీదునామమునుబల్కంబోవినోర్నీకుమ్రొ
క్కవిశీర్షంబు భవచ్ఛరిత్రసుధవేడ్కన్గొలఁగాలేవివి
వికవినుంగొల్వవిజన్మమెందుకురతండ్రీసూర్యనారాయణా|| 100

మ॥ అరయంగాసకలక్రతుస్సృతిపురాణాద్యర్థసారంబుఁబ
 ల్మఱునాశక్తికొలందిఁజూచితుదకిమ్మైయాధిఁగెకొంటిసం
 నరణాంభోధిఁదరింపఁజేయుటకుయుష్మద్భక్తిదక్కన్యమీ
 నరలోకంబునలేదుపాయమనియన్నాసూర్యనారాయణా॥

101

అ. నారాయణదాసుఁడు.

శ్రీ గణేశాయనమః

మృత్యుంజయశివశతకము

కంఠములు

ఓనాథ దీనరక్షక

మానుగ మముః గావుమా యుమాప్రాణేశా

భానుశశివహ్ని వీక్షణ

జ్ఞానానందమయ మాకు జయములిడు శివా

1

పెక్కులు ప్రేరేదః బ్రతినలు

నొక్కటియున్నిలువ దాద హో పౌరుషవా

క్కెక్కడ నాబ్రతుకెక్కడ

నక్క దివితలా బనాగ నగజేశశివా

2

తప్పక యాపదకడ్డయి

విప్పగుకరుణాంసంబు వెల్లిగొలిపి వి

గ్గొప్పుం దాల్చినజగముల

యస్సా మముః బెద్దగావు మా సాంబశివా

3

నాబ్రతుకు జాటఁ బెంచిన

నీవాహ్వో నాదుతోడు నీతోడుసుమా

రావజగర్వ విభంజన

కావుము తడవేరి నన్నుఁ గాచునెశశివా

4

విక్రమ నీ వీశుండవు

దిక్కుగలిగి వేడుకొంటి దీనుండను నా

ప్రక్కం దో దలరించుము

మ్రొక్కెద నాకోర్కె దీర్చు మోసాంబశివా॥

5

ఏప్రోద్దు భక్తితోడుత

నా పెద్దలు నేను విన్ను వమ్మితిమిగదా

రావేల శేషకంఠ

కాపాడుము నాదుతోడు గల్గి భవ శివా॥

6

ఇచ్చటికిచ్చటికే యో

యచ్చా సీమీదకతక మలరించెదనీ

గొప్పయ్య దక్కుం గాఁన

విప్పాపి జగంబులోన నీక భవ శివా॥

7

నీకీర్తి చాటుకొనెదము

మాకాయుర్తాయప్పది మఱిమఱిరానీ

రాకాశకాంక్షమౌళీ

ప్రాకటముగఁ దోడుచెలఁగి పాలించు శివా॥

8

నీయెఱఁ గనట్టివున్నే

మాయొక్కలు సర్వవేత్త మన్నంచికృపన్

నాయన్నఁగాచి చూపుము

నీయున్నతభక్తకక్ష విక్క మవిశివా

9

శంభో శంకర యవి ని

న్నంభారవములుగ నార్చు నాశ్రితులము క

ష్టాంభోధిఁ దేల్చుతండ్రీ

వింభావించితిమి యన్న నీవాడ శివా

10

యాచించఁ దగినవాడవు

నీచులఁగొనియాడి నోరు నీచయ్యెఁగదా

నీచరితాన్యుతమని నా

వాచనీదీఱఁగవలయుఁ జరమేశ శివా

11

ముదమున నాతోడలరంగఁ

బదిలముగా వేగమమ్ముఁ బాలించుము నీ

వెద నుబ్బులింగఁడవుగా

పదపడి పెక్కేండ్లుమమ్ముఁ బ్రతికించు శివా

12

ఊరులు పల్లెలు నారులు

చీరలు మఱిసకలమైన నీరులివి మేలా

యారూఢిగఁ జిరకాలము

నీరూపముఁజూచుకోర్కె నెగడించు శివా

13

లోకములోనా సొగసులు

నీ కరుణంగాదె యెంత నేర్పరివౌరా

శ్రీకఠభక్త రక్షణ

కై కాలానలము మ్రింగఁ గల్గితివి శివా

14

ఈదొంగ దాసునియెడ

న్నీదయగన్నర్పు తోడు నీడ వెలుంగన్

నీదివ్యగాన మహిమన్

బోదోలుదు వ్యాధిబాధ భూతపతి శివా

15

అకటా యార్దుఁడభిన్నుఁడ

నొకించుకయు నీదుకరుణ నొందిబ్రతుక్కుకై

వికలదశఁబల్కు చుంటిని

సకలేశ్వర మాకుహళి సల్పుముర శివా

16

శరణమవి నీదుసావన

చరణంబుల నాశ్రయించు జంటన్మమ్మున్

గడుణించు దెబ్బదేఁడులు

ధరిణిన్నీకిర్తి నిల్పె చము సాంబ శివా॥

17

మృత్యుంజయుండనని వి

న్నిత్యము శ్రుతిచాటచుంట విక్కఁబేనిన్

అత్యనుకూల చిహ్నమువు

సత్యంబు నీ మథ క్తు జంటనిడు శివా

18

శ్రుతి మతి గితి నేనెఱుంగను

గతిసేవే యనుచు నెటులొ కావ్పించెను నా

బ్రతుకున జంటఁదోడువి

రతముంగాపాడి మీఁది రక్తిగను శివా

19

జోడుగఁ దోడుగ నీడగ

వేడుకతో శ్రుతుల మేళ వించుచు నిన్నుం

బాడి కసిదీర్చుకొందుము

వేదెదమా జంటఁబెంచు పెక్కెండ్లు శివా

20

మృత్యుంజయత్వ విభవము

విత్యుఁడఁవౌ నీర్ష్యచక్క నేమందెదిమా

సత్యస్వరూప శంకర

గత్యనుకూలతనుఁజూపి కాపాడు శివా

21

అన్నియుఁ దెలిసినజాణవు

పన్నగముల సగఁబాల్చు వై భవుఁడవు వి

త్యోన్నతి మృత్యుంజయుఁడవు

కన్నారం జిరిము మమ్ముఁ గాపుము శివా॥

22

ఒక ధైర్యము మాత్రమే తా

వక నేవకులందుఁ గలదు బహువత్సరము

ఞ్చకరంబుగ నింబాడుట

కిఁకదీర్ఘాయువులఁజేయు మీశ భవ శివా॥

23

వాక్కులువాతలు సఫలమొ
విక్కమొ! యిచ్చకమొ నీవె నిర్ణయపరచన్
జక్కనను భయమునన్నా
ప్రక్కనుఁ గాపాడు నిన్ను భావించు శివా॥

24

నాకోర్కెఁ దీఱునియెడ
న్నాకుండిన పెత్తెంతెంపు నన్నుస్విను నే
వాకుందెఱువను మూఁగటు
నీకీర్తన సొంపు లొరులు నేర్చుదురె శివా॥

25

హరహర శంభూ శంకర
దురితవిదూరా స్వభక్త దుఃఖవిదారా
కరుణాకర మృత్యుంజయ
పరిపాలన సేయుమన్న ప్రాణహిత శివా॥

26

లోకులకుఁ దెలుపనోడిన
నాకుండిన పాపచింత నవ్వెడహాయా
లీకలము నొరులు గనలే
రాకులపాఠేలకావు మన్నభవ శివా॥

27

నీవెఱుఁగుదైన మూఁడు
నేవెరువునఁ దెలుపుకొందు నీకుఁడవగుటన్
గావుముతోడలంన్నే
జీవించినవఱకుఁ జంటఁ జేపట్టు శివా॥

28

కొన్నాళ్ళ దేహ మావల
విన్నాఁతియు భోగవాంఛ నేముబ్రతికిహా
యిన్నింటాడెడుఁ జంటకుఁ
బిన్నుగ దీర్ఘాయువిచ్చి పాలించు శివా

29

నాకోర్కె నీదురక్షణ

యేకమనుచు నెఱుకచెప్పి యెల్లజగములున్

నాకవిత శరణుజొరఁగా

మాకష్టము దుష్టి చిరము మన్నించు శివా

30

అశ్రీతులను నీ కీర్తన

కేశమప్రాణంబులనక యెల్ల దెసలు రా

గాశ్రీతములు గాఁగవగా

మిశ్రితయలఁబాడఁజిరము మెలఁగించు శివా

31

నీ కీర్తన సేయునెడన్

లోకుల కాశ్చర్య మొదవ శ్లోకములుంగీ

తాకృతులు పాడు జంటన్

శ్రీకంఠాభక్తరక్ష చేపట్టు శివా

32

కన్నీరందవి శోకము

నన్నిట్టులముంచనీకు నాగవిభుషా

కన్నారఁ గావుమన్నం

బిన్నుగ నెనరుంచుమన్న పాలించు శివా

33

ఇదియొక వెట్టిగ వ్రాసెద

మదికిన్ దృతికొంతకొంత మఱపుభయముతో

నిదురయనక నిటలాజె

సదయుఁడవై కావుమన్న సర్వేశ శివా

34

నాదీక్ష నేటిరాతిరి

నీదయచేఁ గవ్వమెడసి నేముసుఖమునన్

నై దోడు జంటఁబెక్కిం

డ్లాదుకొన నృపధ మిదిగొ యాలించు శివా॥

35

నీప్రాపు చని యెఱింగిన
 నేపామరుడై నఁగాని యెట్టిల మఱచున్
 గాపాడఁగ నిర్బంధనఁ
 జేపట్టి నినుం జిరాకు నేయకయె శివా॥

36

రక్షించుము రక్షించుము
 రక్షించుము నీధుదాసు అవ్వనిడకు పా
 లాక్ష లోకాధ్యక్ష
 అక్షీణకటాక్ష ప్రోవు మన్నభవ శివా॥

37

నీకన్న న్యాయకర్తలు
 నాకన్నను దుష్టమతియు నహియని చాటన్
 నీకీర్తిం జిరకాలముఁ
 బ్రాకింపఁగఁ గోరితన్న పాలించు శివా

38

కలమా కన్నీరోడ్చకు
 మనభక్తపరాయణుండు మనవిభుఁడభవుం
 డిల నీకష్ట మెఱిఁగి శో
 ర్కలదేవుం డిడును జెల్లరే పెఱ్రీ శివా॥

39

నారోపల నావెలుపల
 నీలావణ్యంబులేక నీభక్తి యెటుల్
 జాలింగొని మృత్యుంజయ
 పాలించఁగదన్న ప్రాణ బంధుఁడవుశివా

40

బ్రతుకులు నతుకులు వితుకులు
 చతురతనింగూర్చిపాడఁ జాలినమాకున్
 బ్రతిలేకయె చిరకాలము
 బ్రతికించుమయన్న ప్రాణ బంధుఁడవు శివా॥

41

ఇదివిజయో మాయాయా

పదతో నీస్మరణగల్గి పఠపఠవ్రాయన్

బదపడి నీపాటలతో

ముదమునఁ బెక్కిఁడుఁడను మోయన్న శివా॥

42

ముజ్జగముల గల సంపద

గజ్జివలెండలఁచి నీచకామసుఖములన్

బొజ్జ లవర నిన్ బాడెద

మజ్జరె మాయన్న గావు మాయన్న శివా॥

43

అహః ధైర్యముతోడగు

నోహో నీదయయువచ్చు నోజగదీశా

సాహసమున విటులుంటిన

యోహర కాపాడుమన్న యోసాంబ శివా॥

44

తెలివెంగుత్పిత భోగము

లిలరో నీపాతభజన మెంతోపెక్కిఁ

డులు జంటఁబాయకుండెద

నలరించుము నన్నఁదీయ నన్నతవ శివా॥

45

కారదశీతాశపహా

సారపిచంద్రానలాక్ష చారుజటాజూ

టారోధితదివ్యదునీ

పూరయశస్సాంద్ర ప్రోవు మోసాంబ శివా॥

46

సాక్షాత్కరించితన్నా

ఁజీంచితవన్న మంచి రసికుఁడవన్నా

యీక్షణమ తెలియనీ నా

పక్షము నీవుంటివంచు భక్తులకు శివా॥

47

స్ఫటిక విర్మలినాకృతి

మేటిదయన్దాసుఁ బ్రోచు మిన్నదనంబున్

నేటికిమాకష్టములను

మీటిన వినుఁగంటినన్న మేలిడిన శివా॥

48

రాదు విరూపింపఁగ నే

మో తెలుపును చక్కదనము లొల్కెడు నీసం

పాదితసుందర రూపము

సాధుల రక్షించుమన్న సర్వేశ శివా॥

49

ముమ్మాటికి నీపదముల

నమ్మితి నమ్మితి విఁకెట్లు నంగాచెదవో

సుమ్మా నీభక్తులమన

నిమ్మానీ కీర్తిచాట వి మ్మొర శివా॥

50

శతకోటి మదనరూపా

శ్రీతజనహృద్దీప వ్రకట శేషకలాపా

ఆతివేగము నీ భక్తులఁ

జతురతగాఁబ్రోవుమన్న సాంబభవ శివా॥

51

సమయమిది మమ్ముఁబ్రోవన్

గ్రమముగ నీ సంశ్రితానురాగముతోడన్

శ్రమవాపి వేగఁదండ్రీ

విమలాకారంబుఁజూపి వేంచేయు శివా॥

52

ఇప్పుడు నాదగు కోరిక

చొప్పున మమ్ముద్ధరించి చూడుము దయతో

నప్పా సంశ్రిత బంధుఁడ

విప్పగు నెనరుంచి వేగ వేంచేయు శివా॥

53

నా యీ బిచ్చపు వ్రాతలు
 నీ యట్టి మహాత్ముమనసునెఁ గరఁగింపన్
 డాయు పెటు లక్కటా వేం
 చేయుము నా యన్నెఁత్రోవు శ్రీకఠ శివా!

54

వలపుందలపున్నీపయి
 నిలిపితి నందియములేదు విక్కంబుగ మం
 దులమారివేల్పు పొదువు
 కల్పనైనం బరులనమ్మఁగఁబోను శివా॥

55

భయములకు నెల్లనెక్కుఁడు
 భయమౌ మరణంబు దానిఁ బాపఁగలనునీ
 దయ మా యెడఁ గలదేని స
 మయమిది వేఁగావుమన్న మదనారి శివా!

56

నీ దిక్కు దప్పదాసువి
 కేదిక్కుంగానరాద దెంత వెదకినన్
 వాదేఁ ప్రోవుమన్న మ
 హోదార చరిత్రవేగ నోసాంబ శివా॥

57

మృత్యుంజయ మృత్యుంజయ
 మృత్యుంజయ యసుచు విన్ను నెప్పుడు గొల్వన్
 మృత్యువు చేరఁగ వెఱచును
 సత్యము గాపాడుమన్న సాంబభవ శివా!

58

నీకునసాధ్యం బెయ్యది
 లోకములో లేవలకు రూఢిగఁ దోచెన్
 శ్రీకఠ కావుమన్నద
 యాకర వేవేగఁ త్రోవు మా సాంబ శివా॥

58

నీ భక్తికన్న నెక్కువ
 యీ భువిలో సుఖములే దహీనకలాపా
 నీ భవ్యదర్శనంబిడి
 మాభయములఁ గొట్టి చిరము మన్నించు శివా॥

60

అద్దిర ముజ్జగములకున్
 ముద్దువలపు మగఁడ పీపు పురహర యనుచున్
 దద్దయుఁ బాడెడుఁ జంటన్
 సద్దయుఁ జిరకాలముంచు సర్వేశ శివా॥

61

ఇహ సుఖము దూలవంటిది
 మహాత్మ నీభజనకన్న మఱియానందం
 బహుహా యెందుందోఁచదు
 దహన రవిశశీక్ష మమ్ము దయఁజూఁడు శివా॥

62

ఎంతో నానవడితి నా
 వంతయు ధృతిచెడకయుంటి నాలస్యంబున్
 సుంతయుఁజేయక దాసుని
 పంతంబీదేర్చుమన్న బ్రతికించు శివా॥

63

నగమిచ్చినావు తక్కిన
 నగ మాయుర్దాయమిచ్చి జగమందున నీ
 యగణితకీర్తి నలరఁగ
 మొగమొటంబుంచి ప్రోవు మోయన్న శివా॥

64

భోగములఁ గోరనొల్లము
 భోగీశ్వర భూష బ్రతుకుఁ బొడిగించినచో
 నీ గానము సంతృప్తిగ
 బాగుగఁ బ్రకటింపనాస పడితిమిర శివా॥

65

నాతరమ నిన్నెఱుంగన్
జేతోభవగర్వభంగ శ్రీముఖలింగా
యేతీరునఁ గాపాడెదొ
నాతోడలరించు ప్రాణ నాధభవ శివా॥

66

హాలాహాలభక్షణ మా
పాలనీ తాధికతను బాపుము త్వరగా
జాలింగొవి కాపాడుము
బాలేందువతంస యన్నఁ బాలించు శివా॥

67

నేబ్రతికిన సార్థకమే
మీబుజములు కాళ్ళు కనులు మెడ లేనట్లొ
నాబ్రతుకు జంటనలరం
గాఁ బ్రోచిన నిమ్మఁబాడి కడఁగందు శివా॥

68

జతజంట వేఱుపాయక
బ్రతుకున నాతోడునీడ బలపడమమ్మున్
జతురత నీభజనంగన
శ్రుతిగాఁ గాపాడుమన్న శూరిధర శివా॥

69

బతిమాయకొందుఁ దండ్రీ
క్షీతిలో నీపేరు మిగులఁ జెప్పెదనన్నా
జతఁబెంచి పెద్దకాలము
శితికంతా వేగ మమ్ముఁ జేపట్టు శివా॥

70

హరహర యెట్టికవితయో
మఱిమఱి నాలోవికోర్కి మనవియొనర్పన్
గణకణకలమున నేడ్చెడుఁ
బఱవఱ నాపదలఁ గోసి బ్రతికించు శివా॥

71

అన్ని యుఁ జిత్తులు బిత్తులు
కన్నులఁ బడుచుండెఁ దప్పు గావుము నాకున్
విన్నుం బతిమాలుట పవి
పన్నగకేయూర మమ్ముఁ బాలించు శివా॥

72

ఏదిర నీ కుండినయా
యౌదార్యము శాంభవీమనోంబుజమిత్ర
కాదన నేలర తండ్రి
మోదముతో మమ్ముఁబ్రోవుమో సాంబశివా

73

అన్నా యుమామనోహర
కన్నార న్మమ్ముఁగావు కాయజవైరీ
విన్నుంబతిమాలెద నా
యన్న ముదముతోడఁబ్రోవుమా సాంబశివా

74

వరివరివిధముల నెమ్మది
పరువెత్తుఁడు నిన్ను వేఁడ వ్రాయునెడన్నా
తరమ విను విల్వఁబుట్టన్
వరమిమ్మన్న మఱిహాయిఁ బ్రతికించుశివా

75

తాఁగోతి మఱియు మత్తి రె
నాఁగ న్ననుటోఁటి వెట్టి నవ్వగనేలా
వేగంజంట నలర్చుము
నాగేంద్రవిభూషకావు నాన్నభవశివా

76

హరహర మృత్యుంజయ యో
పరిపూర్ణానందముక్తి వై భవకండా
నిరసించక కవఁబెంచుము
నరిసరి నీవిషముమత్తు చాలునిఁకశివా

77

అలికిఁ గోఁకలుగొంటయె

యాఁకి సువకారమంట యోహోచాలున్

దార్ధ్య తనూభోగము

రారా నాయన్నఁబ్రోవరా సాంబశివా

78

దేవతల కెల్లనీవే

దేవుఁడవో కాలకాస్త త్రిజగత్పభువా

నీపంటి వాని నమ్మిన

నేవెఱపిఁక నన్నఁబ్రోవవే సాంబశివా

79

ధైర్యము దక్కితి స్రుక్కితి

శౌర్యంబెడఁబాసె నీదు వేవకుఁదప్పన్

భావింపనన్య మెయ్యది

చేవలు చిగురించుమన్న శ్రీకఁతశివా

80

కావని కాకులపోలిక

నీబత్తులు చేవదొఱఁగి విన్నొఱఁబెట్టన్

భావించుమన్న కవతో

నాబ్రతికుం బెంచుమన్న నగజేశశివా

81

నీనొకఁడు నేనొకఁడు నె

భావనలో వ్రాఁతలోనఁ బాటలలోనన్

గేవల మైత్రింబొందఁగఁ

బ్రోవుము నాయన్నమంచి ప్రోడవుర శివా

82

ఎంగిలి మాటల నేవి

న్నుం గొనియాడుటకు వ్రాయ నో ర్నెగలింపన్

వెంగలిని సిగ్గుబొందన

సంగజమద భేరి కావు మన్నభవ శివా

83

ఈనగల నీ చమత్కృతు
 లేనమ్మను విన్నునమ్మి యేమటకానీ
 రావిమ్మనీకృపా మతి
 తోనాయన్నననుఁగావు దొడ్డయ్య శివా

84

అమ్మగిరి రాజసుతగీ
 తమ్ముల నామనవి వినిము దమ్మునఁజీరకా
 లమ్మునిచి మమ్ముఁబెంచఁగ
 నెమ్మది గరఁగించుఁగాత నీ కోరి శివా

85

దీనునిపైఁ గనికారము
 మానిని రాచూలి సర్వ మంగళపూ పన్
 దాఁనాడు తల్లియగుటన్
 గానమ్మునఁ జాటిచెప్పుఁ గా నీకు శివా

86

జాలిగొను తల్లిపార్వతి
 యాలిఁచుము జగముగన్న యమ్మాస్థాణున్
 మేలుకొలిపి మాజంటన్
 బాలింపబంపుమనెద ఁబాదెదను శివా

87

మానమ్మ వేల్పుప్రోడా
 మానుగమాకవనుగావు మాచెలికాఁడా
 జ్ఞానానంద మయాదే
 వా నాయన్న ననుఁగావు పరమేశ శివా

88

పంచాత్ర గర్వభంజన
 చంచద్దేహార్థరమ్య సత్యాకారా
 పెంచుము పెంచుముకవఁబా
 లించుము రాయన్న దివ్య లింగభవ శివా

89

గడునుదనము గాదిది నీ

యడుగులఁబడి వేడుకొన్న యాశ్రమముమా

యిడుమ లెడపి కవఁబ్రోవుము

పడివడి మా యన్నప్రోచి బ్రతికించు శివా

90

నా ధైర్యమన్న హాయిగ

నీదయతోఁ బెక్కులేండ్లు విల్పెదమంచున్

ఓ దేవ దేవ మాతో

ఁజై దీర్ఘాయువుగనన్న యలరించు శివా

91

విర్భయమవి తోచెను నీ

యర్భకుసకు జంటహాయి యోబ్రతుకంచున్

దుర్భర భాధలుతెగవా

విర్భవము భావమందు వెలసితివి శివా

92

అన్యములఁ దలఁపమేమ

నోన్యముగా జంటఁబ్రోచి తొళంకవడన్

మాన్యతను బెద్దకాలము

దన్యులుగా నుందుమన్న దయజూడు శివా

93

ఇదివిరుదు నీకుభక్తుల

సదయతరక్షించినావు శంకరుఁడవుగా

పదునాల్గు భువనములలోఁ

బదపడి చాటుదునికన్న బ్రతికించు శివా

94

ఎంతటి చలచిత్తుఁడనో

పంతముతో నొక్కమొగినిఁ బద్యశతంబున్

గంతునరచించ తుంటిన్

వంతఁదొఱుగఁ బ్రోవుమన్న పకుపాల శివా

95

సత్యము నీదగురక్షణ

సత్యము నీభక్తులెల్ల సౌఖ్యముగొంటల్

సత్యం బీశతక బవి

సత్యతనాయన్నఁబ్రోవు సర్వేశ శివా

96

నీభక్తి గర్వవశతన్

నాథాగ్యము పండెఁ బెంచు నాయన్నమహా

ప్రాభవమొప్పగఁ దిరిగెద

నీభువిఁ బెక్కెండ్లు కీర్తి విల్పుముర శివా

97

తంబుర మద్దెల తాళము

లిమ్ముగఁ గవగూర్చి శ్రుతుల నేముదశదిశల్

ముమ్మునఁబాడగ వాయువు

లిమ్మా చిరకాలమన్న యేసలర శివా

98

విశ్వనుజుమ్మి నీదగు

నడుగులపైభక్తి సమయ మత్పినచో నా

కడ నీవు డకతీజుదు

కడువడి మాయన్నఁబ్రోవఁగా రమ్ము శివా

99

శివశివ శివమృత్యంజయ

భవభవ భవపాపదూర భక్తాధారా

కవగా మముఁ గాపాడుము

భువిలోఁ బెక్కెండ్లు మమ్ముఁ బోషించు శివా

100

శ్రీమృత్యంజయ శివశతకము

సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు

॥ శ్రీరామాంచిత పీనవక్ష సిత రాజీవాక్ష నిశ్శ్రేయసా
ధారా పాపవిదూర వేదమయ దైత్యధ్వాంత సూర్యోదయా
కారుణ్యామృత పూర చక్రధర భక్తప్రాణసంరక్షణా
పారావారగభీర భూతకర దేవా సత్యనారాయణా.

ము కు ం ద శ త క ము

కందములర్పించెద మా

కందరసానూన మధుర కవితాసుధన్వీ

కందముగా నారాయణ

కందశితానందమూల కంద ముకుందా.

1

సందియమేలా సౌఖ్యము

లందించుము సంకటముల నడఁగించుమువే

గం దయతో నారాయణ

కందశితానందమూల కంద ముకుందా॥

2

ముందె రుచిమరగినాఁడను

బొందుగ నీభక్తి యిష్ట ములిశఁగ నింకే

సందియమో నారాయణ

కందశితానందమూల కంద ముకుందా॥

3

డెందముఁగుందగ నీకు ప

సందుగ సంతోషపరచి నన్ను వినుమా

మందరదర నారాయణ

కందశితానందమూల కంద ముకుందా॥

4

కందింపకు నా చిత్తం

బిందిరపై వలపుదలఁచి యిష్టాశీ సుఖం

బందింపుము నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా!

5

మం దఖిలరోగములకున్

విందుమదికి నీదు భక్తి విద్వేలకెల్లన్

నందగునో నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

6

ఇందందెందెన్ సుఖం

బందఁగ నీభక్తియే యు పాయంబగుని

స్సందేహము నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

7

బందంబులు పాపంబుల

కందంబులు వీనులకన యము నీదుకథా

బృందము లో నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

8

ముందెఱుంగని మందఁడ నా

చందముఁదలపోసి కష్ట సమయములంగే

లందిమ్మా నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా!

9

పందెము వేనెద భక్తుల

కుందప్ప మఱెట్టి యొగల కున్నిందెలియం

గందరమా నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

10

కుందింపకు నన్ శ్రితహరి

చందన నీ నవ్వులాట చాలించుము ప్రో

వందగురా నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

11

ఎదుకురా యాలస్యము

పెందలఁగరుణించి నీదు ప్రియదాసులఁ గా

వందగురా నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

12

అందితివి చేతి కింకీ

వెందేగెదవోరి కోర్కెలి డక విడువ నిన్

దొందరపడు నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

13

అందములకుప్ప నన్నుఁబ

సందుగ దయఁగనక పొద్దు జరుపుట గొప్పా

యెందప్పా నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

14

పొందుము మొగమోటము మా

యందిపుడు సదా భవత్ప దాశ్రితులము గో

విందుండా నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

15

అందముగఁ గాచితివి ని

స్పందేహంబయ్యె నిపుడు చల్లని తఁదీ

వందనమిదె నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

16

అందఱికి నీవు శ్రీతజన

మందారుఁడవైన మంచి మర్మము మహిలో

విందొనరుతు నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

17

దెందంబింతకు హాయిన్

బొందెను నీకరుణ విన్నుఁ బోలు ప్రభువెటన్

గందునురా నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

18

పొందుగ మమ్మిటు పొచ్చిన

యందుకు నీ ఋణముదీర్ప నలవియె మా కో

నందకధర నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

19

సుందర పదారవిందా

నందితముచికుంద ముదిత నందా భృతగో

బ్బందా యో నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

20

కొందరిసాటింకను మా

కెందుకు సర్పెదవు త్రిజగ దీశ్వర తండ్రీ

కుండింపకు నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

21

నందియము మళ్లి దెందము

పొందుచుడిందుపడి మిగులఁ బొగలెడు విన్నే

మందునురా నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

22

దెందమున హాయి గాఁదిర

మొందక దోబూచి చూపు చుంటివి నీకే

సందియమో నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

23

ఇందలి కష్టము దుగ్గించి మ

ముందయఁ బెక్కిఁడులుచి పోషించుము మా

ముందుండుము నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

24

ముందు కరిరాజు నేలిన

దందలు నమ్ముకొనునట్లు లలరించుము మ

మ్ముండయతో నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

52

ఇందాఁక నుంటి వెదలో

నెందేగితి వింతలోన నీశ్వర విన్న

టందరమా నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

26

ఇందందు వెదకి డస్సితి

ముందలనున్నట్లై నీవు మొఱిగి చనితివీ

వెందుంటివి నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

27

మందరధర రారా శ్రిత

మందారా రార పాప మర్దన రా గో

విందా రా నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

28

ఎందేగి నావు తాడీ

మూదలఁ నగపడవ నాదు మొఱవినవా నీ

కుందగునా నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

29

నందులు గొందులుఁ దూఱుట

పందతనము విన్ను బయలు పర్తు నిదిగొ మీ

నందువ్వితి నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

30

పొందుగ నీవుండవి తా

వెందున్నది నీవుకాపి దేదీనాపి

ల్పందపురా నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

31

కందర్ప కోటిరూపా

సుందరకౌస్తుభకలాప సూరిజన మన

స్సందీపా నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

32

దెందమలరె నీవో య

న్నందుకు నాకథయమిచ్చి తద్దీచెవికి

వ్విందయ్యెర నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

33

దెందము గుర్తిడఁజాల ద

దెందుండి పలుకుచునుంటి వీళ్వర చెపుమా

పొందుగనో నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

34

విందుగ నీశంఖధ్వని

వొందుగ జేరువనెవింటి మోదముతో నా

ముందగపడు నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

35

దెందంబుప్పొంగెను నా

వొంది పులకరించె గనుల మోదాక్షువులి

పొందెనురా నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

36

నుందరనభోవిసీలా

యిందగపడినావ సుజన హృదయవిలోలా

వందనమిదె నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

37

యెందెట్టివారలై న

న్నిందెలిసి సుతింపఁగలర నిర్గుణుఁడా నా

కుందరమా నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

38

నుందర పదారవింద

స్యందామృత పానమత్త సజ్జనచిత్తేం

దిందిరగణ నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

39

మందీకృత భవతాపా

బందీకృత సర్వపాప భక్తామల హృ

త్పందీపా నారాయణ

కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

40

కందర్పకోటి సుందర
కుందస్మిత శార్ఙ్గచాప కోర్కెలలర నా
ముందుంటివ నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

41

డెందము నీపదపద్మమ
రందమ్ముంగ్రోలి సుఖప రంవరలెప్పున్
బొందునురా నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

42

నందిత సమస్త సంశ్రిత
బృందా నీభక్తిలేవి యిహభోగము పొ
ల్లందునురా నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుందా ।

43

పొందుగ నాకువలయు దా
నిందెలియుదు వీవెకావి నేనెఱుంగను సూ
ర్యేందునయన నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

44

డెందమెఱుంగని కొఱతగల
దందుకు గుందెదను దెల్పు మదియేదో గో
విందుండా నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

45

ఇందలి లోకికదంభము
లందున నా మనసునిల్చి కనవరతము విన
జెందించుము నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

46

ఎందేనియు నజ్ఞానము
నందొర్లెడు మూఢమతు లనాక మముం గా
వందగురా నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

47

సందడితో వ్రాయుచుఁగల
ముం దిగువనుబెట్టి వెదుకఁ బోవ దొరక న
ప్లేందేగితో నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

48

ముందుండి నీవెమాయన్
జెందిన లోకంబుమాట చెప్పవలెనె యే
మందునురా నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

49

అందముగ నింతవఱకున్
ముందుండియు మాటుపల్కఁ బోవక మాయన్
బొందెదవా నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా ।

50

అందమ్ముగ నిన్ను నెదం
బందెలు పడవైవకున్న మార్పేరన్ బి
ల్వందగునను నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

51

దెందపు కోర్కెఁబుఁగక పసి
కం దేశువఁ గాచు తల్లి కరణి ననుం గా
వందగురా నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

52

దెందముకు తర్క- తత్వము

జెందింపక విన్ను విశ్వ సింఘ మతము నా

కందించుము నారాయణ

కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

53

ముందుంటి వింతవఱకి

ద్వైందేగితొ శాశ్వ తుండ విట్లస్థిరతన్

బొందెదవా నారాయణ

కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

54

దెందమున భేదమేలా

క్రిందే మీదన్న యటుసరిగనీవే నే

నందునురా నారాయణ

కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

55

దెందమున జగద్రూప లయ

మందినపుడు మిగిలినట్టి యవ్యక్తమే నీ

వందునురా నారాయణ

కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

56

ఎందుంజగద్రూపము నే

జెందెద నేననంగ నేమొచెప్పుము మఱిసి

చందంబో నారాయణ

కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

57

సందియమూర్చి జగద్రూప

జెందింపక నీదుట క్తి స్థిరముగ నను గా

వందగురా నారాయణ

కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

58

అందించు న్వేదాంతము
విందు గాఁగ నీకునా కభేదమనుచు విం
కెందుకువెత! నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

59

అందముగ నీవునేనొక
జందమయిన నీదు సత్య సంకల్పమునా
యందేదీ నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

60

ఇందేమిలేదు రుచి గో
విందా! నాకేల మెట్ట వేదాంతము నా
ముందగపడు నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

61

ఇందందన్నిటి కర్తవు
పొందుగ నీవలననెల్ల పోడుములగు ని
స్సందేహము నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

62

ఎందెందు వెదకినన్నీ
వుందు వెదియు గాక యింతయు న్నిమాయా
స్పందనమో నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

63

ఇందెల్ల ప్రాణులకు గతి
నందర్పముఁ జూపి దాని జాడన్ ఫలముల్
పొందింతువు నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

64

సాదియములేదు విన్నుఁ బ
 సందుగ భజియించు తక్త జనము లమృతమున్
 పొందెదరో నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

65

దెందమున విన్ను నమ్మవి
 పందలకున్నర్దు చూపు స్వాతంత్ర్యము నా
 కందింపుము నారాయణఁ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

66

అదియు నందవియటు న
 న్నెందుకు మోసంబుజేసె దీక్షర పరిగా
 ముందగపడు నారాయణఁ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

67

పొందుగ నీభక్తుడెజగ
 మందున సర్వస్వతంత్రుడవి దృష్టాంతం
 బుందెలుపుము నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

68

ముందు ననుబ్రోవకున్నన్
 బెందుల నీపరువు బయటఁ బెట్టెద నాతో
 గందుమా నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

69

ఎందుకు మముఁ గల్పించెద
 వెందుకు మూఢత్వమిచ్చి యెంచెదవీవె
 ప్తెందుకురా నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

70

కుందవు పొంగవు సుంతయు

నిందకయిన స్తుతికినై న నెఱమొందివి యే

మందునురా నారాయణఁ

కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

71

ఎంద్రై నఁగ్రూరబుద్ధిని

ముందుగనీ పెంచు జీవముల నీవే చం

పందగునా నారాయణఁ

కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

72

నం దెలియ కిట్లు నామది

కందించెద వెద్దువుండు కాకికి నొగులా

యొందై నన్ నారాయణ

కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

73

ఎందు కసమానకక్షలు

మందుఁడనాకేల పెంకె మాటలు నామీ

దం దయగొను నారాయణ

కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

74

కొందలమందెడు దాసుని

ముందల గనుపించి యభయమున్ గృహతోఁబె

ట్టందగురా నారాయణ

కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

75

మందులమారివి నీ దెస

దెందమిటుల భ్రమము జెందె డిన్విడువక పో

వందగురా నారాయణ

కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

76

ఎందేనెట్టులఁగానీ
 పొందుగ నీభక్తి విడువఁ బోవను నీతో
 కందునురా నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

77

మందెట్టులనో పసితన
 మందే నీభక్తి పొడమె బాగుగనది వి
 ల్పందగురా నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

78

ఇందలి పాసపువృత్తుల
 నం దొర్లించక బిఱాన నమ్మకమిడి బో
 వందగురా నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

79

విందెలియరాదు మఱీనా
 డెందము నీయువ్వి నమ్మెడిన్ దానిది ని
 స్సందేహము నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

80

ఎందుంటి వెట్టులుంటివి
 సందేహము మావ్పినాదు సరసకురా స
 ద్భందావన నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

81

డెందము సుంతయుఁగరఁగద
 డెందుకురా యిట్లు లేడిపించుట తగునా
 ముం దగపడు నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

28

జందె లిడెద నిను నెదవిదె

వందెము నీకంటె మొండి వాడనురా గో

విందుండా నారాయణ

కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

83

పొందుగ జలముల డాగినఁ

బందివయిన నెట్టివికృతి బరఁగిన వినులొఁ

గొందునురా నారాయణ

కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

84

ఎందేగఁగలవు నామది

కందక నీమాయలెల్ల యాఱిగినిన్

జెందెదరా నారాయణ

కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

85

ఇందాఁక సహించితి విక

ముందోర్వన్నిన్ను దండమున సాధింతున్

దుందుడుకా నారాయణ

కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

86

దెందమునొచ్చి యిటంటిన్

తొందుగ నాతప్పు నైచి పోవుము తండ్రి

తొందరపడు నారాయణ

కంద లితానందమూలకంద ముకుందా॥

87

ఎందుకు సిద్ధునొందన్

బంద న్నిమ గుడ్డు పిల్ల భ్రమఁబొందినటుల్

నిందించితి నారాయణ

కంద లితానందమూలకంద ముకుందా॥

88

ఎందుకు దెందము మఱిమఱి
 విందర్శించియును బోల్చి నేఱక మఱిపున్
 జెందునురా నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

89

ముందెఱుగ విన్నునెదఁ గ
 న్నందున నిహమెల్ల కల్ల యని బూటకమం
 చుం దెలిసెను నారాయణ
 కందళితానందమూలకంత ముకుందా॥

90

ఎందైన నీకటాక్షం
 బందక నాయంతనిన్ను నరయఁదరమ గో
 విందుండా నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

91

పెందలకడఁ బ్రజ్ఞానము
 జెందించుము నీదుభక్తి స్థిరపర్చుము నం
 క్రిందననుత నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

92

దెందమ్మన దుర్గర్వము
 పొందించకు భూతదయను బొడలించుము నీ
 ముందుంచుము నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా

93

పొందుగ నిన్నుంబాడుట
 కుందప్పమఱెట్టివృత్తి గొల్పించకు న
 మ్నందయతో నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

94

ఎందైన నాదుమిత్రుల
కందటికి స్నిదుబక్తి నలరించుము కా
శీందీప్రియ నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

95

ఇం దారోగ్య చిరాయువు
లందించు చ భీష్మజనము లలరగఁ దుది నీ
యందుంచుము నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

96

బృందావన సంచారా
నందయశోదాకుమార నానాశ్రిత స
న్మందారా నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

97

పొందుగ నీకీశతకము
సందర్శించుటకుకన్న సంతోషము నా
కెందుండును! నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

98

దెందం బదేమొ దైర్యం
బందెను వినుఁజూడఁగలుగు నంచిప్పుడు ని
న్నందేహము నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

99

అందఱు దరియించుట
కందములాచంద్రతారకంబుగ మహిలో
నందెలుపుము నారాయణ
కందళితానందమూల కందముకుందా॥

100

శ్రీ ముకుంద శతకము సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు

శ్రీ ఆనందగజవతి మహారాజాజ్ఞవే

(సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్)

అను సమస్యకుం బూర్తిగా

స త్య వ్ర త శ త క ము

క ం ద ము లు

హితమిత వాక్సంతతికిన్

దతభూతదయానురతికి ధైర్యోన్నతికిన్

జతురమనీషాగతికిన్

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్।

1

గతకిల్బిష వ్రతతతికిన్

జ్యోతదుర్జన సంగతికిని సూన్యతమతికిన్

శ్రితరక్షణానురతికిన్

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్

2

స్తుతిదగు ధర్మనిరతికిన్

స్వతంత్ర సంచారధీర వసుధాపతికిన్

బ్రతుకేల యన్యతమతికిన్

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్।

3

అతుకు బ్రతు కన్యతమతికిన్

స్వతంత్ర పరిజీవనంబు శౌర్యస్థితికిన్

బతిపరిచర్యలు సతికిన్

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్।

4

వితథఁబొను గుమతికిన్

బ్రతివక్షులనైన విజమువచ్చు సుమతికిన్

బ్రతిభయగున్ స్వేరధృతికిన్

సతతము సంతసమొసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

5

సతత తపస్సాధ్యాయవి

యతయోగవిలబ్ధశమద మాదిలసత్సూ

న్యతవాదన ప్రకృతికిన్

సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

6

శ్రీతజనపోషణ విపుణా

ప్రతిమదయాశౌర్యధైర్య వై భవభర్మాం

చితమణి సూన్యతమతికిన్

సతతము సంతసమొసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

7

కౌతు కతుకు తితుకెఱుఁగవి సు

మతికిన్ స్వోపకృతికి మానితగుణ సం

తతికిన్ సుకృతవసతికిన్

సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

8

ఆతుల ధనాధ్యువికన్నన్

శ్రుతిస్మృతి విచారచతుర నూరులకన్నన్

బ్రతుకుమతెప్పివికన్నన్

సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

9

సతిసుతులఁ బాసియైనఁ

బ్రతివక్షుల దనకునెట్టి బాధలవిడినన్

బ్రతుకున నేదెఱైనన్

సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

10

క్షీతిలోఁగూటికిగుడ్డకు

గతిలేకుండియును నెట్టి కష్టములైనన్

ధృతినినుమంతయుఁజెదరక

సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

11

అతి మోహమున హఠాత్తుగ

క్షీతిధనపతి కూతుఁరొకతె చేపట్టిన య

ప్పు తిరిపగాని మనంబటు

సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

12

ప్రతిబలములతో నోడలు

బ్రతికూలానిలముచేత వార్ధిమునుంగన్

మతిచెడనితటస్థునివలె

సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్ ।

13

క్షీతిని హఠాత్తువిదేశ

స్థితుఁడై గతి తెలియఁబోని చెల్వఁడురాఁగన్

మతినలరు పతిప్రతికటు

సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

14

బ్రతుకునసుంకం బెఱుఁగక

స్వతంత్రరాజ్యంబుచేయు ప్రభువలెనుబతి

వ్రతవలె సహజకవివలెన్

సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్ ।

15

చితికినయద్దఁబట్టుకు

మతివాస్తవ మెప్పుడు పెక్కు మాయలఁజూపన్

క్షీతినది స్పష్టముగాఁగన్

సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

16

అతగునకు దిగంతము రే

ఖతీరునన్నిజముదోచి గారడిచేయన్

మతినది గుర్తికఁజాలిన

సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

17

క్షీతినడుగంటియు వాస్తవ

గతి పలువురు నడచుదారి గతికవలె న్నా

శతపొందక తలచూపన్

సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

18

బ్రతికినవఱకున్నర్పము

గతివిషమటుకల్ల వెడలఁగక్కుచు నిజమన్

రతనముఁదాఁచు కుమతిచెడ

సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

19

క్షీతిచోదబ్బిటి తేల్కా

టుతీరునందోచకముఁగడుంబాధింపన్

మతిచోర్పుమఁద్రఁచుహిమనీ

సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

20

అతగునకుఁబుండు పొడమిన

గతినన్యతముతోచి నాభి గడచి హృదయమున్

గుతుకయుఁ గొఱుకక చసదన

సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

21

అతుకుడు దబ్బిఱల్లుచుఁ

గొతుకుచుబల్కొండెమూరి కొఱికిన చెవితో

మతిదెడును మంచివాఁడున్

సతతము సంతస మొసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

22

సతము దనగుట్టు దెల్పక
 నృతవాదముతోడ దుష్ట నీతి జరఁగునా
 మతకరినిగిడి చెడిపడన్
 సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్ ॥

23

క్షీతినోర్వలేమి పాము వి
 రతమును సూన్యతముపాలు ద్రావియు విషరూ
 పతఁగల్గఁబంట నొసఁగన్
 సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్

24

అతుకుమెతుకు కతుకుకొనుచు
 బ్రతుకు పరాధీనమయ్యు బలఁగోఁటుననూ
 నృతమనని పంద చెడఁగా
 సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్

25

క్షీతివిజము ప్రొద్దు మహిమల
 నతికపటి యెఱుంగు తెలు ది వాంఛమువలెస
 మృతివావికశక్యంబన
 సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్

26

మృతియొందెలేక నాల్కక
 నృతమొందెను రామబలి హరిశ్చంద్రులటుల్
 బ్రతుకఁదలంచిన సుకృతికి
 సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్

27

మృతిరానీ నాతవికిని
 జితిఁజొచ్చెదవిప్రయట్లు నేయమిననుమా
 నృతపరనర ప్రకృతికిన్
 సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్ ॥

28

మతకరి న్యాయవివాదులు
బ్రతుకులకై ధర్మసభలఁ బడియెనుఁగుగ్రు
ద్దీరదపుటవలె నిజముగన
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్

29

ప్రతివాదియు వాదియునిజ
ముతేల్చుతగవర్లు నెఱపు మొఱయిడువత్తర్
గతికిన పద్ధతులనఁగా
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్

30

గతిమాలినదవి రెండవ
మతిమాలిన పథకుఁద్రిప్ప మాటయుఁదప్పన్
విశగామూఁట నిజముతెగ
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

31

ఇతరుల సౌక్ష్యము తనకెటు
జతబడుఁ దననాల్కినిజము జరుపకయున్నన్
దతదంభ సభాస్థితిక్షణ
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

32

అతిరభసస్థితితోఁ గొం
ద్రతప్వి చుంచెలుకఁ బట్టు డాఁబునసత్య
స్థితివెడలు దర్మసభనన
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్

33

క్షీతి కఁటకయెరసముప్రాఁ
కుతెన్నునన్నిజముతోఁచి కుత్పితరోకం
బు తగిలియుఁ డగులక చనన్
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

34

అతగున కుబ్బు పొసంగున్
 మతకరి తుదఁ దసదు ధనము మాయి కొసంగున్
 మృతి జ్ఞుఁడును దొసంగున్
 సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

35

పతియెడ మోసము గొల్పుచు
 నతినిపుణతఁగల్గిమాట లాడు కులటకున్
 మితిమీఱువిందెరాఁగన్
 సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

36

మితిరేపు రే పనుచు నా
 డితప్పనను చేండ్లు త్రిప్పి డిల్లవడి తుదన్
 వితఁజూపుదబ్బితీ చెడన్
 సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

37

క్రతువుమిషవెట్టి ధనముల
 నతినిపుణతఁ జెనటి కూర్చి యాలికి నగలన్
 మితి మీఱఁబెట్టి పొలియఁగ
 సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

38

ఉతికిన దుప్పటితీరున
 మతికుద్ధతచెందుఁ జాటు మాటు తొలఁగినన్
 ధృతివంతునకని తెలిసిన
 సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

39

చతురముగ నన్మతకల్పనఁ
 బ్రతిదినమున్నేయు దొంగ బ్రతుకుటకన్నన్
 మృతిచెందుట సార్థకమౌ
 సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

40

మతిలో హాలాహలము న

మృతముం బుక్కిటను గల్గి మెలఁగెను నీచుం

డతిదుర్గతికిం బాల్పడ

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

41

యతివేషముంగైకొని

మతిహీనులఁ బెదరఁగొట్టి మాటున దంభుం

డతిభోగములఁ గృశింపగ

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

42

అతిజార విసుగుఁబతికిన్

మతిహీనుఁడు ధనములొసఁగఁ మఱితిరుపతికిన్

స్తుతిపొసఁగు జగత్పతికిన్

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

43

క్షితిలోఁగొందె మలఁతికిన్

మతిలో ధైర్యంబుపూత మానుషసతికిన్

వితయగు బ్రతుకు కుమతికిన్

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

44

కతికిన బానిస మెతుకులు

బ్రతుకులు న్నేహంబుపట్ల బల్కులు కొతుకుల్

ముతకనగు చూడ్కులంటక

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

45

క్షతమువలె దేహికిం దను

వుతగులఁదొలినందెయట్ల పో పడుచుతనం

బతిలాపము చదువనఁగా

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్

46

పతగములు సంజమింటం

బ్రతుకునకై కడలింట్టు మ్రోకులపోల్కి

గొతికెడు లంచ మెఱుంగవన

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్

47

అతుల వికారము మీర మ

నృతవాదికి శక్తిహీన నీచకుమడికిన్

క్షీణసూన్యతు నెడ సొగసది

సతతము సంతస మెసంగు సత్య వ్రతికిన్

48

జత మోడ్బుదో సిగుల్వి

దైతన్కుబలుకల్ల పల్కు దిరిపెపుటక్కుల్

క్షీతిలుబ్ధిత్వి మన్యతునికి

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

49

దృతి చెడకయుంట కవికర

మతికినమనసుంట స్వేర మౌ గతియుంటన్

క్షీతిలో సూన్యతమతికిన్

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

50

బ్రతుకున సింహాకృతికా

యతమంజుల సూన్యతవచ నాధికధృతికిన్

హతదీ నార్తికి సుకృతికి

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

51

బ్రతుకుపకృతి సలుపుట సూ

నృతమునకు ఫలంబు మంచి నేర్పు దెలుపుటల్

జతపడు నుస్థిరధృతికిన్

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

52

గతము తలచి వెక్కుచుగడు
జతురము గాఁ దనదుదాబు చాటుచుగల్గల్
మితిమిగులఁబట్క చెడుగన
సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్ ।

53

ఆతుకుడు సంపద గునుపు ల
లఁతివానికి వలపుతీర లగ్గు చెనఁటికిన్
గొతుకుడు దబ్బితేకెగ్గన
సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

54

క్షీతిబద్ధ తోరణము నా
తతకిల్యాణంబు న నృత దంపతులకుఁబ
ద్ధతిపు నైముడియు వృధయన
సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్ ।

55

ఆతుకుడు కాగితములు జీ
వితవిరహితమిక్కలంబు వెంట్రుకతత్సూ
నృతిగఁగినిఁదెలుప లేవన
సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

56

మతికిందెలి పెడివాస్త
వ్యతశాస్త్రమసంగ మనుజు నందెపొడము నై
జతగులు తది కృత్రిమమన
సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

57

క్షీతియెక్కడ? దివ్యగ్రహ
తతియెక్కడ? నక్క దేవ తలమటు లనృత
స్థితి జూపు నరునికొల తగ
సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

58

అతిప్రాచీన పురాణము

లితిహాసంబులు చరిత్ర లిల నమ్మమి నూ

నృతమెటు పొత్తములం దన

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

59

అతినంచల మవిదిత చి

త్తతిత్వముం దెలుపగల్గితిపు వ్రాతలనూ

నృతమెటు శంకల తెగవన

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

60

గతము నిరూపింపగ వి

స్మృతి ప్రకృత మెఱుంగఁ జపల హృత్తుభవిష్య

త్తుతలఁప విశ్చయమెట్లన

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

61

క్షీతిఁజాటువుండు మామక

యి తడుమువైద్యంబు నాఁగ విచ్చదెలుపు నూ

నృతమె టులజ్ఞామతిఁ న

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

62

క్షీతిలో దివ్యప్రకృతి గ

ణుతింపమృద్రూపులగు మనుజుల కెటులగున్

వితథము నరశాస్త్రంబన

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

63

మితిమిగిలి గొడ్డుమెసఁగున్

అతిలోభియొగమున వెలితి హాస్యముపొసఁగున్

బ్రతుకున దబ్బిటి దొసఁగున్

సతతము సంతసమొసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

64

అతినహవాసము గలుగక

క్షీతిమిక్కిలి ననుభవంబు చెందక వస్తు

స్థితి నొరునిఁ దెలియరాదన

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

65

క్షీతిఁదనతాత్పర్యముతో

వితరుల భేధింపఁ గొఱపి యే యని యదన సం

గతి దేవుడెఱుఁగనీ యన

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

66

క్షీతి ననుమానము బిరికి

క్షతయుఁబ్రమాణంబు తెలుపఁ జాలదువాస్త

వ్యతమిగులు బ్రహ్మమటులన

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

67

క్షీతిఁదన్నెవ్వరుకనిరో

గతి తెలియఁడు ప్రొడ్డినమ్మకము గొనకున్నన్

మతినిొరువిజమెటు కనునన

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

68

అతుకుడఁకూడు కుమతికిన్

బతివ్రతాతత్వమార్చి వంశయువతికిన్

అతిశయము సహజధృతికిన్

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్

69

క్షీతిదివ్యతత్వమగు సూ

న్యతత్వమఖిలేకు కరుణ నెనియకయున్నన్

అతిగానేర్చిన రాదన

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

70

క్షీతిలో న గుత్పితులు సూ

నృతమనశక్యంబుగా ద దేహేతువా వా

రితలు తగవు నిరూఢిగ

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్

71

కృతయుగమనఁ గలియన సూ

నృతానృతములున్కి నేక నిశ్వాసమునం

జతవడుఁ గాలస్థితికన

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

72

అతిలాప మశక్తియు దు

ర్మతిత్విముఁగ్రూఢచర్య మాయయు ననృతం

బుతెవులుగల సరుగుణ మన

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

73

ప్రతికూల మనఁడు చెల్లియు

నతికమము నేయఁబోవఁ దాశిత దాక్షి

ణ్యతఁజూపు సుకృతినాఁగన్

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్

74

వితతానందకరము సూ

నృతమెల్లెడ మెప్పుదెచ్చి నిజముగనదియీ

క్షీతినరు విలువ దెలుపునన

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

75

క్షీతినెల్ల దానఫలములు

నతులితమఖయోగ జప త పోతిశయము సూ

నృతమహిమకు సరికావన

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

76

క్షీతికతులయొద్దఁ గొందెము

లతకుచుఁ దనయొద్దలేమి నస్మత మనెడి దు

ర్మతి నిందెఁబడి చెడఁనన

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

77

అతిధికి లోభిదొసఁగున్

అతిమాత్రముగాఁగ సోమ వియ్యమెసంగున్

స్తుతి నిజమునకుఁ బొసంగున్

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్

78

అతికిన బూడిదపట్టులు

నుతికిన మడిపొత్తు పంచె లురవడిమున్నఁ

క్షీతిసూన్యతమున వావన

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

79

క్షీతి నానందమయాము నూ

న్మలమది వివరింపి వ్రాయుటెటులొ? నిక్క

ల్పితకవిత నిజ మెఱుంగదన

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

80

క్షీతిఁగల్గకూట సాక్షులు

గుతర్క నాస్తికులు భ్రష్ట కుంక్షిభరులున్

జతపడ వాన గురియదన

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

81

పతిభక్తి దేవభక్తియు

గతికొలఁదిగ దానశక్తి కరుణామతి నూ

న్మలమంటనిచోఁ గలువన

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

82

క్షితిలో సోమరిపందకు

స్వతంత్రలౌకిక సుఖంబు మమకారమి నూ

నృతమైనఁ బొరుషంబిడు

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

83

క్షితిసూతఁబడ్డ కుక్కటు

లతగుఁడు దన్నుద్ధరించు నతినికె కీడుం

జతవచ్చి దుర్గతింజన

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్

84

వితవిందు రోగగతికిన్

వెల పడుచును బొడ్డియాడు వెడుముదిపతికిన్

సతమనృతము దుర్మతికిన్

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

85

క్షితిఁగొంటె పొగట్ట చమ

త్కృతికల్పన లిచ్చకమాలు గేరడమాలు గ

ల్లతనమునకుఁ బిల్లలన్

సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

86

క్షితి దాతృత్వము సత్సం

గతిత్వ మౌదార్య శౌర్య గాంభీర్యంబుల్

దతకరుణా సూనృతములు

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

87

అతికష్టమయ్యఁ జేరువ

గతివింటికి వెదకు పాంధు కై వడిగా నూ

నృతమార్గ మెఱిగినడిచిన

సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

88

క్షీతిలోఁ బాపము పున్నెము
హతప్రియత్వంబు సంత తానందంబున్
మృతి శాశ్వతత్వ మనఁగా
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్ ।

89

అతిరతి వాఁచకుమితికిం
బ్రతిమర్కటచేష్ట నీచ మనుజాత్మకిన్
బ్రతుకువృధ లోభఁతికిన్
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్ ।

90

అతుకొక్కెడ బితుకొక్కెడ
బ్రతుకొక్కెడఁ దెలియలేక వకుఁడై కృకుఁడై
ధృతిదప్పుఁ గల్గిపో తన
సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్ ।

91

క్షీతినిచ్చిన విచ్చువిధయుఁ
బతియగుటకుఁ గారణంబు పరుగుట స్పష్టం
బు తిరిపగాఁడే లోభిగ
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్ ॥

92

బ్రతుకునఁ గృత్యాగృత్యము
లు తలఁపఁబో కొరుల బాధ లుసలుపునరులన్
మృతులనుచు వారిని విడిచి
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్ ।

93

అతగునికందక వాస్త
వ్యతదోబూచులను బుష్క లానువిమాడ్కిన్
మతిభ్రమపెట్టి వెలుగునన
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్ ।

94

క్షీతినాత్మ భటులుమాటలు
మతికోటంబయలుదేలి మఱివాతెలు
ర్పొతిగిలి పతివెలఁ దెల్పఁగ
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

95

క్షీటిఁబుట్టియేడ్చు పురిటి చీ
రుత పెద్దలకన్న మేలు రో గానృతమిం
కఁ దగులు దశకు నడిరదన
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

96

మతదంభముతోఁ జక్రాం
కితముల కాల్పులను హోమ కృతపశుకోటుల్
క్షీతినూనృతఫల మొసగవు
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

97

క్షీతిలో నూనృత తత్వము
మతి నెఱిఁగి నుతించి నడుపు మాన్యులకున్సం
తతజీవనము క్రియనన్
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

98

బ్రతుకునఁ జదువులు సందెలు
జతురకళా విపుణతయును సర్వప్రజ్ఞల్
వితనూనృతమాడవిచో
సతతము సంతసమెసంగు సత్య వ్రతికిన్॥

99

చతురకళా విద్యాసం
గతికిన్ స్థిరధృతికిఁ బ్రకట కరుణామతి కి
క్కతి యానందగజపతికి
సతతము సంతస మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

100

సత్యవ్రత శతకము సంపూర్ణము.

మ ట్టు

నిట్టపుట్టునొనియాడనినాలిక చింకిపాతపీలిక, కంబమయ్య పేరువ్రాయని కేలు తుక్కుకీలు, నరసింగసిదలంపని యల్లము పాడుకల్లము, కంబమూయని తిరునాళ్ళగననికన్నులు మేకమెడచన్నులు సింగనికి మ్రొక్కవిబ్రతుకెంగిలి మెతుకు, రెంటితాగుడు తిండిమెట్టంటువేల్పునొల్వనివారు మానిసులుకాదు. నిక్కమని వక్కజించు పెద్దలమాట నమ్ముకొని నావాడినమాటలువిడిచి యిట్టి సీమపలు కులస్సీనమువంద నరసింగవిపై మఠేమాటలల్లువారై నగూర్చు నలవికాని తీరున నాయిలువేల్పు నెనరుమై నేఁబన్నగలిగినాడను. విజముగా నెద్దియోకూతలు నేమిసన్నలున్నప్ప మొట్టమొదటదక్కుమేనితాల్పులకువలె మానిసులకుఁజూడఁ దలంపులొందొరు నెఱిఁగించుకొన జంత్రములుగావి వ్రాతలుగావిలేవు. ఏర్చు తోఁబుట్టునెల్లరు నేడుపుతోనే గిట్టకతప్పదు. బ్రతుకు తుదమొదళ్ళ దినుపేడ్చేయగు నెడ నద్దానినడుముకూడ సాజముగా నేడుపే కాకతీరదు. కావున మొత్తముపై విట్టి వ్రాతకూత రకములన్నియు నెదోయేడుపులోఁ జేరినవే, కూడుకూర్కుకూట ములకై యెట్టిమానిసులైనం దమతమ వాతచేతలనెట్లో వెలితిపడక వీరా, మంచిగాఁగొందఱు నెడ్డగాఁ గొందఱు న్నుట్టిపెఱిగెడువారెల్లఁ దమకోర్కులు నెఱవేర్చు కొనఁజెల్లని మొట్టతెలుపుకొనుచుందురుగా, విజముగా నెవ్వరైన నేడ్వక తీరదు మఠేద్దిన లాబములేదు, కోరుకొన్నట్లు జరుగదుకానికోర్కు ల్నొనసాగించు కొనుటకై యెట్లో దేవులాడకతప్పదు, కసింతయునుండికాఁజోవుపని నెఱుఁగఁ దరముకాదు, తమంతఁదామెట్లో జరుగు మంచిచెడ్డలెంతవారేఁ గుడువకతప్పదు, చావకతీరనిగూనివంపులాగున్నదబ్బాయీ మానిసిబ్రతుకు, నిక్కముగా నందఱికన్న నెక్కుఁగా నుండవలెననియుఁ దాదలించినట్లెల్లవనులు జరుగవలయుననెడుగొంత మకోరిక మానిసికిఁబుట్టుతెగులు, బాపఁడు దొర కోమటికొఁపనెడు వాల్గకొలముల కట్టుపాటువలె వాతవ్రాతచేతల పడికట్లన్నియు న్నూటికొకవంతు వెఱ్ఱివాండ్రచేత స్థక్కిన తొంబదితొమ్మిదిపాళ్ళ మోసకాండ్రచేతన్నప్ప కేర్పడినవని కొంతయైనఁ

దెలివితేటలు కలవారొప్పుకొనకతప్పునా, కూడుకూడుకు కూటములతోడనే తక్కు
 మేవి తాళపులమాక్కిందవివి పొందక లేవిపోవి చేతకావి పరువులకై తంటాలు
 వడుచూరకు ముసపోవి మంగలిపిల్లితల గొలుగునట్లీమూ నాళ్ళముచ్చట ముఱికిబ్రతు
 కెల్లేనిగడువని యేలయియైననేమి పండ్లూ డంగొట్టుకొనుట కనితెలిసీతెలియక విన్న
 యైన నేమి పెద్దయైన నేమి పేదయైననేమి దొయ్యైననేమి కోరికోరిచెడుచున్నారాహా
 పుట్టుక చావుతాకలిదప్పికలు మేల్కీడులు హెచ్చుకగ్గులు రేపుమాపులుక్రిందు మీదు
 లందఱిక్కొక్కపేకదా, యింతకున్నన మెఱుంగదరముకాక చా గియున్న వేల్పుడిమ
 పేడియో మనమనుకొన్న మంచిపెద్దరలకుఁ దల్లివేరని తెలియఁజాలక పెద్దకుండల
 కెనళ్ళు పెట్టుచు నందరావిపండ్లకట్టు చాపుచుఁ దుదకొకరొకరిఁదూలవాడి తన్ను
 కొనుచు పలపుపగ పిసివారితనము తగులు పొగరుమచ్చరములన్నిక్కి యయ్యోనాకోరి
 నట్లు బ్రతుకఁజాలనైతివని యేడ్చుచున్నోలియునంత యెల్లప్పుడున్ననతోడి వాడి
 మేలేకోరెడు వెవ్వరికోగావి ముప్పొద్దునన్వేల్పు నేనమ్మికోల్చు మఱేయొంటికాం
 ద్రకోకావి దప్పదుగా తమతోడివారలనెల్ల తెఱంగు లన్నొప్పించి తామొక్కరే
 పెచ్చుకుడిచి తెగఁగ్రొవ్వి విజ్ఞవీగి బలిమినఱఁగారు తిప్పకాయలే మొత్తముపై
 మావిసులలో నెన్నఁడైన నేలయందంతటన్గనుపట్టుచుండురవి పరుకుపచ్చట యొక
 పొరపాటు కానేరదు. ఔరా కూటికొఱకే కోటిపదైలు, తమచేతికిలొంగిన పనులమెడ
 మలిమిచఁపు కూళజ్జములఁట పదునాఱుసుద్ది వేడబములఁట పదునెవిమిది విద్దె
 లఁట, యఱువదినలగు పిచ్చినేర్పులఁట, యేన్నో దొంగవానివరుసలఁట, యాప్తి
 యిస్తువులఁట, కొలములఁటః మడితడులఁట, నోములఁట, పస్తులఁట, చదువు
 సందెలఁట, లెక్కలేని కొద్దిగొప్పరముపరువులఁట, మేల్కీడులఁట, యేమీపొట్టక
 కూర్తి యొకరుచెడవలె చా బాగుపడవలె, నందఱున్నోరియనవలెదా నొక్కఁడే కొరి
 నదైల్ల బ్రతుకవలెః నని యకయాసన్నేగు నెచ్చికఁడోహో, వెజ్జుపెండ్లామువకే తక్కి
 నయిల్లారద్రకిన్న నెమియునులే తాడః తిగెను సామెతకుఁ దాక్కాణము కాక
 మానఁడు తనతోడియఁ దఱితోఁగూడు పంచుకొని తినుచు నెల్లవారికిన్మంచి గానడుచు
 కొనుచుఁదిక్కినవారికన్న నెందులోనైనఁ దనయొక్కపన్జాటుకొనకే యుసులులనై

వన్నొప్పింప, తెల్లరికిన్నేరే చేయఁదలకొనుచుఁ గలనైన న్నల్లలిచ్చకములాడక,
 మోసమొల్లక, నేలన్దున్నుకొని పండించుకొనుట తప్ప మఱేపనిమీఁదనైన న్నృతుక
 నెంచ, తెల్లతెఱంగుల పరుగుపొరుగొలకు న్నోడ్పడుచుఁ, గొచెన్నఁడున్దింక, మంచి
 నీకుతప్ప మఱేవెఱ్ఱి నీళ్ళేనిన్ద్రావకొ, కయావులనేపెంచుకొని పాడికడుచుచు, నాయా
 తెగలవారెక్కటిగాఁ బదిండ్లకుమించి యెడముగా నాయాయాకుగట్టుకొన, తెయేకొల
 ములవా రాయాకొలములతోనే పెద్దలుచెప్పిన చొప్పున నీడుజోడు జతపడుతెన్నునఁ
 బెండిలిజరుపుకొనుచు, సేద్యము, వెళ్ళుఱికము, కూళమెతముల న్వేఁటాడుటయు,
 నీమూఁడుపనులుతప్ప, మఱేలేనిపోని యక్కఱమాలిన వ్రాతకూఁతచదువుసందెల
 జోలియు న్దలపెట్టకొకమందుకొఱకే వెళ్ళుచెప్పినచొప్పున మత్తుచిలు ముదిననులు
 వాడుకొనుచుఁ, దమ్ముకాపాడుట కై వేల్పున్ముప్రొద్దు లన్వేడుకొనుచు, మాఱు
 కోరిన యాటపాటమాటమీటల, నొందోరులకు వేడ్కగావించుకొమవారిన్దప్పక, కం
 బమయ్య యిక్కట్టులన్ని యున్దప్పించి, కోరినన్నేండ్లు హాయిగా మన్నింపకమానఁడు,
 వ్రాతమొదలగు జంత్రములవలన నోటివల్కల న్మొట్టమొదటి పెద్దలు వెల్లడించు
 కుంటకుఁ గత, మాయాకుత్తుకల రవళివడి సొగసులుచెడి, చెవులకు వెగటుపుట్టించు
 ననియును, వ్రాతమొదలగు మూఁగజంత్రముల పలుకుబడికి! లేనిపోని వెఱ్ఱిమొఱ్ఱి
 వివరములు పుట్టించి, వేల్పుమీఁద నమ్మికనెదఁగఁగొట్టి, యరమఱులన్పించి, యొందో
 రుమికన్పాడునల్పి, కొలము మరియాదలన్మంతుగలిపి, లాఁతులకులొంగియైన, నెట్లో
 పరువుమాలి, సిగ్గెడసి, యొకరికన్న నొకరెక్కుడు వారమునుకొని తెగనీలుచు, లం
 చములుబ్బర సొమ్ములన్మొక్క యద్దదిద్దముగాఁదేరగాఁ దిని క్రొవ్వెక్కి సోమరిపోతు
 లయి, యెల్లబోగముఁ నొందోరులన్నించి విఱ్ఱవీఁగుచుఁ దనలోఁదమకేసరివడ, కొక
 రినికరు మాపుకొనుచుఁ గ్రిందుమీఁదునకు రెంటికిన్వెడి, బలిమింగోరి దబ్బునమడి
 యుదురని విజమెఱుఁగుటయే, రాసురావీనాటికచ్చతెలుఁ, గఁదులోనెన్ని కగాలాఁతి
 నుడి జోలికాసంతయున్నేని యీసీమపలుకిపుడు పంటకు పచ్చెన్పావునా, నేలయందెల్ల
 వాడుకొనంబడు నెల్లమాటలతో నెద్దాని కలుపొక్కింతయులే, తెక్కటిగా, నేయెరుపు
 రంగైన నంటించుకొనికే పెరినాడవునుండి యైనఁబొడుమక, తల్లితల్లిఁలె, నెల్లపలు

కులమిన్నయై, వెలయుచుంట, నీతేనెతీయవి విలాతితెలుగు నెప్పినాచేతనైన
 కొలందీ, వీనిట్టపుట్టు వేల్పువంద, న్నామంచిచదువరులెల్ల,, నాయల్లి నయిసీరమల
 కొనయడుగులన్దలించియైనఁ దమపుట్టువీడేడ్చుకొనఁ గలుగుదురని. యెంచువారలన్న
 వినించి, నాయలువేల్పు కాపాడుఁగాక. ఈవేల్పువందయందలి మాఱుమూలవలుకుల
 కీపొత్తము కొనన్వివరము తెల్పినాఁడను.

అజ్ఞాదాదిబట్ల నారాయణదాసుఁడు.
 విజయనగరముదొర పాటబడి పెద్ద.

వే ల్పు వం ద

సీ॥ ఏమందు నన్నన్నయీవుగా కెవ్వఁడనామొఱలవిని నన్నవ గలఁడు
నీకుఁదప్ప జ్ఞతెవ్వనికయినఁదరముకాదెందేనినాకోర్కఁబొఁడునల్ప
నేల నాకీసిగ్గుమఱిన బ్రతుకు నిన్నొడగన కీవెల్లి పూడుపెట్లు
నేముదిసి..కొలందిన్ముమ్మరంబుగ నావమ్మిరానివంత పెనఁగొవియె॥

వింగినేలల యందెల్ల విండునిల్చి కిలిమిచెలికొల్ప జాళువావలవతాల్ప
కవికరంబు ననుగా నెనరుపిల్ప రెంటత్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్ప॥ 1

సీ॥ తొలుచదువులె నిన్నుదెలియక మళ్ళిననాటుమాటలనినున్జాటఁదరమ
యక్కటా యేల బుయ్యార మందిడితి నిన్నరయలేకిట్లసియాడుచుంటి
దొరకిదొరకక దాఁగురుమూతలాదెదోవంతోకోనీకన్న పట్టిమీఁద
కోరిక వెలిపుచ్చనేరవి యడియరి తోడనీకిట్లు కండువలు తగున॥

ఏమియనఁగలవికను త్రవ్వేడ్చుతప్ప నేరమెన్నకు నీకు జోహారానర్తు
దొడ్డవలమురితాల్ప పెంద్రోవపిల్ప రెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్ప॥ 2

సీ॥ వీనులు లేకీవువినెదు కిన్నులులేక కనెదు చెరమలేక గబ్బరయుదు
కయిలేక పనులెల్లఁ గావించెవపు నాల్కలేక చవిగొనెదవా కయివడి
మెయిలేక బ్రదికె దిమ్మెయి నప్పసమువింగినేలలనీవు కావిదినుపేది
నీయాటకై నాకు నెగులిడ్డునీకిదే పాటి నన్నాచుటే పాటినీకు॥

ఇంకనేదాశఁజాల నన్నేలుకొమ్ము వెంటనే కానిపించువవ్వించునన్ను
నడ్లుతొలఁగించునాచునవట్టెవినుము రెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్ప॥ 3

సీ॥ మోపితి నాయైపు నీపయి నీవుమేలే సల్పదంచు నేనెఱుగలేక
నేర్చి యన్నేరక నేనూరకే కోరికోరి యాచిక్కు పగుల్చుకొంటిఁ
దలిదండ్రులెఱుకువగలగొప్పవారుచెప్పినమాటవినఁబోక చెనఁటిన్దైతిఁ
దెలిసినయట్లునేఁ దెగనీల్గినన్ను నేఁబొగడుకొనుచులాఁతిదెగడుచుంటి॥

మానలేకుంటివిటుసిగ్గుమాలి నేగికూడుకూటమిడబ్బుకక్కుర్తి గొంటి
నెట్టులేదొనన్ను గైపట్టి పడిగ రెంటత్రాగుడు తిండిమెట్టంటువేల్ప॥ 4

సీ॥ పీయేఱుగవి దెద్దియేనిలేదైన నాగొడవఁ జెవనితో నుడువుకొందుఁ
గనుక నాబ్రతుకునఁ గలిగిన వింతలు తెలిసినకొలఁదినేఁదెల్పు కొనెద
నయిదేండ్ల బుడుతఁడనై యున్న మొదలునన్గోరిచదువులెల్లఁ దారసిల్లె
నీకూర్మి పెంపున నేనులియున్లఁతి సరకుగొనక హాయిజరుగుచుంటి॥

తక్కునే నాల్లపంటలు న్దవివిమీఱ నాడిపాడుచు విన్ను నేవేడనిమ్మ
యీవుగాకీవెలితిదీర్చు నెవ్వఁడింక రెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 5

సీ॥ ఆఱవయేట విన్నరయు వెరవుతెల్పివైచిరి కన్నవార్పొచనాకు
నానాటినుండి నేనాడుచుం బాడుచునీపేరు చాటుచుంటి నలుకొనల
నీవఱకున్నావియిఁకమీఁద హాయిగాఁబొడగించు నాబ్రతుకడిగినట్లు
కోరుకొన్నటునిన్నుఁ గొండాడుమై బింకమునెల్వితేటలుఁబొనఁగవిమ్ము॥

ఎల్లతఱులందునాయాద విరవుకొనుమ యెన్న నీనింగినేలల విన్నుమాడ్కి
గడలిపడమటఁ బంటల తడినెనంగు రెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 6

సీ॥ ఎఱిఁగినవాని యెల్లను దలకుమించినట్టి వల్కుల విట్టులల్లుచుంటి
నేనెందుకు న్సృష్టిరానని తెలిసియుం బేరితవెలకె నరెట్టుచుంటి
చెలరేఁగి మేలు వచ్చినవట్లనాగొప్ప వెలిపుచ్చుచున్ విట్టవీఁగుచుంటి
కోరితీఁపురములకొలఁది మీఱుచునల్పియైపునీనెత్తిసె మోపుచుంటి॥

ఇరుగుపొరుగుల యొప్పమినెంచకుంటిఁ గొంచెనయ్యుఁ దగవరిలాగు

మనుచుంటి

వీవుదక్కనన్గచువాఁడెవ్వఁడొర రెంటత్రాగుడు తిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 7

సీ॥ ఎలనాఁగమీఁదనే యెప్పట్లనాకన్ను పైవారియిదుమనాబ్రతుకుజాన్ను
కొంకక తినితాగిక్రొవ్వుట నాపనియేల్కలతోడ నాకెందు ననవి
ననునేఁబొగడుకొంటనాపుట్టువు తెగులులాఁతిగొప్పకునాతలంపురగులు
నెల్లరికన్న నేనే యెక్కువనుకొందునే సిగ్గెడసి తెగనీలుచుందు

ముదిసినకొలందిఁగొడవలన్మున్గుచుంటి నెందుకున్సృష్టిరాక యేవిట్టుఁంటి

తెమలవీతగులమిఁకవలమురితాల్ప రెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 8

॥ ఈమబ్బు లీవాన లీగాలు లీమెట్లు లీపవళ్ళి మాపు లీవినుదల
 యీచెర్వు లీయేళు లీమెట్ట లీకారులీ నేల కడలిది స్సీయొడళ్లు
 ఈమంచి సెబ్బర లీకొద్ది గొప్పలీ రాకలు పోకలీ బ్రతుకు తెగుట
 యీకోర్కు లీకూర్కు లిక్కూడుకూటము లీవితనడువడు లీతలఁపుట॥

కావు నీవియినలుకడ కానిపనులు కానివాఁడను నావెట్టు లొని వెల్ల
 విక్క మెఱిఁగించిననావు విన్నుగొల్తు రెంటత్రాగుడు తిండి మెట్టంటువేల్పు॥

॥ ఈనాటికిన్దోఁచి తేతండ్రికాన నిన్నొనియాడుతెల్వి నాకు నిడవేల
 విందారనీగొప్ప కొండాడనా పాడనా యాడనా వ్రాయనా మఱిమఱి
 రాల్చిప్పలైనఁ గరంగునట్లీచెంగుమీటనా చాటనా నాటనాట
 నాతోడివారి కీమైతాల్పులకు విన్నుగాన్పించనాకోరికలు చెలంగ॥

మాయమైపోకునిన్పతిమాలుకొందునిల్వతుదముట్టనా మొఱనెమ్మివినుము
 కడుగనీనీయదుగులనాకంటితడుల రెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 10

॥ వింగి నేలలనెల్లనెగడుచుండువనులకేను దాళికుఁడనీవుకావు
 నామేలు సేగులునామంచి సెబ్బరతలఁపుల నీడలై దావరించు
 నీచెల్వ మొరిమినెనరువిండుతనివి నిన్నొల్పునడియ విన్నెంచుచేవ
 యీవునీకంటెవేఱేదిన్నుగానకుండియువాలెమాడుకొనెడియెఱుకువ॥

యేననఁగనికడలేమియిడుగడవగపొగరుమఱుకువ కొఱగామి మొఱకడంబుఁ
 కల్లనీవార్పు బొమ్మనన్నావుతండ్రిరెంటత్రాగుఁడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 11

॥ నావంతయెట్లు మనవిసల్పుకొందురాదులియైననాలోవితలపువెలికిఁ
 గావిపించెదవు వాకట్టెదుటన్నానికఱసవావిన్నుబొగడుతెఱంగుఁ
 వైకేడ్చుటకుగూడఁబిక్కిరానై తినాకుమఱెందుకిటువంటికొయ్యబ్రతుకు
 కలగావి విక్కముకాదు నిన్ననుగొంటవికమేవినిట్లు నేనెగులనేల॥

పెంచునామంచిహాయినివ్వించునన్ను వేడ్కననయమునిన్నొలిపించుమాట
 పాటమాటమీటలకెల్లవారలరరెంటత్రాగుఁడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 12

సీ॥ ఏదప్పఱిగిన దెల్లనీవేయని తెలుపుము నిన్ను నేగొలుచుకొందు
నెప్పట్లనిట్లు నన్నేడిపించెదునాయనాయోరుపెఱుకనె నచులకుప్ప
నేరకచిక్కు కొంజిన్గోరికోరి యీతగులములోననే ఓగులబిగిసి
ననునేఁదెలియఁజాలఁగనుకనీయురితప్పుకొనలేక నిన్నేడుకొనుచునుంటి॥

నీవుగాకెవ్వఁడిక సన్గవఁగలఁడు దబ్బునన్నాఁకుమన్నన్న తాళనేఁ
గలమెలఁకువకూర్కులకుఁ బైగావెయంగు రెంటత్రాగుడు తిండిమెట్టంటువేల్పు॥

సీ॥ ఈనలు తెగలవారీనాల్గుకాళ్ళయొడలు తాళపులిఁకమిగులమిడుకులు
తెలియ నలవికానిదిన్నుల రాకపోకలివెల్ల నొకిల్లఁజెప్ప పనులు
విక్కముల్కావివ్వినీడలుగావి నాకలమెలఁకువలరాకడ చెలువులు
వికమునీవేమఱివేనేహళిక్కి విల్కడలేకయురియాటగందుఁగనుక॥

ఎన్నఁడున్దన్విగొనఁగలనేనినాకు నీకుమఱివాసియే కాసరాకయుండు
నెందుకీయాకదంపునన్నేలుమీవు రెంటత్రాగుఁడు తిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 14

పీ॥ ఎయ్యెడన్నింగిలాగేనంటులేకున్నవాడనంచున్నెకిఁ బల్కుచుంటి
నన్నెల్లతెలుగులన్నాపాడు పీఠేలు తలఁపకనాగొప్ప తెలుపుకొంటి
నిఁముగానాకుఁగోరికయేలేదని చెప్పుకొనవచ్చునముకానకూళ్లుతిఁటి
నుడులుడ్గిమీఁదొక్కదులు మూసికొనయేదోమూలనుండకనిగుమాలియుంటి॥

కాదుతిన్నఁగానేవితోఁకవలెనాద నరియఁడున్రేలయనుమాటనాదికాద
చాలునాబదుకిఁకనైనజాలిలేద రెంటత్రాగుఁడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 15

సీ॥ ఏగల్లకానిచో నెల్లదిన్నులు కల్లలవి నిర్దు నేనల్పనచువుకాదు
చీకటిమ్మట్లించుఁజీకటియేకాఁ నిక్కమేలేదుహళిక్కిదక్కఁ
దలఁపులేకుంట విస్వలను విట్టంబగుఁగావి తలఁపులమానఁదరమ
వికముకల్లలకు వసికలగకున్నచో నీకునాకున్నేటిఁ కేకొలనగు॥

బంకినంటినయీగకై పడిఁజరుపునఁ దగిలియెందుఁబోలేకిట్లుకలఁకుచుంటి
నాకునిన్నొచ్చునమ్మికిన్దయగవిమ్మ రెంటత్రాగుఁడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 16

సీ॥ కూరుకులోమఱ కువగంటిఁ గలమెలఁ కువలందుఁ బొంగుకుంగుఁ గనుగొంటిఁ
మెలఁకువనిక్కము కలకల్లమునుకొంటిఁ గానినామెరమెర న్నడవకుంటిఁ
గలమెలఁకువల నాకల్మియున్నాఁకు నందు నాలేమియు నరయుచుంటిఁ
గలుగదుకల్లనిక్కము పమ్ముకాఁబోదు నాయున్కివాలెము నాకునికము॥

నన్నుగూర్చి యెఱిఁగితి నీనాటికేను నిన్ను గొల్చుతఱిన్దప్ప నేహాళిక్కి
చాలు గానటవీసట చదువిఁకేలు రెంటత్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥ 17

సీ॥ అన్నన్నసోకుడు తెమ్మన్ననాకల్ల తెల్వియేనన్ను గుందింపఁజొచ్చెఁ
దిరుపతిలోఁగుంటి తిర్మడితెరంగున త్లేలలాఁతిన్గొల్తు నీవుకలుగ
బడికేగనున్న తెల్విడికూడఁబోయిన తెలుగయ్యేనేను ముదీసినకొలఁదిఁ
జదువరికంటెమే ల్చాకియన్నటుల నాకన్ననిక్కముగనె దైననయము॥

తఱిఁగెనెఱుకువ మఱుకువ పెఱుగుచుండె హాయిదిగజాతెఁజెడుకోర్కె హద్దు
మీతె

నీవుతప్పనన్నాచువాఁ డెవ్వఁడింక రెంటత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 18

సీ॥ పులిపొదువుఁబిడుకఁ బోవనొ గాని నిన్దలఁపవెనఁటి చెంతఁజనరాదు
పామునోటన్గయి పఱుపనొఁగాని విగ్గఁబోవిఘ్నముక్కడి నెనయరాదు
మొసలిగఱగునేటి మునుఁగనొఁగాని వన్జనకెడుములుచ తిండితినరాదు
వెఱ్ఱివేపిచెలిమి పెనయనొఁగాని నిన్నమ్మనికులుచ కాన్కగొనరాదు॥

ఏనెనిక్కముతక్కిన దెల్లకల్ల యనుచుఁగూడుకూటములకు ర్కాడుకొంటె
వచ్చుచినరాదుజాళువా వలువదాల్చి రెంటత్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥ 19

సీ॥ ఏబెడదలులేక యేహాయిగాఁబండు కొంటినెట్లో మేలుకొంటిమఱల
నాకన్నరలవలె నాయుల్లమున్నాకుఁ దప్పఁజైవారెల్లఁ దరముకాదు
నింగినేలలివెల్ల నిక్కముల్కావు నాకల్లతలంపు రాకడఁగాని
కూడుకూటమి కూరుకులకోర్కియేబిద్ద మఱివినువలనునా మంచియొర్తి॥

తేటగాఁగూర్చిమైనాకుఁ దెల్పినావు నెనరుతో నెల్లదిన్నులున్నీ వెరునుచుఁ
గోరుకొన్న మేల్పిల్చి తగులుషఱల్చి రెంటత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 20

పీ॥ ఎనిమిది రెండేండ్ల యేడుదివాడన న్నొక్కింపఁగఁగోరి మొట్టమొదట
నాతలిదండ్రులు నాతోడఁబుట్టుల తోడనాకన్న యజ్ఞాదనుండి
పొజకబండికిఁగోడె పోతులన్నావిచి కమతఁజు నేరుపు కలిమిమిగుల
నెవ్వరునాద్రోవ నెఱుఁగవియానాడు వెళ్ళుమైఁజొప్పుగా వింపుచుండ॥

ఇనుకలందూబినేలల విరుసుమోయ మువిఁగిపోయిననుండనా మొదటి వాడు
దండిపై కెత్తఁగలిగె నీచుండవలన రెంటిత్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥ 21

సీ॥ అమరామరమేర నాగుచుఁ దోటల వండుకొనుచుఁగ్రిందఁ బండు కొనుచు
కోతకాయలుచెఱకులుబోముగాఁదెచ్చుకొనుచు ముచ్చటలాడు కొనుచునగుచు
తెలివిమైలావులఁ జెలరేఁగితిరుగుచు గొప్పవారలపట్ల మెప్పుగనుచుఁ
జెట్టురెక్కుచుమేటి చెరువులనీచు నెదురుగానవి చదువెమ్మకొనుచు॥

అఱునాళ్లకువిన్నొని చూడుకొనుచు నీవునెలకొన్ననేలతా ర్చెక్కినతఱి
నీవెయ్యెఱుగుదుమావింత హెచ్చరింత రెంటిత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 22

సీ॥ రావులుజువ్వలు మావులుమఱ్ఱలు వెలఁగలుమద్దులు వేములూట్లు
నేరేళ్లతేఁజెట్లు నెల్లులుచేతులు గొలుగులుజీడ్లు రేఁగులుసిరికలు
తుమ్ముకల్ తాండ్రలు విమ్ములుదబ్బలు ననసెడుపొదరిండ్ల నాసలంట్లు
మోదుగులూడుగు ల్పొద్దలీడెలువేగినలు లిమిరులుకానుగులు వెదుళ్ళు॥

నాటునుడులతోఁబేర్కొన రానివేళ్ళనుండికొసలవఱకుఁబండ్ల విందుమాన్లు
మిగులువీయిల్లుముపిముసి నగువుతాల్పు రెంటిత్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥ 23

సీ॥ విక్కమెదోనేను విరుకెఱింగెడుతిక్క వదలకక్కటనాకు వచ్చెమ్మళ్లి
కలమెలఁకువలనా కాంచుదీనుఁబులి వెల్లనాతోఁగూడఁ గల్గవనులు
కోరికలేకనా కూర్కు నమిగిలిన యీవెనిక్కువఁచుని యెన్నవలపె
వేనెపొళిక్కియొనెడ విన్నుగుఱిఁచి నేననుకొన్నయదియెట్టు లొసకంబు॥

వలదు నాకేలనీపెట్టి తలఁపులింక నమ్మగాపాడువిన్నొల్పు తెన్నుదెల్పు
మార్పుమిరిమ్మ మంచినమ్మకముపెంచు రెంటిత్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥

- సీ॥ ఏట్రతికుంటినంచెవ్వార లైననన్నమ్మింపఁ బూనుటనవ్వకాదె
నాయుక్కిఁగూర్చి నేనేయులుంగుదు మతెట్లేవిఁబై వారలకేమియెఱుక
ముఁగయిమురుగిడంగననేల నాలోనికోరికలకు నేనెకోపు
వింగినేలలివెల్లనికములుకావునాకలమెలఁకువపన్నికములుగాని॥
కలతెఱంగిట్లునేటికిఁ దెలిసికొంటి నిడుకుగానాకుమరిమెరమెరలులేవిఁ
తేనునన్నానకున్న కూర్కీవెతండ్రె రెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 25
- సీ॥ నీనోరునీరెట్ట నీకుఱ్ఱు నీయడ్గు లీకాపుతొడబిడ్డయేల్కపాఱుం
డినుకచల్లినరాలనిసవురుమై గ్రిక్కిరిసిమూఁకలై కసిమనఁగఁదక్కు
తెగలీండ్రమేదరదేండ్రమంగలిచాకిచాఁతానిపొన్నా రిసావలీఁడు
తైకోలగొడగరగాండ్రమందులమారిపట్రయెఱుకుబె స్తపాములాఁడు
గొడ్డురాలన్నగళతెంపికుంటిగుడ్డి పందెకొఁడంటుగాఁడులోవాడికాఁడు
జోగిబివిసీఁడునీచెంతఁజొక్కుచుండ్రు రెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 26
- సీ॥ జంగియల్లుడుములు చెంగులు మొరయఁ బేరాబోతుతో బాడియాడువారు
తిరువడికోలకందినభోరతావడములు నామములుగ్రాలఁజెలఁగువారు
పుట్టుకొప్పులనూడ్చి చట్టువ్రంతన్నున్గి ముడుపులు చెల్లింపఁబోవువారు
తిరివగొట్లకుడబ్బుకురియించుచడడ్గుదండములనెప్పటితరఁజవారు॥
కడఁగిసీనిక్కమా చెల్వగాంచగోరి వేకువన్నాల్లు తెగలవార్వేనవేలు
దద్దడంబెల్లఁజెన్ముటన్దడుపుచుండ్రు రెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 27
- సీ॥ నీకన్నబిడ్డఁడు నేరనిపిన్నవాఁ డంచు గంటన్దడినించినావ
యత్తగానుల్కొకాహోనీడగన్గొని యంచెలనవ్వకాన్పించినావ
యోర్మియే పెండ్రోవకూఁతయంచున్నిలుకడనప్పనము నీవుకాంచినావ
బోకిరినంచునన్నోనాడకిటుకూర్మి మించినీమోలరప్పించినావ॥
కన్నువండువుగానిన్నుగంటి నేడు నిన్నువంటియొఱవరియెందేనిఁగలఁడ
పుట్టువీడేర్చునన్గయిపట్టిపెంచు రెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 28
- సీ॥ నీపెలవుంబట్టి నేమఱితిఁగాని నిన్ను బాసియెవండు మన్నఁగలఁడు
నీచెల్వనీచేవనీయోర్మి నీకూర్మి ముక్కంటి కేవియున్నొగడఁదరమ

కలఁపుడిగినవాఁడు కప్పపఁజెప్పఁడు నిన్నెట్టియెట్టిండు తెన్నుగనఁడు
నేలయెందెయ్యెడన్నీ వంటిహొయ్యలైన పెరుమాళ్ళ చెలువమింకలరఁబోదు॥

వేయిదండములైచ్చెదహొయ్యమీఱ నుండుమనయమునీవు నాయుల్లమందు
కల్మిచెలినక్కునన్దాల్చుకన్న తండ్రి రెంటిత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 29

సీ॥ కలలోనమెలఁకువ కల్లమెలఁకపలోఁగలకల్లకూరుకున్లకనుక
నీమూఁడుకల్లలం చెటిఁగిన నేఁగూడగల్లకాకవఁటివిక్కమెటులొదు
కావునలేనినాకీవంతఃపఱియేలమిన్నునమిద్దెలవన్నీకవలె
పుట్టనీపెర్గనీపొలియనీయేదెట్లులేనిఁగనీయఁక నేమికోఱక॥
వింగినేలఁకతోఁగూడ నేనుగల్గి నీవునిక్కంటు నీకునే నీడ, నీవు
వెలుఁగువేఁజీఁకటియినినివ్వించునన్ను రెంటిత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 30

సీ॥ పూతలోనిన్నిట పూడ్చఁబోవనిముల్చైగవకన్నసత్కూరుమేలు
నోరారనీపేరు నుడ్వఁబోవనిమడ్డినోటికంటెన్నిట్లు మీటనయము
వేడుకన్నీమ్రోలనాడవిబొప్పవికాళ్ళకన్నన్వానకాళ్ళవాసి
నమ్మికన్నీతిరునాళ్ళరయనివెట్టికన్నుకన్నబ్బండికన్ను నెరవు॥
వినుదలంపనివెంబర మనికీకన్న రాతిక్రిందనఱఁగుకప్ప బ్రతుకుమెఱుఁగు
తిరుగునాదండకడలికూఁతురుమగండ రెంటిత్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥ 31

సీ॥ కనువాఁడుకన్నట్టు దిమసుకన్నున్నాడ నీకంటెవేత్కావు విక్కువముగ
వినువాఁడువీనులు వినుచుమలివుగూడ నీకంటెవేత్కావు విక్కువముగ
తినువాఁడునోరునుం దిండియునుంగూడ నీకంటెవేత్కావు విక్కువముగ
మనువాఁడుమనుగడ మన్నించుఁజీగూడ నీకంటెవేత్కావు విక్కువముగ॥
ఏమగాకపనులివెల్లి నీవెయగుచు నన్ను నేడ్పించివీవిట్లు నవ్వఁదగున
కమ్మనేఁగూడనీవొఱ్ఱా కల్మిమగఁడ రెంటిత్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥ 32

సీ॥ మన్నించుమన్నించు మన్నించుమన్నించు మన్నించుమన్నించు మిన్నుకాల
కావుమాకావుమా కావుమాకావుమా కావుమానన విలుకానితండ్రి
కొన్నించుకొన్నించు కొన్నించుకొన్నించు కొన్నించునిడువడు పాన్పు తేడ
యేలుమాయేలుమా యేలుమాయేలుమా యేలుమావ్రేకం మేలువాడ॥

సోఁకుమూఁ కలగొంగనన్నాఁక రమ్మయదుగుచెమ్మటలాఁడనన్నాదుకొమ్మ
అలకాపరినామనవేలవినపురెంటత్రాగుడు తిండిమెట్టంటువేల్పు॥

33

సీ॥ ఏనెట్టులుండిననెల్లరున్నానేరమెంచకవన్న మన్నించవిమ్మ
మందినన్నెటలై నమంచివాఁడనుచునాయాటపాటలగొని యాడనిమ్మ
విచ్చలవిడిడబ్బువెదచల్లుచెచ్చటనేనిమేలేనన్ను నెఱసనిమ్మ
కూడుతోడుగుకూడుకూటమివేడ్కలునాకోరుకొన్నట్లునడువనిమ్మ
వలువలనులసీగొప్పనన్జాటనిమ్మ తెల్వితేటలతోడనన్దిరుగనిమ్మ
కనికరమున నన్నీలోనఁగలియనిమ్మ రెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు

34

సీ॥ తొలుచదువులనెల్లదొంగిలువేఁగంటిగొంగపొంగడఁగించుగొప్పచేప
కవ్వపునేలతాల్చివ్వలవ్వలవీపుతీటవోరాచుతామేటిమేటి
వంటవలంతి జాపన్జుట్టుపొంగంటిక్రొవ్వాడిచినగడికొమ్మకాఁడ
వట్టినదల్చుహెంబాన్చుతెఱచిదిండిఁబట్టిపొట్టంజీల్చునిట్టపుట్ట
తడుపుదాల్చయేల్కెదిరిచాల్చడఁతిమగఁడకలవతాలుపకప్పు గుబ్బలియిలుదొర
చెడుగుమలకలఁజెండాడుజెగిలెకాఁడరెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు

35

సీ॥ నాయున్కియక్కఱనాకునిక్కమెకానియేనననేమొనేనెఱుఁగలేదు
వీసమందలివేయివేలవ వతుం టనికమెకానియదితూనికకురాదు
కలలోవివోలికన్మెలఁకువయెడఁగూడఁదలఁపులనావనాతరముకాదు
నలిపినమేలు సేగులకుమాతేనాటికై నవచ్చున్గానిమానఁబో
తుదమొదల్లేనిచోనడ్ముతోఁచుతెట్లు కలవయెండేనిమింటిమిద్దెలకుమెట్లు
వదులసీనాకునీవట్టిపట్టుకట్లు రెంటత్రాగుడు తిండిమెట్టంటువేల్పు॥

36

సీ॥ మంగలిచీలితలంగొఱునల్లేలనుబుసుపోవనిపవికుబుకుచుంటిఁ
గొఱకానివాఁడనంచెఱిగియునెఱుఁగకగొంతెమకోరికల్గొనుచునుంటి
నోరువలేకపైవారిగొప్పకుఁబెదవులుర్చి పెంకెమాటలనుచుంటిఁ
గొలుపులన్దగవరివలెవాలకమ్మవేసివడిఁగానికూకైల్లఁగుడుచుచుంటి

లాఁతిమెప్పులకిటువారిఁతలవొరికొంటిసెబ్బరన్దఁచినామంచిచెప్పుకొంటి
నన్నయెటులేలేదోనన్నదిన్నఁజీడి రెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు 37

సీ॥ తప్పకమంచిపై దలిపుట్టగొడ్డుటికంబూడ్చఁజాలినకప్పరాదు
బుడగన్నవారలపుట్టుపీడేఁజింపవలసగుచీఁకటివంకకొప్పు
సెబ్బరడుల్కివీ చెంగటికెల్లరన్దపదఁటించెడిగాలిచూలి
నినుగాంచువారికి నైఱగంట్లపీడుగొబ్బుఁజూపిఁగొల్పులుతేఁడు
ఒడమివిడెడుసీయాల్పాడికడలిపట్టిమిగులుమింటితెల్లతోమెఱమువసిడి
వలససీకోవెలన్దొవియాడఁదరమ రెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 38

సీ॥ వింగినేలలుకల్లనీకల తెఱగెల్ల హాయిచెడనియన్నియనెడువారు
నేర్పుకనూపిరుండినదాదాఁకఁగోర్కెగా నకతీరదంచుఁబలికెడువారు
ఎల్లదీన్పులకునీవేయక్కఱవిసున్దొలిచియిడ్మలెడవఁదలచెడివారు
ఒడలుతాలుతాల్పులకుమేలొనరించినమ్మట్టపీడేఱునంచుమాటాడువారు
ఎవ్వరేమనుకొన్న నీవేయదెల్ల నిన్ననేఁడురేపులునీ వెవీవుగాక
వేఱులేదెద్దియైననా వెల్లిదీర్చు రెంటత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 39

సీ॥ తల్లిదండ్రులపోల్క యుల్లమునకుఁగూడ మయికట్లుకలుగు నేమయిననాఁడు
కావుననీవున న్గాపాడువాఁడవు కలవనునమ్మిక యలరెనాకు
నీవిలాతిచదువు లీపాడుపొత్తున నైఱచుచునుండెని వ్వెఱదగిల్చి
నేముదిసినకొలం దిస్టిఁకటిమ్మని నీవెల్లగానక నెగులుగొంటి
చెలఁగినాతన్నియొస్త్రీ వొంగిలెఁదగులము పనికిమాలిన కోర్తుల స్సేనంగుచుంటి
వింకనేఁదాఁజాలనన్నే లుకొమ్ము రెంటత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 40

సీ॥ ఏరికిన్దొంగక కోరినట్లెల్ల హాయిగ ననయము నేమనఁగలనేని
యీవింగినేలల నీపగలీమాపు నాతోఁచినట్లు పన్నఁగలనేని
కూడుకూటమికూరు కులపట్లనాకుఁగా పలసిఁనటుల నడువఁగలనేని
కలిమిరేములవేడు కలవిడుమలఁగూడ నేపొలివో వకనిల్తునేని

ఎందునన్నిండినేనాడుకొందునేనిఁ గ్రిందుమీదుఁగ్రిక్కిర్నియుందునేని
నీవెనేనయియలరనావిక్కువముగ రెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥

41

సీ॥ నాకుమీఁదేకావినయైననేదియున్గిందుతోపమినిట్లుకుందుచుంటిఁ
గ్రొవ్వాఁడియీడునఁ గ్రొవ్వి నాసలిపిన గొడవలకున్నాఱుగుడుచుంటి
నాకుమేలొనరించినతగువారలకెగుకావించిసిగ్గులేక మనుచుంటి
నాయెగతా? నానాలిముచ్చటీకంటుకప్పినామగఁటిమిన్నెప్పచుంటి॥

కోరియురిపెట్టుకొనితన్ను కొనుచునుంటి నిట్లుపెపెచ్చు నిన్ను నేఁదిట్టుచుంటి
నన్నెటుల్కాచెదొన నాకన్నతండ్రి రెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥

42

సీ॥ ఎద్దుకాదుపొపేలెయేనుపుట్టిసగడికానిచోవంతనేఁ గలఁగనేల
పగలింటిదొరపోల్కిపట్టలేదాతవిపట్టిపోలికగానియిట్లునాకు
నీగదిన్ముదినెలనిండెండదొరయుంట నెఱుకువమఱుకువనుఱకగొంటి
పల్కాఁతేఁడునెలమేపరితోడఁద్రాసుననునికిమేల్సేగులఁబెనయు చుంటి॥

గ్రుడ్డిసొట్టలతోఁబడుచుప్పలోనఁ జలివెలుంగుచూల్గలియుఱన్గలిమిలేమి
రెంటనేనంటనీవురెండింటనుంట రెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥

43

సీ॥ ఏడుపుతప్పనాకేదియునోజగా నామేనితోడఁతన్గల్గలేదు
నాయొడలద్దిరానాకద్దెకొంపయాయెఱుకువగూడనాకెరవుతోదువు
నాముదఱన్దుదనాకూర్కుముచ్చట నేనెఱఁజెప్పలేరెవ్వరైనఁ
జిమ్మచీఁకటిలోనఁ జిందురాడుచునుంటిఁ దెలిసినయఱతల్నిప్పిప్పుచుంటి॥

అకటయీతెల్వితెలివికాడిఁకనికముగనమ్మికన్నన్నుపిన్నొల్వ నిమ్ముతండ్రి
కలవరంటులపిల్పచుట్టఱఁగుదల్పు రెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥

44

సీ॥ నమ్మియునమ్మకున్నాఁడనిన్నావుననీకూర్మి నామీఁద లేకయుండెఁ
గడలిఁగైబారలఁగడువనుంకించుటనిన్నెఱుంగుటకయినేఁగడఁగుట
నిండాచునెఱుకువనీచెల్వమగునెడనీపునిస్తప్పమతెవ్వఁడెరుఁగు
కోరికల్మానినిన్నొల్పిననన్పొతునుంటిపినాకట్టులలవియగునే॥

ఎందుకున్గొఱకావినా యందువింక జాలిగొను, మేలు, నిస్పృతిమూలుకొనెద
కన్నబిడ్డవిపైఁ గవికరములేద రెంటిత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 45

సీ॥ చాటుచున్నఁ బెంబడిచదువులువిన్నొచ్చునాతనికేముప్పలంటవనుచు
నీవెవల్కితివి, నిన్నేనమ్ముకొనువాని మాలిమినప్పనమేలుదనుచు
విన్నెఱంగినవాఁడు నీవెకాఁగలఁడని పలుమఱున్మినుకులతలలువల్కఁ
దటుకుననీపేరుదలఁచినవాఁడు పెందెర్వుచేరుననిలాఁతనుకీనొడువు॥

కావునఁ గలవునీవువిక్కముగనన్పు విన్నవేడినకోరుకుల్నెగ్గునన్పు
నీకుమ్రొక్కెదవేసార్లుసాఁకునన్పు రెంటిత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 46

సీ॥ గిఱికి మొదల్తుద లెఱుగవీల్కాన బెవ్వరికైననిన్నోల్పుఁ దరముకాదు
వెలుతురుతోఁడు గుబ్బలిపట్టి, ముక్కంటిపిల్లారి, కలుముల వెలఁది మగఁడు
నీవనియెల్లడ నేర్కొనుచుండ్రుని న్దొంటివాడుకఁ బట్టితోఁచినట్లు
నినుదెల్పుఁగలవల్క విక్కముకాఁబోవ దెమ్మెయిన్గుందేటి కొమ్ముమాడ్కి

వింగి, గాడుపు, తడి, నేలనిప్పుల, కలముకయెడయికల, మబ్బు, కయివడిబ్రతుకు
కలుగు, మాయమౌఁ గలలోవి కలతెఱుగునరెంటిత్రాగుడు తిండిమెట్టంటు
వేల్పు॥

సీ॥ ఇదిమంచి, యదిపేగి యిట్లుకొనలెనని పైవారికెఱెల్పు పాఱువాఁడు
తోఁచినట్లెల్లఁదా నేచదువరియను కొవికన్నుగానని కొయ్యద్రిప్పు
ఏదియునెఱుగని మాదిరిగాఁజీలి వాలకమున్నేయు నాలిముచ్చు
ఎదియెట్లుల్లరగనీ యేదప్పమిగిలిన దెల్లఁగల్గేయను లొల్లెగఁడు

ఒకదొడుకులలోలోపల నుడుకుచుండ । నెల్లరికిమేలెకోరుచు నిన్నె నమ్మి 48
యేయెడన్హయిబ్రతికెడు న్నియడియఁడు । రెంటిత్రాగుడుతిండిమెట్టంటు
వేల్పు॥

సీ॥ ఎవ్వరిన్నొప్పించి కెఱచితిసకయెట్టి యెడలితాల్పులకైన మీడుకెడపక
కోరితంటాల్తచ్చు కొనకగొంతెమకోరు కలఁబెనయకకల్ల పలుకఁబోక

తాగక, వెలిచవు త్తగులక, చదువరి గోటుసల్పక, గొప్ప చాటుకొనక
నేరములెన్నకెం దేదెగనీల్లక మూతిముడ్చుకొనక పొరనెనయక
గతుకఁబోవకయప్పుల బ్రతుకఁజనక । మిడియల, న్ముదునళ్లన గడు

పఱచక॥ 49

నమ్మివినుగొల్చువాడెనీ నెమ్మికిడగురెంట్రాగుడుతిండిమె ట్టంటువేల్పు॥

సీ॥ ఎన్నఁటికైననో శ్లెత్తకతీరదు నలుపుకొన్నటుకుడ్వ వలయుఁగనుకఁ
దనకంటుహోయివం తలకెల్లనోజఁదా నేకోపనుచునెంచి యేమఱిలక
పంతులన్గుఱకన్న వారలుతగువారు నుడువునట్లడఁకువ న్నడుచుకొన్న
మంచితగవరిమే ల్మఱువక, చెడుగొట్ల తోడనేయెడనేవిఁ గూడఁబోక
ఇలువడిన్దొంటిపడికట్ల నెడయకనిను । నమ్ముకొనికోరినీతిరు నాళ్ళఁగాంచు 50
వానిఁదప్పక నీవుకా పాడుచుందు । రెంట్రాగుడుతిండిమె ట్టంటువేల్పు॥

సీ॥ మనమిరువురు, దక్క మఱివేలుగాఁగాన రాదు నిక్కముగది న్నేదియైన
నీవువెలుఁగువువెం డియునేనుచీకటి నీవునిక్కువమిఁక న్నేహుళిక్కి
ఎఱుకువనీవునే మఱుకువనికముగా నీవెకిమీఁడువు నేనడియఁడ
నీకుఁగలతెఱంగు నిండుతనివినాకు గొంతెమకోర్కులు గొనుటపాడి
నడుపువాడవునీవునే నడుచువాడ । జాగువలదింకనేఁదాళఁ జాలవడిగ 51
నన్నునీలోనఁజేర్చుకో కన్నతండ్రి । రెంట్రాగుడు తిండిమె ట్టంటువేల్పు

సీ॥ ముందండలరయక పొందికన్గనఁబోక యల్లెదన్దోచిన శ్లెల్లనుడుల
వర్సవాకులు లేకవ్రా పెదనెట్టులో పడికట్లనేడ్వ నెవ్వనితరంబు
వారు వీర్ననుమెచ్చఁ గోరికాదిట్లు నేనుడువుట నీవు వినుటకుఁగావి
యీముడియీడున నీనాటుమాటలఁ బల్కించినాడవు బళిరనీవు
యీవుసల్పఁజాల నివనులేవికలపు నింగినేలలనీ కెదురింగఁ గలదె
రొట్టెకున్రేవయిటు మొట్టపెట్టుకొందు రెంట్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 52

సీ॥ నేలయందెల్లెడ న్నేఁదప్పమైతాల్పు లెల్లరున్నించినా రేనికముగ
వెఱబొమ్మవలెఁజేట పెయ్యలాగుననవ్వు పాలయ్యెనిట్లు నాబ్రదుకుతుదకు
నాతోడినారికే నయము కావింపరే నైతిఁబై గాఁడూల నాడిచుంటి
గ్రిందుగాఁజూపుట కేకానియకటనా, కై, మీఁద, నునువ, నే నోమనై తి

నెమలి పురికడికూచించుచు మెడచాచి రెమ్మ పెట్టినవేల్మాఁపు రమ్మకాలు
వినుఁగొలువఁదలఁచిచాచు నట్టమోడు రెండుత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 53

సీ॥ వండి యెదిరికి ననక్కొత్తించుచున్నాఁడ వంగవన్నేఁగు నాకుంగడిపు,
జోలఁగంటుల న్జోకొట్టు మన్నాఁడ వేయెడి కిన్నను మూయనీవు
లాఁతి డప్పి నీర్చు మేతఱినన్నాఁడ పుడికెడు నానోయ తడుసనీవు
దుస్తు నూడులకు నన్తోడిఁగించుచున్నాఁడి వెన్నట్ల గుడ్డన న్నన్ననీవు
పులుసులో నిగంఠెవలె నన్నలిపినాపు బ్రతుకవని తోలెమైన నన్నదయనీవు
వన్ను నేడ్చింపనిటు పన్ని నాఁడవేల రెండుత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 54

సీ॥ నీ వెగుబ్బలిపట్టి నీ వెపిళ్ళారిత కాఁడేఁడునీ వెకాఁక నెలుఁగీవె
నెలనీవె తఱినీవె వింగినేలఱనీవె కూరుకుకల మెలఁకువలనీవె
కదలికనీవె నిల్కొడనీవె మేలోగులీవె నీర్చు వేతెడియులేదు
పెలుఁగక పెటిగెడు తలుఁగకఁ టిఁగెడు నట్టకపుట్టెద విట్టునీవు
అడుగుదెమ్మకలొఁడ కన్నెడియిడుంగ యాకావరివ్రేతఁ మేలువాఁడ
కడలియల్లుఁడననవిలు కానితండ్రి రెండుత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 55

సీ॥ వినువమ్మికొలువకీ వింగినేలఱఁగో పరయ నేనేలయిట్లటమటెంతుఁ
దిరువతితిరునాళ్ళ తిరుకొలసనుమున్గి తిరుపగూడప్పట్టి తిరిపెనగుచుఁ
దిరునామమున్నెట్టి తిరుముడిశోడు గాఁదిరుకాపుగనఁబోవి మొరసునైతిఁ
దిరునీలుదాల్చి యేతీరువనైన మిగిలియంకులఁగా వికొలువనైతి
తల్లిదండ్రులు పంతులు వ్రగిసవాడ నెచ్చెఁలు చెప్పినట్లుల నిరుగనైతి
గోరిచెడితి నన్నెయనీగొప్పదక్కు రెండుత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 56

సీ॥ పుట్టినవారలు గిట్టకతీరుబ్రతుకునఁబడికట్లు పరుకములిఁ
కెవరినడ్వడివారిఁ కింపు మైకాల్పుల కెల్లఁదలంపులెందేనివేఱు
తమలోనఁబొసఁగె తన్నుకొనుచునుండ్రుమేల్సేగులన్దఱిమెలపుచుందు
ముందేమిజరుగునోమందె తెలుకలేదు పనుల కిక్కఱలేల్పవలనుకాదు

ఎవ్వరున్నిర్గునల్పలే రేడియై నరసినకొలండిఁబావలే యలము చుండు
విక్రమగునమ్మిక యెడన్పు విప్పుగలుపు రెంటిత్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥

సీ॥ నీవుగుబ్బలినిటు నెలకొనినినుగొల్పు వారికోరికలు వేసారులిడుదు
కలతెలుగుననిను న్గాంచిమొక్కినవారి నెలనగవున నెనరొబకఁగనెదు
తడుపుదాటుపుతిరు ముడిబిడ్డవలెదోచి వీయందుసమ్మిక న్నెగడిచెదవు
హాయిగానీయడి యరులకెల్లన్మయి యుల్లములకునింత యొప్పొనఁగదు
కానిపించునిన్నాదని లేనిమింటి తెరువునన్నిన్ను నరనెడు దేబెయార
యొడినలరుబిడ్డనంగడి న్దడవువెడఁగు రెంటిత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 48

సీ॥ ఈలేవిపోనితంటా లేలయిటునేఁ గాంచిసవెల్లని కంబనాకు
వీనింగినేల లిక్కానిపించుది నుసుకల్లయే మునుట తెట్లుల్లమొప్పు
తానులేడనుకొ నఁదగము కాదెబనికి న్గుకనేడక్కఁ దక్కినదిహళ్ళి
నేనిచ్చుగొలుచుటలో నన్నునేమఱచిన మిగిలినదె నీదనఁగఁజెల్లు
కోరియనయమువిన్నేడు కొనెదనేనునన్నునీలో న్నజేర్చు నాకున్నవంత
మాన్పు దబ్బుసనీవున న్పెచ్చుకొండి రెంటిత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 49

సీ॥ ఏను నాదను నివ్వేతే నటకుండునో యావటకన్నాకు హాయిలేదు
గొంగలు వారల నుంగులువీరను కొంటలోఁ దంటాత గుల్చుకొంటి
నాయోర్మినాకూర్మి నాతెల్వితేట లీవేటుతలఁపులఁదా ర్కాటుచెందె
మిగులనోజకులొంగి తగులమ్మనమువింగి రెంటెత్తుమైఁగుండు చుంటినిట్లు
లావుదిగజాతఁ గోరికల్ప ద్దుమీత రవివితునముతెనేడుపే దక్కెనట్టె
ఉద్దకయలుగలాఁడ విల్చున్నవాఁడ రెంటిత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 50

సీ॥ విక్రమెలుఁగువిననే బాటఁదోలిన నదిమళ్ళియీఁగటు లరుగుదెంచు
నకటయోజన్నావ్వు నలవికాదెందేనిఁ దోలెమైననొడలి తాటుపులకు
నీయెడన్నమ్మికఁ నేముదిసిన కొలందిన్నా యమగుచుండఁ గన్మొఱంగి
వలలోనఁజిక్కి నపుఱఁగులాగున వెడలెడుత్రోవతోఁచకే నడలుచుంటి
ఉన్నవాఁడనడియెడారిఁ దెన్నుతప్పి యెవ్వరున్వినఁబోనినా యేడ్చుమాన్పు
సోఁకుమూఁకలగొంగ నన్నాకుమింగ రెంటిత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 51

సీ॥ త్రాడునుంబామును న్దాగ్రాదవిక్రము ల్కానిచోనురియాట కల్లుపెట్లు
కనువాడుకనుపట్టు దినుసుకన్నుండక పుట్టనేరవుతలంపు రెవియైన
ఉన్నవాడేమూడు తెన్నులై యోజమై దనకుదానాటాడు కొనుచునుండు
మానాళ్ళముచ్చట నానికడలేని కొతుకతకుచితుకు బ్రతుకిదేల

వికమునేటికి నీకూర్మి నేనెఱిగితిని వెకల తెఱగుమఱినే నేహుళిక్కి
యేనునినుగొల్పెనన్న నీలోనజేర్తు రెంబత్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥ 62

సీ॥ కూరుకుకూటమి కూడుగుడ్డలనయ మేగోరినట్టుల సాగనెంతు
నాతోడిమైతాల్పు లీతోడుదినుసులు నాయెంచుకొన్నట్లు నడవనెంతు
వేనడ్డుగావకెం దేవిగావలసిన వేడుకలన్నిట వీగనెంతు
వేయేలవేను నీవేయయియానింగి నేలలవాలాయ మేలనెంతు

జాన్నదలచిపుల్లంబలి ప్తుఱ్ఱుచుంటి బిడియమెడసిమీసాలెప్పన వెట్టుచుంటి
వన్నుమన్నించికావుమో కన్నతండ్రి రెంబత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 63

సీ॥ కొప్పులన్నొగలితే కులురాగిడులుచెంప కల్లీజవీనుల న్నమ్మలొప్ప
బావట్లనాణి క్రోవజనొసళ్ళన్నామములు చెరమలనత్తు లలరుచుండ
మెడలఁబుప్తెలనాను మెఱుఁనల్లలుకయిన్ బిగుతగునొత్తులు సొగసుమీఱ
నడుమ లనొడికట్ట మడిమెలఁబాజేబు లడుగువ్రేళ్ళంన్నించు వడిచెలంగఁ
దొడరినీపెండ్లిచావడి న్దుస్తులమెయి మెలఁగుతిరుముడి క్రొత్తడి తలిరుఁబోండ్లు
తల్లితల్లికినీడలే తండ్రితండ్రి రెంబత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 64

సీ॥ తిరునీఱువండుమాదిరి నిల్చియేదెల్లఁ బగడనాడేకను పట్టెదేల
నడుగుతాకునరాయి నతివఁగావించిన దండివివడుకువె పండెదేల
కొనవ్రేలనేడాది గుబ్బలిన్గొడ్గు పట్టినమేటివిటులొద్ది డిందెదేల
కవికరమేనీకుఁగలతెఱంగోజగా గుండెబండల్పుల్పు కొనియెదేల
కోరినా మొఱ్ఱువిన్పించు కొననిదేలనపురనామిడుకెడయని తెవరికై న
నాటుమాటలనిచ్చు నెన్నందరమ్మ రెంబత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 65

సీ॥ వప్పుసాదముపుల్లు పచ్చడియూరుగా యపొగపువల్లకట్టటుకుడుము
చిమ్మిలియిదైన చేగోడి జీడియ పుడుకు లవుగు రొత్తె సడికడకలు
పుణుకులు బడికోడి మణతలు ముక్కులు బొజ్జెగలు పొంగరమువడపప్పు
బుడుకులు ప్రేణీబొందెము ల్లానైల ద్రబ్బెడ నిప్పటికొబ్బెరుండ
బొంగరాల్పటాసా లైద మునరదాలు మినుపబొం దించిమంచియిమిడిక(దొట్టి
యంగరొల్లెలవిందు నీదెంగటనగు రెంటత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 66

సీ॥ చాచనీయు త్ర జంజాటముజోరి నాకేల నిన్నొల్లు నన్నేకొమ్ము
కాపాడుదొంపీపు కలకపిపీపేరు నన్నెల్లతావుల న్జాటనిమ్ము
నీయెడనమ్మి కన్జెక్కు చెదరినీక హాయిగానాబ్రతు కలకపిమ్ము
నామేచిట్టముల్నాయనుంగులుజేడుకననయముంటఁ న్నంచనిమ్ము
ఎదురులేకెందు నేననకెదలనిమ్ము యెల్లరన్నకుమంచియే యంచనిమ్ము
కనికరముననన్నీలోనఁ గలుపుకొమ్ము రెంటత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 67

సీ॥ తనయెడన్లాఁతు లెట్లొనఁపఁగోరునో తనన్లవాఁ చెంఁన్నడువచు
వేక్కతైపిల్వవి పేరంటమేగి కొల్వలలోనవాఁడిడిఁ కొనఁదలఁకుచు
నవ్వులాటలకయిన ననుగురిలో లేనిపోనిముచ్చటలాడఁ బోవెటచుచుఁ
దొడచదువులు తనలిదండ్రులెన్నిన పడికట్లుకప్పకనదుపుకొనచు
పెచ్చురేగ తెన్నఁడునారి ముచ్చగాక వెలివవుఁ కూటలూరక పెట్టిగొనక
నిన్నెనమ్మికొల్చినవాఁడు నీవెయగును రెంటత్రాగు డుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 68

సీ॥ ఏడుగజంబుల యెత్తునఁదెగిక్రింద కుటుకుకడికిఁదల లొగ్గువారు
విట్టుండివిట్టగా మెత్తెగఁబ్రాకి నిన్నెచ్చుచునిల్వదోఁ పిచ్చువారు
విళ్ళగన్నెఱనన పేర్లతోఁగోవెల న్వెడలియొగడిపట్ల నకుచువారు
పుట్టువీడెఱెనై పుణవాపెవింకనొద్దెక్కితిమవితవ్వినె సఁగువారు
కొనరినీముచ్చటలు చెప్పుకొనెడివారు సాటిగానరినీగొప్పఁ జాటవారు
విందువేక్కలనుంటకన్న దుఁయ్యె రెంటత్రాగు డుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 69

సీ॥ దురటిల్లనింకనా కురియాటతుడమొత్తె వింగినేలలివెల్ల నీవెకనుక
కాన్పుడిగిననాతు కతుఁగాయమువలెద గులముమానననాకుఁ గోర్కెలేల

ఏననావనుతలఁ పేళ్లయైనచో నీవుకూడహాళిక్కి యేలకావు
నాకూర్కులో నీవుగాకనేనున్నాకి కేదియున్నాని దిన్నేమిగులును
మరలఁ మెరమెరసుడిన్దిరుగుచుంటి హద్దుగానక నేనిలులదయచుంటి
వమ్మకలుబురసీకునన్నడిగసాఁకు రెంట్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు 70

పీ॥ టాటోటూకాఁడవదారమునేఁదల విడలింతునూసర వెల్లిమాడ్కి
గడ్డిఁగిన్నఁదోతునై కావికూళ్ళుకుడిచి యేగోలపెట్టెన నేపిలాగు
మేలుమఱచినననుం బెంచివారినే గంఠెదవీనుల కంటిపోల్కి
మఱపించికగువారి మడిసూరకేదెట్టి కన్మాటఁగెదగుమి కావికరణి
కోరినేనడకించెద న్గోతిలీల విడకొడమికూర్చుకొంటి జం టిఁగవలెను
నన్నునిఁకనెట్టులేదదో కచ్చదండ్రీ రెంట్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 71

పీ॥ దండము దండము దండము దండము దండమువలమురి శాల్పనీకు
జోహారుజోహారు జోహారుజోహారు జోహారెఱచిదిండి సూడనీకు
గొండీఁగొండీఁగొండీలుగొండీలు గొండీఁకడలి యల్లుండనీకు
తైచాపుతైచాపు తైచాపుతైచాపు తై చావనలుఁబుట్టు కంటివీకు
అలకావరిదీ వెంకొలనీకు మోడుపోయడ్గుచెమ్మట లాడనీకు
మఱియఁటియైమ్మొక్కలో పేరుమాళ్ళనీకు రెంట్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥

పీ॥ ఈవెట్లుగడిపింప నేనట్లునడిచెద దాళికుఁడివునా తండ్రకాన
నీకంటెవేఱుగానేనుంటిననుకొంట వలననాకీచిక్కు కలిగెనన్న
ఎల్లెడనామాట చెల్లుచుండినఁగదా యీవునన్నగిమి నేయగుఱుకు
నావెలికిన్దాఁచినీవె నేనని పైకిసిగ్గుమాలియెఱునే జెప్పుకొందు
సాఁకుమానన్ను పిన్న మఱ్ఱాకువడక యదుగుచెమ్మటలాడ మేల్పూరువుకాఁడ
దురుసుసోఁకులసూడనా తోడునీడ రెంట్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 72

పీ॥ నాతల్లిదండ్రులై నన్నీవెనావంతులై ననీవే దొరవై ననీవే
నీకన్నచుట్టము నీకన్ననెచ్చెలి నీకన్నఁగైయూత నాకికేడి
విమ్మదప్పస్మఱి పన్నెననేనమ్మఁ ట్టునాపైకా కెక్కిట్టదేల
చాచనఱునితిండి జరుగనివనియెంద మాపులనాట్రుతుకేసగింతు

కోరిననెల్లనన్ని టగుడువనిమ్ము కానియెడనన్ననీరోనఁ గలుషకొమ్ము
కన్నబిడ్డవిపైఁగవి కరములేద రెంటిత్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥ 74

సీ॥ నాలుగుకళ్ళమై తాలుపులన్లొట్ట చలిపియేఁచెడుములు చలఁగనుఁగొవి
యిరుగుపొద్దులనూర కేనొగిలిచిపిట్ట వీఁగెడువెంబర విత్తులఁగవి
తొలుచదుపులయాను తెలిసినట్టులనీల్లు నాలిముచ్చలకొంటెనక్కులరసి
తోడివారలతోడఁ గూడపచుకొనికుడ్వకపెచ్చురేఁగుకుల్వలఁబొడఁగని॥
మంచివారలబిటుబిటు మడియుచుంట చెనఁటిబండలు పెక్కెండ్లు మనుచునుంట
కొంచినన్గంటఁదడివింక వించనీకు రెంటిత్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥ 75

సీ॥ పొఁగులక్రమంగుట పుట్టుటగిట్టుట వికముకల్లలకు రెండిటికిలేవు
నేహివికము నీవుకనుకమన యర్థురకు స్మృతు పెట్టుకలదు
వేలేవివాడను వీవున్నవాడవు కావునవెల్లికి న్నావులేదు
లేనినాకేలనీలేనిపోవిదిగులు వండనింటికివిప్పువంతమాడ్కి
మఱునాకెందుకీ పెంకమాటలకట యెఱిఁగినట్టుల నేదెగ నీల్లుచుంటిఁ
గవికరంబునవన్నావు కన్నతండ్రి రెంటిత్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥ 76

సీ॥ బాపురేచల్లకు వచ్చిముంతన్దాచుట్టునాకోర్కె నేనడఁపనేల
మనవిసర్పెదవిను మాయదిగోఁదేట గానీవుదక్కనన్దాచునెవఁడు
అరుగుమనాకోడు మంటివాఁనెల నగవునఁదలయాపి నాడవీవు
మానుగఁగన్న తండ్రివిన్నుగొండాడి పాడియాడుచునన్ను బ్రతుకనిమ్ము
తనివినెనరోర్పు లనొడఁకుతాల్చువాడ వింగినేలలనెల్లెడ వ్విందువాడ
నమ్మికొల్చువారలకుఁగ న్పట్టుపాడ రెంటిత్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥ 77

సీ॥ తల్లినాయనలు మొదటివారుచెల్లెండ్లు తమ్ములుకూఁతుల తల్లికొడుకులు
నాండ్లునన్మండ్లు పియ్యంకురాండ్రల్లుండ్లు కోడండ్లుతలిదండ్రీ తోడబుట్టు
లేరాండ్లుజగిలే కాండ్రీల్లలితోఁబుట్టువఱుమఱవఱదండ్రు మాఱుదల్లి
మందిపియ్యంకులు మగండ్లువాండ్లు మొదలగుచుట్టుంబులిరులపొరుగులు

నేనెఱుగనిలాఁతిపాం ద్రెల్లచోట్లఁ దవివినెనరో ర్పులవ్వా యి మనఁగనిమ్మ
హెచ్చగాఁబాఁమేలనే మెచ్చనిమ్మ రెంబత్రాగుఁడుతిండి మెట్టంటువేల్పు 78

పీ॥ అక్కటా యాయా న్ని తక్కువపోతర మెక్కువబ్రతుకనా కెట్లువచ్చె
పీపకాదిద్ది నేఁగొప్పునప్పల్పు కొన్న పేగికిమాఱు కుద్దుచుంటిఁ
దనుగట్టుకొనుత్రా క్కుఁదాఁదెచ్చుకొననట్లు కోరియాచిక్కు తగుల్చుకొంటి
ఁమ్మఁడపీలారఁ డీపివతిదన నేనిట్టపాటఁగ బైదపుకొంటి

ముదిసియున్నెకవాడు కవ్వదలకుంటి విదెమెదపితగవరిలాగు ప్రేమచుంటి 79
వీగడుసుపెట్టివాని వేరెదెట్లు రెంబత్రాగుఁడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥

పీ॥ ఓట్టియచిందర బోటిరళ్లప్పట్లు కుందెవగిరి యిట్కి కుండికాళ్ళు
గూఁసా లాలంకి గుడుగుడుగుంచము లల్లిగదనబొద్దు తాళ్ళపాము
కాలికంచము కిట్లు గాఁగె నెట్లుచి గొల్చిట్ల చిడుగుడు గుళ్ళుచెండు
చిక్కనాబిల్లలు చీకటిమొటికిళ్ళు పుడికిళ్ళు పులియాట బోర్లపక్క

జీవకుఁతినాటలు చిట్టుఖట్లు ప్రేమబొట్టనచుండ్రాళ్ళు వెన్నెలకడి 80
దొడ్డియందలములనాకుఁ దోడయితివి రెంబత్రాగుఁడుతిండిమె ట్టంటువేల్పు

పీ॥ క్రొంగొత్తరకముల కూడుకూటములకై కావిగడ్డెల్లనే గలచుచుంటి
నేనెందుకన్నవిక్కి రావవితెలపియు నాముడనలిపిన న్మానకుంటి
నాదొదిమాదిరి నాయుల్లమున్నాడ ముదిసిబొత్తిగఁజెడి పోవుచుండె
నేదెస్మిమయేండ్ల యీడుఁదాటిసమీప మునుకువగామాటె నెఱుకయకట

ఇట్లుతలలేవికొచ్చిరి చెట్టుమాడ్కి : పీవమున్నమ్మకములేక విలివియుంటి 81
ఁటిఁగెఁదవివితులకువెల్లి పెటిగెనారఁరెంబత్రాగుఁడుతిండిమె ట్టంటువేల్పు॥

పీ॥ తడిగడనానంజుఁ బొడిపొడిగానేర్వఁ జాఁవన్నాకుఁమా యాలఁగావ
యెఱువవకఁవాని తెజఁగునఁదిరుగునా దుడుకులెన్నకుసాల కడఁదియల్ల
పిన్ను గొలవనీక నన్నేచునాలోని కంబూఁదునుముద్ద కై గలాఁడ
చాలాఱనాకు త్త జంకాటపుండిక్క మాన్పుమాయడుగుచె మ్మటగలాఁడ

నీ యడియరులతోడ నన్నెలఁగనిమ్మ యెల్లవారలకున్నేలెయెన్న విమ్మ
మాటికెల్లెడనీపేరె చాటనిమ్మ రెంటత్రాగుఁడుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥ 82

సీ॥ నేదప్పుకొనఁజాలఁగాదారిమాదారి బ్రతుకువనాకట్టెవచ్చునేగి
కట్టనీపైన నక్కఱకొనియిబొందియేలనాకఱవ వేయమాడ్కి
మెరిమెరలేనమ్మికవిన్ను గొల్పనిదేబడన్గకయుత్తతిండిచేటు
మచ్చిఁన్నన్నునీముచ్చటల్పాటనీలేనిచో మనికిఁజాలిఁపనిమ్మ
నీవుతలఁచినయెడజగ్గఁపనియేది యన్నిటికిఁడుదమొదలయి యున్నవాడ
యీరయిదువలకములనొప్పారుతోడ రెంటత్రాగుఁడు తిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 83

సీ॥ చెరువుపైఁదోఁతెంచు చేపవాఁటరిన త్తపల్లర్లు నల్లద్రావుడులఁగాంచి
కాటుకగుబ్బలిఁ గ్రమ్మమబ్బులకుఁకూవాఁజాలిఁపులగు వరుసనరసి
నెఱిఁదుపానునఁబాడునేల వెల్వడుగవ్వ నెమ్మతఱుక మిల్కినేబులఁగవి
పోట్లాడుపోతులఁ బొల్లాడు చిల్వలఁ బడువులై తుఱ్ఱురేళ్ళఁదిలకించి
మజ్జరేగుడ్డకట్టిన మందితప్ప నీపుపన్నినడిన్నులెందేనివాసి
యనెదనా కేలవికఁదన్విగొనని తెల్వి రెంటత్రాగుఁడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 84

సీ॥ బొందిముసుంగుల్లమున్నప్పివై చెడగ్గప్పుకంటె న్వాసివిప్పునల్పుఁ
గవుఁబోడలే కావింతుమేనితాల్పులకు మేలిఁటికఁపులకుమించి
కఱకటినేర్చి నగడునుచదువుకన్న నోజునైనచ్చిన బైజనయము
వికముగమంచిమండికిఁగోఁవానికే నీయెడనమ్మిక నెగడుచుండు
అత్తికలవాఁడెగొడవకుఁ గుస్తరించు దబ్బజన్గానిపెచ్చుగ దబ్బురాడు
తోగిఁగిన్నప్పఁజేరుచొప్పలేదు రెంటత్రాగుఁడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 85

సీ॥ నీపేరునుడువకుండిననాల్కాయగురద్దు మిగుల పెందిరువడి జెగిలెకాడ
నీపేరు ప్రయఁబోవికయిచెవారినుపొగను మైతికకాపు నెగడుతోడ
నీపేరుతలపోయినెఱితుక్కు తిరుఁతిపసిఁడికోవెఁన్నిగడుదొర
నీపేరుచాటలేని బ్రతుకుకల్లతిరుముడితివ్వళికదారుపెరుమాళ్ళ
కడలియల్లుఁడనిడువడువతకయేల్క యలరువియకానితండ్రివేఁతలమగండ
బుదుతమెఱకరి నల్లతావుడులగొంగ రెంటత్రాగుఁడు తిండిమెట్టంటువేల్పు॥

- పీ॥ కూటమికూడుకక్కుర్తితోనెల్లెడఁబట్టఁగూడనికాళ్లు వట్టినఁడ
చదువరిననుకొని వడిరితగినవారి నాడఁజననిమాటలాటినఁడఁ
గొఱహరికడనడిగొంటున్నై సిగ్గఱి సజవరావిపనులు చల్పినఁడ
మానాళ్ళముచ్చట మేనివసతికయిగొంతెమకోరికల్గోరినఁడ
క ప్తికప్పనామమగడవిస్తురేడు బేడిజముపట్లనిన్గొల్పివీరుకాదు
తొలినామీఁదవీఁక నేలరాదు రెంటిత్రాగుఁడు తిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 87
- పీ॥ బ్రదుకిదియేడ్పుతో మొదలిదెఁ గాపున మొట్టకేనే తుదముట్టవలయు
మనుగడకోజయమ్మరిఁ యేయొనెడతవివబ్బుమనుటయోదార్పు మాట
మొగుదలతెగుదలపగడదెన్నెచో నడుమెందునేవియున్నడమకాదు
కుడవకతీరదెవ్వఁడయినఁగావించుకొన్నట్లు వేలుపేగులకుమాటు
తగుమువదలదెటువంటి చదువరులకుఁ తవివివిండాదదొరకొనవనువుకాదు
మడిటివ్రాల్చిదివన్నుగావఁదగుదీవె రెంటిత్రాగుఁడు తిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 88
- పీ॥ ఎవఁడై నఁబై వారలేచెప్పకున్నచోఁ దగ్గన్న వారలన్దానెటుగునె
యొజమైవచ్చిన యొడలిపనులుతప్పఁ బైకొఱల్నేర్వ కవలనెటులగు
నేరాల్లయేఁడ్లపై నేదేనిసర్పిన వారువైళము కుడ్వవలయుమాటు
విండువమ్మకమున వినుగొల్చువారల కవ్వసంబేయెగ్గులంటఁబోవు
ఎట్టివిత్తునాటిసనటిచెట్టుపుట్టు ననుచుఁ దలిదండ్రు లుబంతులక్కటలయి
చెప్పినటునడుపు వారికిఁ జేటులేదు రెంటిత్రాగుఁడు తిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 89
- పీ॥ పంతులుచుప్పుకై నడిమిడియన్నేర్చి పడుచులకున్జేప్పు పాటువాఁడు
మంచివారలఁబెంచి మాటుతులన్ద్రొంచి మేలెకావించెడు నేతఁతేఁడు
మిగులఁబంటలఁగూర్చి తగునారికందించి మలనెనుకొడఁబుట్టుమానటీఁడు
వయిమూఁడు తెగలనెమ్మెయినెమ్మడిన్గొల్చి యేపారుచుండెడు వింటికాపు
వలకడలికివలిపిరిగుబ్బలికినడుమ నొరువీకోవెల్గొన్గొంచుహాయిమించి
పుట్టువీదేర్చుకొండ్రువీకట్టెమొక్కి రెంటిత్రాగుఁడు తిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 90

పీ॥ కుడియడ్గపర్వడి కుమ్మరింపుః పణమా, చాంగణ, చాళియ, చలికి, చేరి
కన్నాత, కల్లమ్మ కళవనమా, తిణిగి, గొంతుమా, త్తాటదుగుః మొన, కిల్లి
తోరహత్తము, తొట్టి, తొక్కన, పారము, రూణింపు, తాళము, దొండివేటు
సీరము. సమనము, జేరి, కందణము, పెట్టాగు, లోబిత్తరి, లాగురింజ,
రాటము, సురాటము, న్నరి పోటు కెల్లిలోమొన, తడకా, కెల్లి, లో

లోంకదొట్టి

యంజమెట్లదొల్లిని యడగొంటి రెంటిత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు

పీ॥ నంజడుకలనై న నమలకయుండుట పలుపూర్లు నీపేరు తలచుకొనుట
లాతియిల్లాండ్రపై లలిగొనకుండుట పొన్ననీదద్దడం బునకతుకుట
తనకొత్తకై కల్ల లనబోవకుండుటె న్నాళ్లెననీతరు నాళ్ళగనుట
యిర్గుపొర్గులకు సె బ్బరనచ్చకుండుట నీకుగుర్జాలకా వికలనుడుట
తనకుగల్గినదానితోఁ దన్నిగొనుట । నీకునియ్యదోపిచ్చుట విక్కువముగ
మంచివడువడిలేకని న్నాచుటెట్లు । రెంటిత్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు 92

పీ॥ మిచ్చు నేలలనెల్ల మెలగుమైతాల్పులఁ గడుఁగన్కరమ్ముతోఁ గవినఁగావి
తానిల్లి వేఁగియు న్దనతోడివారికి నెమ్మినాఁకొంటమా విచినఁగావి
వెంటలనగలుగ నీడులనెందేని నీగొప్పచాటివి విచినఁగావి
యేకోరికలులేక నీకుఁగోవెతిర్య శివతిరునాళ్ళఁగొ ఁవినఁగావి

అకటమటియెట్టిమంచివాఁడైనఁగాని తప్పుకొనలేదులియుఁగొయ్య

ద్రిప్పురట్టు 93

వగడనీనమ్మకమునకే యగడులేదు । రెంటిత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥

పీ॥ పాదులఁదరుకులఁ, గొరులఁ, గోపులఁ జెలఁగిగజ్జెఁగట్టి చిందుతీర్చి
వేడుకతో నొత్తు కాఁడు, గుమ్మతకాఁడు తోడరాగొంతెత్తి పాడియాడి
కుడికయింజిన్నము వ్యడులమోగించుచు నెడమకై కన్గన న్నుడులదెలిసి
మందుచల్లినయట్లు మండివేలకొలంది సోలనీముచ్చట లేవలచెప్పి

బాల్లువందలయామడ ల్నులువలనుల । నయిదుముమ్మాలురెట్టింప వయిన

యేండ్లు 94

హాయిగావిన్నుగొల్పిన యకడెమేటి రెంటిత్రాగుఁతాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు

సీ॥ పాడియక్కొంచుగం బలిజ్రమన్నాడ వెప్పట్టులనెనరు కుచ్చవీవె
యింపనుకొనికంపు నేపీచ్చువన్నాడ విటులమలాకలో నిమిడెవీవు
పొదినున్నొమ్మొట్ట వడివినుచున్నాడ వేతొడచువుల నేలెవీవు
నెలయనుకొనికప్పు నేకనుమన్నాడ పొవెయగుకల్లి వేసునీవు

మొగుటవిరియనుకొనిమంట మునుగుమంటి పంకముకడలిసయి గూర్కు

వడయతేడ 95

కలుగునీపంపు మంచికే కన్నకండ్రి రెంట్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥

సీ॥ ఎనుపోతుఁ నేపి యెక్కిపాడుచునేటఁ గడిగికంచెన్నట్టఁ గల్గుపురఁట
దుక్కిపోలంబుల దూడలమలపిలేఁ బచ్చికమోపుతో వచ్చుపుంటె
తడుపుతాలిఁతొలు నుడులువల్లించుచు నంటలతోనింటి కరుగుపూట
దండినెన్నిదిరెండు పండువులన్నకి గొడవుడిగినయాట విడుపుహదను

నిట్టుమెలఁతువులన్ మాపునెట్టివతటి యాబ్బగలదొంగపెండ్లాటనడమనదను

నిండుకనివినాడిఁ నీనెనరుదలఁతు రెంట్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 96

సీ॥ కటకటానిప్పెలగాఁగట్టుకొన్న పెద్దముక్రొత్తకాపురంబుమొటిఁతై
విల్లుగుంబముగూర్చి యిల్లాలుకోరిననగలుపెట్టుటయిగురుగొలిపించె
నెల్లెడఁగ్గొప్పయెకిమీండ్రమెప్పించి వేసునిలుపుకొంటవేసుపెనిచె
నెట్టననోములఁబట్టినెగడులంబికొలతమీఱినపంటకొమ్మలునిచె

ముదిమియాడలదింపించెఁ బొదఁబైజ యెరవుమిన్నెగ, బ్రాకించెనిట్టువట్టి

కల్లజుఁజాటపుంజెట్టు కలిగెనెట్టు రెంట్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥

సీ॥ నన్నుబొగడువానినన్ను దెగడువాని నన్నుబగడతీరునఁగననిమ్ము
నన్నుబెంచెడవాని నన్నుఁబ్రుంచెడువాని వానినన్నుబగడతీరునఁగన విమ్ము
నన్ను గాచినవాని నన్నుదోచినవాని నన్నుబగడతీరునఁగననిమ్ము
నన్నుసాకినవాని నన్నుదాకినవాని నన్నుబగడతీరునఁగననిమ్ము

లేమికల్మిపగడలాగోమనిమ్ము మంచిపెల్లపగడమాడ్కిఁ గాంచనిమ్ము

విమ్మునన్నుబగడపోల్కి నెన్ననిమ్ము రెంట్రాగుడు తిండిమెట్టంటువేల్పు॥

నామంగింటనిల్వ నాయనానీకునే, తోయుదునాఁబాఁడి పొట్టనిండ
 నాపాలికినమ్మ నాయనానిన్ను మలాకలోమంచినికాక మాన్తు
 నాకుఁగాన్పించుము నాయనానీమేనునిమిరి నీబడలికన్నెట్టివై తు
 నాచెంతనుండుమునాయనాయనయము నన్నులాగుననినున్గాచుకొందు
 చెల్లబిడ్డలగూర్చి కూడెల్లవదలి నుంకుతోనుంటివేనాటి నుండియిట్లు
 లానుమిఁకనైననావల్కుపానకంబు రెంటత్రాగుదుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥ 99

ఈనాటుమాటల నేనునీపేరునఁ గూర్చితివందనీ కూర్మిఁబట్టి
 వాలోటులెంచక నన్నుమన్నించుమా నీకువేయిజోహార్లు నేనొనర్తు
 వినుగొల్పు వారల న్నీదద్దడంబులు నెకిమీండ్రసాఁకుమీ వెల్లతఱుల
 నెదినాకులెస్సయో యేనెఱుంగనానఁ గోరనికోర్కొ సంగుమునెనరున
 ఇదిచదివి వ్రాసినీగొప్ప యెందునేనిఁ జాటుచాటపాటలకొల్పు సచ్చినన్ను
 గావునూతేండ్లుహాయిగాఁ గల్మితల్పు రెంటత్రాగుదుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 100

వేల్పు మా ఱు మూ ల మా ట లు

వి వ ర ము

౧. అన్నన్న=అయ్యో, అంటు=అత్తుకొను, కలుగు, కొలుపు=వేల్పులన్నేడు
 కొనుట, నలుపు=చేయు, చెలి=నేస్తరులు, జాకువా=బంగారు, నింగి = అకనము,
 నిల్పు=నిలుపుకొన్నవాఁడు, మెట్టు = కొండ, పావంచ, రెంటత్రాగుడు=ఎనుఁగు,
 రెంటత్రాగుడుతిండి = సింగము, రెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టు = 'సింగపుంగొండ,
 వంత=జాలి, వలువ=బట్ట, వేల్పు=జగమున్నన్నినవాఁడు.

౨. అక్కట=అయ్యో, అరయు=వరికించు, అసియాడు=అల్లాడు, అడియరి=
 బంటు, కందువలు = ఎకనక్కెములు, జోహారు = దండము, తొలుచదువులు =

వేళ్ళపన్నినమాటలు, నాటు=విలాతి, సీను, పట్టి = బిడ్డ, పెంద్రోవ = ముక్తి, తవివి=ఓర్పు, బుయ్యారము=చెఱసార, వలమరి=నంకు.

౩. అప్పసము = ఎల్లప్పుడు, అట్టె = అచ్చెరువుగాన్ = కయివడి=వలెను, గబ్బు=శావి, చెరమ=ముక్కుసొరంగము, నెగులు = నొప్పి, పాటి = నాయము, మెయి=ఒడలు, తీరు, తోడన్, వీనులు=చెవులు,

౪. కూటమి=కలయిక, కై = చేయి, చెనటి=పోకిరి, తెగుడు=తూరినాడు, లాఁతి=పెరవాడు, వేగి=కీడు,

౫. ఉలి=కొంచము, ఏను=నేను, కూర్మి = మచ్చిక, గొడవ=కీడు, నుడువు = మాట, నులి = కొంచెము, బుతుతడు=పిల్లవాడు, మీరు = పెంపారు, మిగులు, సరకుగొనక=పాటింపక.

౬. అద=తలంపు, ఎనఁగు=ఒప్పు, కొండాడు=పొగడు, కడలి=నంద్రము, తటి=అదను, తస=నీరు, నలుగు=నాలుగు, పొనఁగు = కుదురు, మై=ఒడలు, వలెను, తోడన్, మాడ్కి=వలెను

౭. అల్లు=పన్ను, అల్లుడు, అయిపు = తప్పు, త వెల=బాన, వేరి=పెద్ద.

౮. ఇడుచు = ఇబ్బంది, ఈల్లు = చచ్చు, ఎలనాఁగ = సొగపైనవడుచు, ఎడయు=ఎడమగు, కొంకు=జంకు, తగులము=కాపురము, నీల్లు=నిక్కు, చచ్చు.

౯. కారు=అడవి, ఎండిన, కూర్కు=విద్దుర, కానివాడు=వనికిమాలినవాడు, తెగుట=చెల్లిపోవుట, పోక=పోవుట, చేటు, వినుదల=మింటికొన.

౧౦. చెంగు=వీణె, చెలఁగు=ఒప్పు, ఏపారు, తోఁచు=పొడఁగట్టు, నెమ్మి=హాయి, నేస్తము, నాటనాటన్=అందందన్, మైతాల్పులు=బతుకువారు, మాయము=కానిపించకున్న, మోనము.

౧౧. అడియఁడు=అడుగులొత్తువాడు, ఇడుగడ=ఇబ్బంది, చెల్వము=అందము,

దోకుడు=ఫవిచేయించువాడు, కతము నెగడు=ఎదుగు, మఱకువ=తెల్విలేకుంట.
మొకడము=మోటతనము, వాలెము=తప్పక.

౧౨. ఆలరు=ఒప్పు, పూవు, కఱపు = నేర్పు, మప్పు, తెఱగు=దారి.
నికము=నిక్కము, మీట=జంత్రిము, ఏతములోనిసగమువంతు, బ్రదిమి=బ్రతుకు.

౧౩ ఎఱక=తెలివి, నాయన=తండ్రి.

౧౪. ఉరియాట=నందియము, చెలువులు=నడతలు, తెగ=గుంపు, పన్నిక=చేత, వాసి=గొప్ప, హెచ్చు, హాళిక్కి=కల్ల.

౧౫. ఉడుగు=మాను, తగ్గిపోవు, ఏపి=కుక్క, జాలి=కనికరము, చిక్కము
సుడి=మాట, నరియడు=నక్క, తేల=తెల్లకాయ.

౧౬. అనువు=సులువు, తలఁకు=జంకు, నిరుకు=విచ్చయము, వినువలనుఁ
వేల్పునగరు, విట్టము=ఏర్పాటు.

౧౭. గానటబీనట = వచ్చిరాని, మెరమెర = నందియము, వమ్ము=వనికి
రాకపోవు.

౧౮. ఎరఁగు=మ్రొక్కు, కుందించు=ఏడిపించు, తిరుముడి= నంది, తిరు
మణిపెట్టుకొనుటాపడు, తెలివిడి=తెలివి, సోకుడు=దయ్యము, రక్కసుడు.

౧౯. ఉర్యాడు=నందియమందు, ఎనయు = కలియు, కుంటి=వని, పొట్ట,
మ్రొక్కడి=మోటవాడు, ముఱచ=మొద్దువాడు.

౨౦. ఉల్లము=డెందము, బిద్ద=జమునియిల్లు. వెడఁగు=వెట్టివాడు.

౨౧. అజ్జాడ=అవై పు, నేనుపుట్టినయూరు, కమతము=నేద్యము, తుదివాడు=
కడసారమువాడు, దండి = గొప్ప, మొదటివాడు=పెద్దన్న, రెండు=ఒకటికొకటి
కతివిన మొత్తము, వేఱు.

౨౨. కొనియాడు=పొగడు, నెలకొన్న=కాపురమున్న, నేంఱాల్పు=కొండ,
బోముగా=బలిమిగాను, లావు=చేవ, గొప్పతనము.

౨౩. అన్నగళ = అడంగివాడు, ఊబవాడు, ఊటి = ఒకానొకచెట్టు
తేజెట్టు = కొబ్బరిచెట్టు, తాండ్ర = నల్లజీడిచెట్టు, ననపెడు = పూచెడు.

౨౪. రిమ్మ = వెళ్లి.

౨౫. కోపు = వైనము, కతము, కలతెఱంగు = సత్తెము, ముంగయి = ముం
జేయి, జంగియ = గజ్జె, మొరయ = మ్రోగు.

౨౬. గ్రుడ్డి = సుక్కురుడు, ఒకకన్ను గ్రుడ్డిగలచుక్క, తోడవిడ్డ = కోమటి,
తెంపి = ముండమోపి, పాఱుడు = బానడు, పొన్నారి = కంసలివాడు, పట్ర = కంపలి
తెగలో, జేరినవాడు, బివిసీడు = సుద్దులు చెప్పుచొకరకమైన నారచుకుతో కొట్టు
కొనుచాడువాడు, రెట్ట = జెబ్బి, లోవాడికాడు = దొంగ, నవురు = ఒప్పు, సావ
లీడు = దుబురక్కవాడు.

౨౭. క్రాలు = మెఱయు, గజ్జెలు = కాళ్ళకుగట్టుకొను చిఱుకంచుమువ్వలు,
చట్టు = చావతాయి, తిరునడికోల = దానరివాడు గుండెనంటించుకొను దివ్వెకట్టు,
తిరిపెగొట్టు = బిచ్చగాడు, తరలు = పోవు, తడుపు = గోచి, దద్దడము = చిన్నకో
వెల, మొఱయు = 'మ్రోగు', మ్రొలన్ = దగ్గరన్.

౨౮. నించు = విండించు, ఒరపరి = రూపసి.

౨౯. అక్కు = తొమ్ము, గుండె, కల్మిచెలి = లచ్చి, సిరిహొయలు =
ఒయ్యారము, పెరుమాళ్ళు = సిరిమగడు, వెన్నుడు, ముక్కంటి = మూడుకనుల
వేల్పు, ఈనరుడు.

౩౦. పొలియు = చెడిపోవు.

౩౧. కడలిసూతురు మగండు = వెన్నుడు, తిరునాళ్ళు = జాతర, దండ =
చేరుపు, నెరవు = వాసి, పూత = గందము, బొప్పడు = దేబ, మడ్డి = మొద్దు, మనికి =
బ్రతుకు, వానకాళ్ళు = వానదారలు, వెంబర = తులువ.

౩౨. ఉలివు = చప్పుడు, కల్మిమగడు = వెన్నుడు, మనుగడ = బ్రతుకు
మృంచు = బ్రతికినించు.

౩౩. ఆలఁగావరి=నల్లవేల్పు; వెన్నుఁడు, ఆడుగు చెమ్మట లాఁడు=వెన్నుఁడు, ఆడుకొను=కాపాడు. ననవిలుకావికండ్రి=వెన్నుఁడు, విడువడు పాన్పుతేఁడు=వెన్నుఁడు, మిన్నుకాలు=వెన్నుఁడు, వ్రేతలమేలువాఁడు=గొల్లకలమిందఁడు, నల్లవయ్య, సోఁకుమూఁకలగొంగ=రక్కసులవగవాఁడు; వెన్నుఁడు.

౩౪. తొడుగు=దుస్తు, నెఱపు=చేయు, చుండి=చూపిసిగుంపు, వలనలు=దెనలు.

౩౫. ఇలుదొర=గేస్తు: ఇంటినేలువాఁడు, ఏల్కెదిరి=రాచవారలవగవాఁడు, ఎఱచిదిండి=రక్కసుఁడు, కవ్వపునేలతాల్పు=కవ్వపుఁగొండ, కొమ్ముకాఁడు=కొమ్మువండి, కలవతాల్పు=నాగలియా యుధముగలవేల్పు. కస్సగుబ్బలియిలుదొర=నల్లగొండన్నెలకొన్నవేల్పు, గడి=రాసి, చాల్పడఁతి=దుక్కిచాలునదొరకిన చెయవ, జగిలెకాడు=రౌతు. తామేలు=తాబేలు. తడుపుతాల్పు = వడుగు, విట్టపుట్టు=కంబనుండిపుట్టినవేల్పు, నరసింగఁడు, కంబమయ్య, పంటవలంతి=నేల-పొంగంటి=బంగరుకనులవాఁడు, మలక=తురక మూఁకుడు, వేగంటిగొంగ=వేయికనులవేల్పువగవాఁడు, హుంబాన్పుఁబెఱచిదిండి=బంగరుపాన్పుపేరి రక్కసుఁడు, చాల్పడఁతిమగఁడు=సీరాముఁడు.

౩౬. అక్కఱ=కతము, కోరిక, కట్టు=వలుచవిపప్పు.

౩౭. గొంతెమకోరిక= అడియాన, చీలి=పిల్లి, దొరకొను=జతనమునల్పు.

౩౮. కవ్వరాడు=కవ్వకంబము, గలిమాలి=హనుమఁడు, చూలి=బిడ్డ, తెఱగంట్లు=వేలుపులు, పైరలి=ఆడుది, పులుఁగుతేఁడు గరుడి, పాడికడలిపట్టి=సిరి, వసిడి=బంగరు. ఖింటితెర్వర్లు=వేలుపులు, రాడు=కంబము, తేఁడు=దొర, వంకకొప్పు=కోవెలకప్పునఁ గొప్పువలెఁజిక్కినరాయి, వీడు=నగడు, కాపురపుటిల్లు.

౩౯. ఎడపు=వేలుచేయు, కలతెఱఁగు=ఉన్నరూపు, దాకన్=వఱకున్.

౪౦. వివ్వెఱ=ఆబ్బరము, జంకు, మయి=బడలు, విలాతి=సీను, నాట.

౪౧. నిక్కువము=విజము, పొలివోక=చెడక, వీరువోవక=రితగాక, మను=బ్రతుకు.

౪౨. ఎగు=చేటు, కీడుమాట.

౪౩. ఉఱక=ఒక్కమాటుగా, దబ్బునన్. కలఁగు=కలఁతవడు, చలివెఱఁగు చూలు=బురుడు. పెద్దగాము, పొఁతేలింటిదొఁ=నేలపట్టి, కెంపుగాము, ముచినెల=బూదెచందమామ, మిక్కిలి వన్నెతఱిగిన చందురుడు, రెండింట=లగనమునకు, రెండవరాసి, ఓడ్చుకుప్ప=కన్నెరాసి, ఎండదొర=ప్రొద్దు, పొట్ట=సవి, కప్పుమేవి గాము.

౪౪. ఓజ=సాజము, పాడి, రొడువు=నగ, మేను=ఒడలు, సుడికయిదువు=వేయంచులకత్తి, చుట్టలఁగు.

౪౫. ఉంకించు=పూనికచేయు.

౪౬. తటుకునన్=దబ్బునన్, నొడవు=పలుకు, పొలుపు=పొగసు, తీరు, మాలిమి=నేస్తము, మిడుకులతఱలు=ప్రాణిదువుల కొనలు.

౪౭. ఎడయిక=విడిపోవుట, తలుముంవెలఁదిచుగఁడు=వెన్నుఁడు, కలయిక=చేరిక, కూటమి, గిఱి = చుట్టుగీత, గుబ్బలిపట్టి = గొరమ్మ, గాడుపు = గాలి, తొంటి = మునుపటి, ఏళ్ళారి = గుఱ్ఱవేల్పు, వెలుతురుతేడు = వగటివేల్పు.

౪౮. కొయ్యద్రీవు = తుంటరి, పాఱువాఁడు = బావఁడు, మాదిరి = పోలిక, లొల్లెగాఁడు = బిచ్చగాఁడు.

౪౯. అగడువర్చు = ఎగ్గించు, నెమ్మి = నేస్తము, పొర = ఏమరిక, పొచ్చెము, మిడుకు = ఉసులు, మిడియ = ప్రాణిదువులలోవియొక మాటల కూడుపు, వెలిచవులు = రంకు.

౫౦. అనుఁగులు = నేస్తులు, ఇలువడి = మంచినడక, తిరుసాళ్ళ = శాతర, వంతులు = బావంద్రలోఁదగువానికిచ్చుచురుదు.

౫౧. ఇరువురు = ఇద్దఱు, ఎకిమీడు = దొర, పాడి = నాయము, పాఱ, పెండియున్ = మఱియును.

౫౨. ఇంగన్ = ఇంకన్, వా? = దారి, వాడుక.

౫౩. కూచి = చుచుకు, జగడమునకు నెళ్ళునప్పుడు వాయిండువాడైము, చేట పెయ్య = పెయ్యలాగుతోఁజేసినబొమ్మ. చుచ్చు = మేక, చాచి = చప్పు, రెంటము = ఎద్దుమూపురము. వెఱబొమ్మ = పసులబెదరించుటకై పంట చేలలో విల్చిన మావిసిమొగముగలబొమ్మ.

౫౪. ఆంగద = ఆకలి, కంటు = వగనాడు, పడయు = పొందు, వేగు = తలదిల్లు, సూడు = వగవాడు.

౫౫. ఓగు = తప్పు, కీడు, కాశ్రేడు = మూడుకన్నులవేళ్ళు, ఈసరుడు, కాకవెలుగు = వగటివేళ్ళు, కవ్వడి = క్రీడి. కవ్వడియనుగు = కల్లనయ్య, వెన్నుడు, కడలియల్లుడు = సిరిమగడు, వెన్నుడు.

౫౬. అటమటించు = తలదిల్లు, అంకులు = వేల్పులు, తిరుకొలను = కోవెలచెంతనున్న కోనేలు. తిరువగూడ = బొట్టుపెద్దై, తిరిపె = బిచ్చగాడు, తిరునామము = పంగనామము, తిరుకాపు = వేల్పుకై చేత, తిరునీలు = విబూది, నెచ్చెలి = నేస్తు, మొరసు = తెల్విరేవివాడు.

౫౭. అలము = ఆదుము, గిట్టు = చచ్చు, పలు = పెక్కు, పానలు = నందియము, రకములు = దినుసులు.

౫౮. అంగడి = బాజారు, ఒనగు = ఇచ్చు, చిందు = ఆట, తడపు = తాగు, దేబె = తెలివితక్కువువాడు, బిడ్డె = బిడ్డ.

౫౯. హళ్ళి = సున్న

౬౦. ఉడ్డ = నాలుగు, దనుకిన్ = వఱుకున్, వివ్వెఱ = అచ్చెరువు రెండెత్తు = రెండువైపులనుండుట, పొరపొచ్చెము.

౬౧. అరుగుదెంచు = వచ్చు, ఎడారి = ఇసుకనేలయకవి. కన్నొ అంగు = మాయమగు, మోనపుచ్చు, పిన = తెలివితక్కువు.

౬౨. కొతుకు = నందియమిడు, మాటలునమలు, చితురు = అణగారు, వేలిమికట్టియ,

౬౩. వారాయము = ఎల్లప్పుడును.

౬౪. ఒత్తులు = బంగారుగాజులు, చెంపకల్లలు = గవుడనరములు, తొడరి = పూని, తలిరుబోండ్లు = చిగురువంటి మొదలుగల యాడువాగు, తల్లి తల్లి = సిరి, మెలుగునల్లలు = కట్టదండ, మించు = మీటు, మెలపు, పట్టియ, రాగిడి = కొప్పువగ, సడి = చప్పుడు, అమాకి ఒడికట్టు = ఒడ్డాణము.

౬౫. అతివ = అడుది, పడుకు = బోడిరాయి, బండ = గుండు రాలు, డిందు = అడగు, లొద్ది = లోప.

౬౬. పిండివంటలు :- అవుగు - అంగరొల్లలు - ఇద్దెన - ఇంచిమంచి - ఇమిడిక - కొబ్బరుండ - కుడుము - చిమ్మిలి - చద్ది - చేగోడి - జీడియ - ద్రబ్బెర - నానైల - విప్పటి - పుడులు - బికికోడి - బొందెము - బ్రేజీలు - బొజీగలు - బటాసాలు - ముక్కులు - మజతలు - మణుగుబూలు - మినపపోక - వడ - నైదము నరదాలు - తొట్టి = మొదలుకొని.

౬౭. జంజాటము = తగులాటము.

౬౮. తలకు = జంకు.

౬౯. ఎనగు = ఒప్పు, ఒగ్గు = హెచ్చరియ్య. తెగు = విడిపోవు, చెడి పోవు, విట్టు = ఉపాసము. వియ్యదోపు = ఒడవినగలన్నియు న్వేయ్యనకగాని చదువరికిగాని కొయ్యనజూరయిచ్చుట.

౭౦. దురటియ్య = ఏడ్చు. నాకుక = అడుది.

౭౧. గోల = ఏడ్చు, అడుది, గుమికాడు = కాకి, టాటోటుకాడు = మోసకాడు, తిరుగుబోతు = రింపుబోతు. మొర = కొన, గుంపు, తీల = వలెన, పడారము = బొత్తిగాను, వీరులకంటి = పాము.

౭౨. ఆశలు = బురద, అనబుప్పట్టు = తామరపూవు, ఆశలు పుట్టు కంటి = ఎల్లనయ్య, కదలియ్యట్టుడు = వెన్నుడు, కైబాభ - స్కాడిలు - డీవెనకోల - మోడుపు = పండము.

౭౩. దురుసుపోతులసూడు = వెన్నుడు, హరువుకాడు = అందకాడు, దురుసు = కలుకు.

౧౪. అఱుగు = తగ్గిపోవు, ఎండమావులు = నీళ్ళవలెనుండు నీడలు, ఏవగించు = రోతవడు.

౧౫. అను=గుట్ట, తాగు, చేరఁబడు, ఏచు=వెతపెట్టు, తుల్య=తుంటరి. నొగులుచు=నొప్పించు, నించు=నిండించు, వక్కు=ఒడగు, రొట్ట=అఱుగినది, వల్లము, మగగుఱి, వెంబరవిత్తు=పోకిఱి, చలుపు=చేయు.

౧౬. చలుపు = చేయు.

౧౭. బాపురే=బళిర.

౧౮. ఆండు=పెండ్లాములు, అల్లువాండు=అల్లుండు, ఇల్లాలితోఁబుట్టు=పెండ్ల ముయొక్క, అన్నదమ్ములు, ఏరాండు=తోటికోడండు, జగిలెకాండ్లు=తోడి యల్లుండు.

౧౯. తిమ్మండు=కోతి, నిట్టపంట=కకములేవిదే, ఊరకే, సీల=చీల, మేకు

౨౦. అలరు=ఒప్పు, పూవు, చెలువు=ఒప్పు, చిన్ని, అందమైన.

(ఈముప్పదియొక్కటి పిల్లకాయలయాటలు)

అల్లి - ఆలంకి - ఇల్లు - ఉప్పట్లు - కలికి - కులదికాళ్ళు - కాలికంచము - కిట్టుగానుగు - గడ్డినబొద్దు - గూవనాలు - గుడుగుడుకుంచములు - గొబ్బిళ్ళు - గుళ్ళు - చెండు - చిడుగుడు - చిక్కనాబిల్లులు - చీకటిమొటికిల్లు - చిట్టు - బుట్టు - చుండ్రాళ్ళు - ఆందలములు - జిల్లురాతిదాబాటలు - తాళ్ళపాము - నెట్టులు - పుడికిళ్ళు - పులియాట - కోర్లపక్క - బోటిరాళ్ళు - మండలములు - వ్రేలుబొట్టన - వెన్నెలకడి - ఒటిల్లు చిందఱు.

౨౧. ఏదెన్నిదులు=ఏదియెన్నియూ, బొంది=ఒడలు.

౨౨. ఆలఁగాపు=నల్లనయ్య, మాటికి=పఱియును.

౨౩. ఈరై దువాలకములనొప్పారువాడు=పదివేనములసామి, వెన్నుఁడు, కాఁ దారిమాదారి=నడురేయి, కట్ట||అయ్యో, ఈటు=ఉత్త.

౨౪. ఉలుకు=వెఱపు, చిల్వ=పాము, తోఁతెంచు=కానిపించు, తిలకించు = చూచు, నల్లఁద్రాగుడు=తెలగ. పుల్లర్లు = ఒకదీన్నుచేస, తుసాను=గారివాన.

నేలు = పన్నెండుకాసులనాణెము, నెమ్మ = ఎముక, మేకు, మళ్ళి = చిన్నగరిటె, మజ్జరే = ఒకటి, వానజాలిపులుగు = అంచ.

రా. ఇంటికొపు = ఇంటివాడు, క్షికొపువాడు, కఱకఱ = వెత, కు న్తరించు = నవరించు, ఊరిడించు, కావింతు = చేయుదురు, డబ్బిట = మోసము, మోసకొడు, తోడలు = నన్నాసులు = బైజ = తెల్విలేమి, మఱపు.

రా. చెదారము = గడ్డిపోచ, చెత్త, తలపోయు = తలంచు, తిర్వళిక = చివ్వె, నెటి = అందము, పెందిరువడి = గరుడి, పులుగులతేడు, పడక = పానువు, మెఱకరి = ఒంటిజందెపువాడు, వడుగడు.

రా. అడజనవి = తిట్టగూడవి, అడిగొంటు = చెడుగు, కొఱమారి = పవిత్రరాక, కడు = మిక్కిలి, కస్తీ = అడలు, పదరి = ప్రేలి, వసతి = ఇమ్ము, సిగ్గటి = బిడియముబిడిచి, సిస్తు = అందము.

రా. అనువు = సుశువు, కొంచెము, ఉమ్మలిక = ఏడ్పు, అడలు, కడమ = తక్కిన, మిగిలిన, తెగుదల = కొన, మొగదల = ఎదురు, వ్రాలు = అక్కరములు.

రా. అక్కటులు = కవికరముగలవారు, ఈరాటులు = పన్నెండు, వైళము = బిలుబిలు, విత్తు = గింజ.

రా. నేతేడు = దొర, వడుచు = కన్నీయ, కన్నెటికము కానిబోగముది, మప్పు = నేర్పు, మాటుతులు = పగవారు, మలయు = తిరుగు, మాసటీడు = పెద్ద, వలిపిరి = చలి.

రా. (ఈముప్పదిరెండు జెట్టిపట్లరకములు):- అంజమెడపట్లు - కుడియడుగు పరువడి - కుమ్మరిపు - కన్నాత కందణము - కల్లము - కళవరము - కెర్రి - కెర్లి - కెర్లి - గొఱతూములు - చాంగణ - చాళియ - చలికి - చేబ - జేబ - తిజిగి - తోరిహ - తము - తొట్టి - తొక్కిన - తాళము - తడికాలు - వాటడుగుమొన - పొరము - పడము - పెల్లాగు - బరిపోటు - మొస - మాణిపు - రొండ్రేటు - రింజ - రాటము.

రా. కావిక = కట్నము, సంజాడు = కొడు, పొన్ను = బంగారము, లలి = కూర్చి.

౯౩. ఆకొంట = ఆకలితోనుండుట, ఇల్లి = పస్తు, కొల్పు = వేల్పుల
న్గొల్పుట, కొయ్యద్రిప్పు = చెడుగు- వగళు = వట్టము, వెంట = అక్కఱ.

౯౪. అయిదుముమ్మాలు రెట్టింపనయినయేండ్లు = నూటయిరువదియై
దేండ్లు, ఒత్తుకాడు = సుతికాడు, కారులు = అటతీరులు, కొప్పలు = చిం
దుల. కడికయి = వలచేయి, గుమ్మెతకాడు = మద్దెలకాడు, చిప్ప = తాళపు
చిప్ప, మవ్వడులు = వడిహెచ్చు తగ్గునడివడకలన్ మూడు తెలుగుల యాటపా
టవాదెముల మెలపుతీరులు.

౯౫. ఎప్పట్టుల = ఎచ్చోట్టుల, కంపు = గబ్బు, తల్లివేరు = కుంకటి
వేరు, నెల = చందమామ, ముప్పదిరేణువళ్ళు, పంపు = నెలపు, మలాక =
మంచిగందము, మొగులువిరి = నీళ్ళు, పంకము = పాలు.

౯౬. అంట = విస్తరి, కుట్టుడాకు, అడరు = ఒప్పు, అదను = తరు
ణము, ఎన్నిది రెండు వండువులు = పదాలుపండువులు, కంచె = కంవకోట,
తొలునుడులు = ప్రాణిదువులు. పురఁట = పూఁట, పుంచె = సంజ, హదను=
అదను.

౯౭. ఇగురు = చిగురు, మొటిక = మొలక, గుంజము = గుమ్మము,
నెట్టనన్ = తుదకు, పొదలు = ఎదుగు, ముదిమి = ముసలితీకము, అంది =
అలావిడ్డలు, దించు = దించు.

౯౮. ఓము = కాచు, పగడ = ఒక, ఒక్కటి.

౯౯. ఆబాడి = ఆవుపాలు, అనుము = త్రాగుము, మంకు = పస్తు.

౧౦౦. లోటు = వెలితి, లెప్ప = బాగు.

సిగ్గుల చేటు (2.181) 'సిగ్గుచేటు'
 కలతగొట్టు పాండిత్యం (3.64) 'డొక్కశుద్ధి లేని పాండిత్యం'
 పిల్లిమంతరాలు (3.123) 'పిల్లిమొగ్గులు'
 సన్నిధానవర్తి (3.171) 'ఒక పెద్దవాణ్ణి ఎప్పుడూ అంటిపెట్టుకొని
 ఉండేవాడు'

పడవ కేవు (3.218) 'పడవ ఛార్జి'
 కవిత్వప్రశ్న (3.349) 'ఇదు రోజుల పెళ్ళిలో సదస్యంనాడు వధూవరుల
 గురించి ఆశీర్వాచన పద్యాలు బాగా చెప్పి మెప్పించిన కవి
 అందుకొనే కానుక ప్రశ్న; అందులో కొంత డబ్బూ పండు
 తాంబూలాలు ఉంటాయి'

యమచెర (3.24) 'భరించలేని బాధ, కష్టం'
 విజ్ఞోడు (మనుషులు) (3.330) 'జత కలవని జోడుకాని ఇద్దరు
 వేరు వేరు వ్యక్తులు'

4. జాతీయాలు

(వేడిమంగలం లాగ) మిటమిటలాడిపోతూ (1.3) 'ఎగిరెగిరిపడుతూ'
 చుక్క మూఢాన పడుతున్నట్లు (కనపడింది) (1.4) 'ప్రతికూల
 మవుతున్నట్లు'

చేదు మేస్తోందా ఏమిటి? (1.5) 'విషం మింగుతోందా?'
 పులుకూ పులుకూ (చూశాడు) (1.8) 'రెప్పలల్లారుస్తూ'
 గబగబలాడి పోయింది (1.9) 'ఎక్కువగా ఆత్రపడింది'
 దానా దీనా (1.12) 'మొత్తంమీద, దానివల్లా దీనివల్లా'
 గడ్డిపెట్టు (1.14) 'చివాట్లుపెట్టు, బుద్ధిచెప్ప'
 చేసుకుందమ్మా (అది) (1.7) 'పుణ్యం చేసుకొంది'
 చెవల వాజమ్మ (1.19) 'ఒట్టి చవట'
 ఒరగబెట్టు (1.22) 'సాయంచేయు' (నిందార్థంలో)
 ముక్తాయించడం (1.22) 'చివరిలో అనడం, ముగించడం, మాట
 అంటించడం'

గుంపుదంపులు పడగా పడగా (1.26) 'చాలా కష్టపడినమీదట'
 మీదిటికి (1.38) 'వచ్చే ఏడాదికి'
 పులుగడిగిన ముత్యంలా (1.59) 'మురికి తీసేసిన ముత్యంలా, శుభ్రంగా'
 తణుకోయి మాచవరంలాగ (1.63) 'చుట్టు తిరుగుడు దారి,
 వ్యర్థ ప్రయాస'

చలితేలులాగ (1.126) 'కనబడకుండా చల్లగా వచ్చి కుట్టే తేలులాగ'
 ఇసకపూడి వడ్రంలాగ (3.280) 'చేతకాని (వడ్రంగి) పనివాడిలాగ'
 దుంపదంపలు చేసుకొని (రానే వచ్చారు) (1.45) 'చాలా కష్టపడి'
 (మూతి) బిడాయించుకొని (1.55) (కావాలని మూతి) 'మూసుకొని'
 (కోపంవల్లో, అయిష్టంవల్లో)

తక్కి తారి (1.57) 'జాప్యం చేస్తూ'
 పుచ్చినట్లు (నడవాలి) (1.64) 'చచ్చినట్లు'
 సంతనాగా (1.72) 'ఆనవాయితీగా, వతనుగా, వాడుకగా'
 ఇంతా చేస్తే (1.82) 'ఎక్కువ కాదు' అనే సందర్భంలో
 ఆశమ్మ బోశమ్మ కబుర్లు (1.86) 'పనీ పాటూ లేని ముసలమ్మలు
 తీరిగ్గా కూర్చుని చెప్పకునే ముచ్చట్లు'
 కణుగూ పెణుగూ మాట్లాడడం (1.86) 'స్పష్టంగా కచ్చితంగా చెప్పడం'
 గిలుకుగిలుకుమంటూ (1.101) 'గలగల్లాడుతూ, విలాసంగా'
 దిమ్మచెక్కలాగ (1.121) 'కదలకుండా మెదలకుండా, స్థాణువు లాగ,
 మట్టసంగా'

ముసలాళ్ళా ముక్కాళ్ళా (1.121) 'వయస్సులో ఉన్నవాళ్ళే'
 కుంకపీనుగ (1.126) 'కుర్రది' (నిందార్థంలో)
 దుడుగూ దుడుగూ (అనెయ్యడం) (1.128) 'తొందరపడి మాట్లాడటం'
 పడి చచ్చిపోవు (1.130) 'ఎక్కువగా ఇష్టపడు'
 అయిందనిపించు (1.131) 'ఏదో ఒక మోస్తరుగా ముగించు'
 ఒంటెత్తు పీనుగు (1.133) 'ఒట్టి స్వార్థపరుడు/-రాలు'
 ముచ్చెం మూడుమాట్లు (1.142) 'మూడుసార్లు మాత్రం'
 అఘోరించినట్టుంది (1.147) 'ఏడిసినట్టుంది'
 రేపు లే దెల్లండి (1.154) 'రేపు కాక ఎల్లండి'
 మిడుతూ మిడుతూ (చూచు) (2.66) 'మిడిగుడ్లు వేసుకొని'
 ఇదయిపోవు (2.69) 'మనస్సులో బాధపడు'
 నీహారలేశాలు వెతుకు (2.85) 'వ్యర్థప్రయత్నం చేయు'
 (మంచుకణాలకోసం వెతకడం)

ఈదురోమంటూ (2.88) 'ఉసూరుమంటూ, సత్తువా సహనమూ
 పోయి ఆయాసపడుతూ'

మిడసరి లగ్గం (2.108) 'మిట్టమధ్యాహ్నం'
 అట్టుపుట్టాణీలు (2.110) 'పుట్టుపూర్వోత్తరాలు, పునాదులు'

నీటిలో జాడలు తీయు (2.115) 'ఆవలిస్తే పేగులు లెక్కపెట్టు,
అసాధ్యమైన పని చెయ్యగలుగు'
కెక్కుకెక్కుమనిపిస్తూ (2.125) 'ఉక్కిరిబిక్కిరి చేస్తూ'
రాజాంగంగా (3.77) 'దర్జాగా'
నాలుక బుజాన వేసుకొని (3.117) 'ఊరూ వాడా ప్రచారం చేస్తూ'
మాటలు కాదు (3.127) 'సామాన్యం కాదు, సులువు కాదు'
సోరంటాలు (మొదలుపెట్టు) (3.214) ? 'సాధింపులు, వేధింపులు,
నసపీకుడు మాటలు'
పిసుక్కొను (3.237) 'మనస్సులో బాధపడు, గింజుకొను'
అంశువారీ (3.239) 'క్షుద్రదానాలు పట్టే బ్రాహ్మడు'
రంగడి కుచ్చు(లా) (3.243) 'దర్జాగా, కులాసాగా, షోకేలా లాగ'
థంకామీద దెబ్బకొట్టి (3.254) 'బహిరంగంగా, నిర్భయంగా'
దొడ్డి సంభావన (3.350) 'ఆట్టే చదువుకోనివాళ్ళను గుంపుగా పెరట్లో
ఉంచి అతిస్వల్పంగా ఇచ్చే దక్షిణ'
పళ్లేలు చెప్పడం (3.350) 'పెళ్ళిలో సదస్యంనాడు వధూవరుల్ని
ఆశీర్వాదిస్తూ వేదపండితులు మహదా
శీర్వచనం చెప్పడమూ కవులు పద్యాలు
చెప్పడమూ. వేదపండితులకు ఒక
పళ్ళెం, కవులకు 'కవిత్వప్పళ్ళెం' విడి
విడిగా ఉంటాయి. వాళ్ళలో ఆశీర్వచనం
బాగా చెప్పి మెప్పించినవాళ్ళకు ఆ పళ్ళెలు
అందిస్తారు. పళ్ళెంలో కొంత డబ్బూ
పండు తాంబూలాలూ ఉంటాయి.'
దేవిడీమన్నా చెప్పించు (3.383) '(దివాణంనుంచి) వెళ్ళగొట్టించు,
ప్రవేశం నిషేధించు'

బావురు పిల్లలతో కాట్లాడు (1.155) 'గుర్రుపెట్టడం'

5. సామెతలు

బూడిదలో చేసిన హోమం (3.63) 'పనికిమాలిన ప్రయత్నం'
చికిలీ చేసిన చంద్రహాసం (3.87) 'సానబెట్టిన కత్తి'
కరువున పోసిన (బంగారు విగ్రహం) (3.100) 'పోతపోసిన'
కొండా తగరూ డీకున్నట్లు (3.132) 'కొండా పాట్టేలూ డీకొన్నట్లు'
బంతిలో బాలపక్షం (చేయు) (3.225) 'పక్షపాతం చూపించు'

ముందే వుంది ముసుళ్ళ పండుగు (3.261) 'అనుభవించవలసిన కష్టాలు
ముందున్నాయి'

6. విసుర్లు

అదేం పోయేకాలమో గాని (1.12)
అన్నట్టడగడం మరిచిపోయాను (1.34)
ఏదో శాస్త్రం చెప్పినట్టుంది (2.136)
నన్నడిగితే (3.113)
మరిగల్తే (2.112) 'మరంటే, మరేమో' (పామర ప్రయోగం)
(నీ కిదే చెప్పడం) ఏమనుకున్నావో (1.154)
హయ్యో, నా తెలివి తెల్లారిపోనూ! (1.109)

7. సహజోచ్ఛారణ నిరూపకాలు

సడే (1.16) 'సరే' (వెటకారంగా అనేది)
వరాసగా (1.72) 'పొడుగాటి వరసగా'
వుళాక్కుని (1.106) 'ఊడలాక్కుని'
హయ్యో (1.109) (అకారాన్ని ఒత్తి పలికేటప్పుడు)
చూ-శావా (1.109) (తనకు నచ్చని మాట ఒకరు అన్నప్పుడుగాని,
ఫిర్యాదు చేస్తున్నప్పుడుగాని 'చూ'ను పొడిగించి పలుకుతారు)
ఏమిషే (1.121) 'ఏమిటే' (పాతకాలపు ముసలమ్మల మాటతీరు)
అంచే (1.122) 'అంటే' (పాతకాలపు ముసలమ్మల మాటతీరు)
గి-ర్రున (1.133) ('గి' తరవాత రకారప్పొల్లుమీద నాలిక ఒక్కక్షణం
నిలిపి 'రు'ను ఒత్తి పలుకుతారు; తిరగడంలో
వేగాన్ని సూచించే తీరు)
ఇంచ-క్కుటి పని (1.140) 'చాలా చక్కటి పని'
మాం-చి పని (1.140) 'చాలా మంచి పని'
పే-ర్ద (1.140) 'చాలా పెద్ద'
వో-ర్తి (1.140) 'ఎందుకూ పనికిరాని'
గోవిందా-గో-వింద (2.70) (వ్యర్థప్రయత్నాన్నీ నష్టాన్నీ
సూచించే తీరు)
పా-పం (2.70) (ఎక్కువ జాలిని సూచిస్తూ 'పా'ను సాగదీసి పలకడం)

చి-త్తం (2.77) } (అవతలివాడు చెప్పినది తనకు నచ్చక
చి-త్-తం (2.95) } పోయినప్పటికీ సరేనంటూనే ఆక్షేపణను
కాని వెటకారాన్ని కాని తెలపడానికి
అధీనుడు పలికే తీరు)

సౌడభ్యం (2.159) 'సౌగసు, అందం' (సౌలభ్యానికి వికృతరూపం;
'నువ్వు చెప్పింది, లేదా చేసింది ఏడిసినట్టుంది,' అనేది
సూచించడానికి 'బాగుంది సౌడభ్యం' అంటూంటారు).

చిటాచివర (2.172) 'చిట్టచివర'

గు-మ్-మని (8.72) 'ఎక్కువగా గుబాళిస్తూ'

బహుశ్రావ్యంగా (3.81) 'చెవికి చాలా చాలా ఇంపుగా'

8. వాక్యాలు

1. మీరు మరీనండీ (1.23).
2. ఎంత పుణ్యం చేసుకుంటే అలాంటి పెనిమిటి దొరకనూ? (2.70).
3. ఊరికే పోడానికి వల్లా అమ్మా? (2.68).
4. మరిచి పోవలసిందే, మరిచి పోతాము (2.34).
5. పనికి రాదు, లేనూ లేదు (2.108).
6. అంతా కుంగిన్నీ పోయారు (2.190).
7. వినా పడదు, కనా పడదు (2.226).
8. లచ్చమ్మగారు మన యింటికి వస్తున్నారా దినమ్మా? (1.34).
9. రయితు దగ్గరే అట్టేపెట్టారు; వడ్డీకి (1.38).
10. ...మొగుడి మెడలో వున్న చేతులు తియ్యలేక తియ్యలేక తీసి, వొడిలోనుంచి
లేవలేక లేవలేక లేచి, అడుగు ముందుకి వెయ్యలేక వెయ్యలేక
వేసి - అంతలో ఆగిపోయి, గ్రీవాభంగాభిరామంగా వెనక్కి
చూస్తూ... (1.55).
11. "మాట్లాడరేమండీ?"
"నోరు కుట్టేశావు కదులోయ్ నువ్వు?"
"అయితే తమలపాకు చిలకముక్కులతో కుట్లు విప్పేస్తానుండండి"
(1.87).
12. నేనేం తియ్యనన్నానా తియ్యనా? (1.122).

13. సాగనిస్తున్నారా యేమిటి? సాగనివ్వమని నే నేడ్చానా యేమిటి? దొడ్లో
గేదీ వుంది, యింట్లో నేనూ వున్నాను....(1.127).
14. [కందులు] బాగుచెయ్యకపో, మహమ్మాయి వండించేస్తానో లేదో
చూసుకుందువుగాని (1.127).
15. నీకిదే చెప్పడం ఏమనుకున్నావో (1.154).
16. అలాంటి పురుషుణ్ణి చెట్టపట్టని స్త్రీ చచ్చేం, బతికేం (2.70).
17. కించిత్తూ లేదు. ఇక్కడ లేనిదే అదీ (2.94).
18. అవునండోయ్! అది బాగున్నట్టుంది....బాగానే వుంది.....చాలా
బాగుందండీ (2.139).
19. తమకే సభ్యత వుండినట్టు, మహా...(3.68).
20. ఆతపతప్తునకు శరత్పూర్ణిమాకౌముది వేంకటరామశాస్త్రిగారి సన్నిధి,
శీతార్తునకు వసంత బాలాతపం వంటిది రామకృష్ణశాస్త్రిగారి
సన్నిధి (3.87).
21. ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే, - రెడ్డిగారి విగ్రహం ఆజానుబాహువూ,
పరాక్రమం సింహసంహననమూ, రూపం మదనమోహనమూ,
చూపు ప్రసన్నగంభీరమూ, వేషం రాజయోగ్యమూ, ప్రవృత్తి
మాత్రం సాత్వికమున్నూ.
22. అది మంచనండి చెడ్డనండి, మంచికయినా చెడ్డకయినా నా నిశ్చయమే
నిశ్చయం నాకు (3.426).
23. కనక, నేను రాసిన గ్రంథాలవల్ల కొందరికయినా బుద్ధి వికసించాలి,
ఏ కొంచెమయినా, నా తెనుగువాళ్ళకి (3.426).
24. పోనీ “యెవర్నిచూసి నువ్విలాంటి దృక్పథం యేర్పరచుకున్నావో ఆ
బంకించంద్రుడు ....‘రాజసింహ’ వంటి నవల రచించలేదా?”
(3.431)
25. రాజరాజు: క్షోభపెట్టినవారు బిర్రబిగిసి ఉండడమూ, క్షోభ పెట్టబడ్డ
వారు దయతలచడమూ, కటాక్షించడమూనూ, కదూ! (2.129)

(232 పుటలున్న ‘రాజరాజు’ నాటకంలో ‘బడు’ ప్రయోగం 129 పుటవరకు మూడుసార్లు వచ్చింది. పై వాక్యం రాజరాజనరేంద్రుడి నోటివెంట పలికించింది. మొత్తం 832 పుటలవరకు ఉన్న - నేను పరిశీలనలోకి తీసుకొన్న - మూడు పుస్తకాల్లో ‘బడు’ ప్రయోగమున్న

సందర్భాలు ఈ మూడేనేమోనని నా అనుమానం. మహా అయితే, నేను గమనించనివి మరో రెండు మూడు సందర్భాలు ఉంటే ఉండవచ్చు).

పై వింగడింపులో ఇచ్చిన ఉదాహరణలన్నీ ఎంచుకొన్న మూడు పుస్తకాల్లోంచి అక్కడక్కడ తీసుకొన్నవి. నిదానంగా - అదే పనిగా చూస్తే - అనేకం కనిపిస్తాయి. వైపుల్యమే కాక వైవిధ్యంకూడా చాలా ఉంటుంది. ఇప్పడిచ్చినవి మచ్చుకు మాత్రమే.

ఒకప్పుడు ప్రచురంగా ఉండి - నిఘంటువుల కెక్కకుండా - ఇప్పుడు చాలా విరళంగా ఉన్న మాటలు కొన్ని శాస్త్రీగారి రచనల్లో కనిపిస్తాయి. ఉదా. లిగాడు, తాసిక. 'లిగాడు' అన్న శీర్షికతో శాస్త్రీగారి పత్రికలో ఒక రచనకూడా వచ్చింది. లిగాడుకు అర్థం తెలియక, మా మిత్రుడు చామర్తి కనకయ్య తెగ గింజుకున్నాడు. ఒకనాడు కాకినాడలో బజారుకు వెళ్ళినప్పుడు ఇద్దరు వర్తకులు మాట్లాడుకొంటూ ఉంటే విన్నాడట: "ఉల్లిపాయల ధర చాలా లిగాడుగా ఉందిరా!" అన్నాడట ఒకాయన. కనకయ్యకు ప్రాణం లేచివచ్చింది. తరవాత ఒక కన్నడ నిఘంటువు తిరగవేస్తే అందులో "లిగాడు" కనిపించిందట. దీనికి 'నాసిగా, తక్కువగా' అన్న అర్థం వస్తుంది. బహుశా కన్నడం ద్వారా మరాఠీలోంచి తెలుగులోకి వచ్చి ఉంటుందని అన్నాడతను. 'తాసిక' అన్నదానికి సందర్భాన్నిబట్టి 'చాడీ' అని అర్థం చెప్పకోవచ్చు (తాసికలు చెప్పడం=చాడీలు చెప్పడం). అలాగే 'సోరంటం' సంగతికూడా తేల్చుకోవాలి.

శ్రీపాదవారి లేఖనాభ్యాసంలో కొన్ని అంశాలు కనిపిస్తాయి.

1. ఎకార ఆకారాలమధ్య వచ్చే అచ్చుకు ('వచ్చాడు'లో రెండో అచ్చుధ్వని) తెలుగు వర్ణమాలలో చిహ్నంలేదు కాబట్టి కొన్నిచోట్ల '౧' గుర్తు కొన్నిచోట్ల '౨' గుర్తు రాయడం మనకు అలవాటు (ఉదా॥ వచ్చేటప్పుడు, వచ్చాడు). శ్రీపాదవారి రచనలో '౧' గుర్తే సాధారణంగా కనిపిస్తూ ఉంటుంది. ఉదా॥ తెల్లవారాటప్పటికి (1.68), వచ్చాటప్పటికి (1.84), లేచాటప్పటికి (1.132), వాయింఛాటప్పుడు (3.25).
2. పదాది ఉకారం 'వు'గాను, ఎకారం 'యె'గాను కనిపిస్తుంది. ఉదా॥ వులకం (1.103), యెదురింపు (2.137), ఒకారం 'వ/వొ' అవుతూంటుంది (వళ్ళు, వొక).
3. రైతు, రైలువంటి మాటలు రయితు, రయిలుగా రాస్తారు.

శ్రీపాద వారి రచనలకు కేవలం సాహిత్యపరంగానూ సమాజపరంగానూ దేశపరంగానూ మాత్రమే కాకుండా భాషాపరంగాకూడా గొప్ప విలువ ఉంది. “కావడానికి మీరు సిద్ధాంతిగారి అబ్బాయి; కాని నవీనాంధ్ర కథకులలో ఘనాపాతీ,” అన్నారు జలసూత్రం రుక్మిణీనాథశాస్త్రిగారు, శ్రీపాదవారికి రాసిన ఉత్తరంలో. శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు కేవలం కథక ఘనాపాతీయే కాదు, ‘భాషాఘనాపాతీ’ కూడా అని నొక్కి చెప్పవచ్చు. భాషాశాస్త్ర పరిశోధకులకూ నిఘంటు నిర్మాతలకూ పనికివచ్చే గొప్ప గనులు శాస్త్రిగారి రచనలు. ఆయన ‘అనుభవాలూ జ్ఞాపకాలూను’ మూడు సంపుటాలతోనే ఆగిపోవడం-సుమారు నలభై ఐదేళ్ళ జీవితానుభవాలు గ్రంథస్థం కాకుండానే ఆయన గతించడం - తెలుగువాళ్ళ దురదృష్టం.

అయినా, తెలుగు సాహిత్యంలో శ్రీపాద ఒక ఉజ్వలదీప్తి.

(తెలుగు విశ్వవిద్యాలయంవారి ‘వాఙ్మయి’ పత్రిక, 1992)

మాండలిక కథలు

ఒక రచనలో పాత్రలు పలికేది మాత్రమే కాక రచయిత చెప్పేదికూడా పూర్తిగా మాండలికంలో ఉంటే అది మాండలిక రచన అవుతుంది. అలాటి రచనలు మనకు దాదాపు అన్ని సృజనాత్మక ప్రక్రియల్లోనూ ఉన్నాయి.

ఇక్కడ 'మాండలిక'మనే మాట భాషాశాస్త్రపరంగా వాడుతున్న పారిభాషిక పదం. దీన్ని గురించి టూకీగా ఇలా చెప్పవచ్చు: ఒక ప్రాంతంలో గాని ఒక సామాజిక వర్గంలో గాని ఉన్నవాళ్ళ భాషావ్యవహారంలో కొన్ని అలవాట్లు స్పష్టంగా వేరుగా కనిపిస్తూ ఉంటాయి. భాష వాడుకలో ఒక ప్రాంతంవాళ్ళ అలవాట్లన్నీటినీ కలిపి ఒక ప్రాంతీయ మాండలికంగాను, ఒక వర్గంవాళ్ళ అలవాట్లన్నీటినీ కలిపి ఒక వర్గమాండలికంగాను గుర్తిస్తాం. అంటే, మాండలికాలన్నీ భాషలో అంతర్భాగంలే. ఒకటి గొప్పదీ ఒకటి తక్కువదీ అన్న అపోహకు తావు లేదు. ఒక్కొక్క మాండలికానికి వచ్చే హోదా సామాజిక కారణాలవల్ల వస్తుందే కాని భాషాపరమయిన కారణాలవల్ల కాదు. చదువుసంస్కారాలు, సామాజిక చైతన్యం, వాణిజ్య వ్యవహార దక్షత వంటివి ఎక్కువగా ఉన్న వర్గంవాళ్ళు, ప్రాంతంవాళ్ళు మాట్లాడే మాండలికమే ప్రమాణభాషగా వాడుకలోకి వస్తుంది; అన్ని వర్గాలకూ ప్రాంతాలకూ అన్ని అవసరాలకూ విస్తరిస్తుంది. అంటే భాషలో ఒక మాండలికం ప్రామాణికంగా గుర్తింపు పొందుతుందన్నమాట. దాన్నే 'ప్రమాణభాష' అంటారు. మాండలికాలు మాట్లాడేవాళ్ళలో విద్యాసంపత్తులు, వ్యవహార దక్షతవంటివి ఎంత పెరిగితే ప్రమాణభాష వినియోగం అంత పెరుగుతుంది.

ప్రతిదేశంలోనూ ఇలాగే జరుగుతుంది.

సాహిత్యగ్రంథాలను, వార్తాపత్రికలవంటి ప్రచారప్రసార సాధనాలను చదువుకున్నవాళ్ళే వినియోగించుకుంటారు కాబట్టి వాటిలో ప్రమాణభాషే ఉంటుంది.

పాట, కథ, నవల, నాటకం, కవిత్వం వంటి సృజనాత్మక సాహిత్య ప్రక్రియల్లో రచయిత అభిరుచినిబట్టి సహజత్వకోసం, ఔచిత్యకోసం మాండలికాన్ని ప్రయోగించడం ఉంది; పూర్వంనుంచీ ఉంది.

జానపద వాఙ్మయంలో తోబుట్టువులయిన పాట, కథ - జానపద వాఙ్మయం మౌఖిక వాఙ్మయమే కనక - మాండలికాల్లోనే పుట్టాయి. (ఒక పాట గాని, కథ గాని పుట్టినప్పుడు ఏదో ఒక ప్రాంతంలో/వర్గంలో పుట్టినప్పటికీ ఇతర ప్రాంతాలకు పాకినప్పుడు దాని భాషలో సహజంగానే మార్పులు వస్తూ ఉంటాయి); మనుగడ సాగిస్తూనే ఉన్నాయి. లిఖిత సాహిత్యంలోకి వచ్చేటప్పటికీ, ఆ ప్రక్రియల్లో చేసిన రచనలు, రచయిత అభిరుచినిబట్టి, సామర్థ్యాన్నిబట్టి 'ఆ నాటి ప్రమాణభాష'లో రావడం మొదలయింది (ఈ శతాబ్ది ప్రథమార్థం చివరివరకు కొందరు రచయితలు 'అలనాటి ప్రమాణభాష'నే కాని 'తమనాటి ప్రమాణభాష'ను వాడకపోవడం గమనించవచ్చు').

భాషాప్రయోగ విషయంలో సృజనాత్మక సాహిత్యప్రక్రియలకూ తక్కిన వాటికీ తేడా ఉంది. రూపకంలో తప్ప కథకుడు (= చెప్పేవాడు) అన్నింటిలోనూ ఉంటాడు. కాని, పాత్రలు సృజనాత్మక సాహిత్య ప్రక్రియల్లోనే ఉంటాయి. ఆ పాత్రలచేత - వాటి స్థాయిల్లో భేదాల్నిబట్టి - ఉచితమయిన భాషాశైలిలో పలికిస్తాడు రచయిత. ఈ సంప్రదాయం సంస్కృత నాటకాల కాలంనుంచీ ఉంది మనకు (వీటిలో స్త్రీపాత్రలచేత, తక్కువ పాత్రలచేత ప్రాకృత భాషలో మాట్లాడించేవారు). వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిగారి ప్రతాపరుద్రీయ నాటకంలోను, కందుకూరి వీరేశలింగంగారి బ్రాహ్మవివాహం నాటకంలోను, గురజాడ అప్పారావుగారి కన్యాశుల్కం నాటకంలోను, పాత్రోచిత భాష ప్రయోగించడం గమనించవచ్చు. రూపకాల్లో పాత్రోచిత భాషను ప్రయోగించిన వీరేశలింగంగారు కూడా నవలల్లో ధారాళంగా ప్రయోగించలేకపోయారు.

కథ దగ్గరికి వచ్చేసరికి, గురజాడ అప్పారావుగారు 'దిద్దుబాటు' కథలో రావుఁడు పాత్రచేత ఉచితమయిన మాండలికంలో మాట్లాడించారు. ఇది తరవాతి రచయితలకు వరపడి పెట్టింది. క్రమక్రమంగా కథాకథనం ప్రమాణ భాషలోనూ పాత్రల సంభాషణలూ స్వగతాలూ పాత్రోచిత మాండలిక భాషల్లోనూ సాగుతూ వచ్చాయి.

ఇక్కడ గమనించవలసిన విషయం ఏమిటంటే: కథ, నవల, రూపకంవంటి ప్రక్రియల్లో పాత్రోచితంగా మాండలికం ప్రవేశపెట్టినంత మాత్రాన అవి పూర్తిగా మాండలిక కథలు, మాండలిక నవలలు, మాండలిక రూపకాలు అయిపోలేదు.

మరి, 'మాండలిక కథ', 'మాండలిక నవల' అన్న గుర్తింపు పొందడానికి ప్రమాణం ఏమిటి - అన్న ప్రశ్న వస్తుంది.

భాషాశాస్త్ర పరిభాషలో మాండలికమన్న పదం భౌగోళిక మండలానికి/ప్రాంతానికి పరిమితమయినది కాదు. ప్రాదేశిక, సామాజిక వర్గ వ్యవహారభాషలకు రెంటికీ వర్తిస్తుందిది. కాబట్టి ఒక ప్రాంతపు జీవితానికి గాని ఒక వర్గంవారి జీవితానికి గాని పరిమితమయినప్పటికీ రచయిత, దాన్ని మామూలు ప్రమాణభాషలో (శిష్టవ్యావహారికంలో) చెబితే అది మాండలిక రచన కాదు; పాత్రోచిత భాష పలికించినా అది మాండలిక రచన కాదు. మన కథల్లోనూ నవల్లోనూ ఇటువంటివి చాలానే ఉన్నాయి. వీటిని ప్రామాణిక భాషారచనలుగానే పరిగణిస్తున్నాం కాని మాండలిక రచనలని అనడం లేదు.

ఊపకంలో పాత్రోచిత భాష ఎలాగా తప్పదు. కథలో గాని నవల్లోగాని సంభాషణలకు పాత్రోచిత భాషను ప్రయోగించడం సహజత్వాన్నీ ఔచిత్యాన్నీ పొందినట్లువుతుందే కాని అంతకన్న విశేషం లేదు. కాని, రచయిత చెప్పేదికూడా పూర్తిగా మాండలికంలో ఉన్నప్పుడు మాత్రం మాండలిక రచనగా పరిగణనకు వస్తుంది. రచయిత కథనశైలి ప్రక్రియామాండలికతకు నిరూపక ప్రమాణమన్నది సారాంశం.

దీన్నిబట్టి చూస్తే తెలుగు సాహిత్యంలో మాండలిక రచనలు చాలా తక్కువేనని తెలుస్తుంది. 'యెంకిపాటలు', 'బంగారు మామ పాటలు' మాండలిక రచనలే. వీటి స్ఫూర్తితో ఇతర మాండలికాల్లో కూడా ఈమాదిరి పాటలు వచ్చాయి.

'వెలుగు వెన్నెలా గోదారీ' (రచనా కాలం 1958), ముత్యాలపందిరి (రచనాకాలం 1964), రంగవల్లి (రచనాకాలం 1974), తరం మారింది' మాండలిక నవలలు.

కథల్లో పూర్తి మాండలిక భాషాప్రయోగం మా గోఖలేగారితో (మాధవ పెద్ది గోపాలకృష్ణ గోఖలే: 1917-1981) మొదలయింది. ఈయన వివిధ పత్రికల్లో రాసిన కొన్ని కథలు 'మూగజీవాలు, బల్లకట్టు పాపయ్య' అన్న సంపుటాలుగా వెలువడ్డాయి (విశాలాంధ్రవారి ప్రచురణలు). ఆ తరువాత చాలాకాలానికి (1989 మేలో) విశాలాంధ్రవారు, గోఖలేగారి కథల్లో అముద్రితమయినవి కూడా సేకరించి 'మా గోఖలే కథలు' అన్న పేరుతో 50 కథలు ఒక సంపుటిగా ప్రచురించారు. కష్టజీవుల కడగండ్ల గాథలకు సాహిత్యగౌరవం కలిగించిన గోఖలేగారు వాళ్ళ భాషనుకూడా కథనానికి

ఎన్నుకోవడం విశేషం. ఈ సర్వపుటిలో ఉన్న మొత్తం కథల్లో 36 మాత్రం మాండలిక కథలు (మొదటి కథనుంచి ఇరవై తొమ్మిదో కథవరకు, ఆ తరువాత 31 నుంచి 33, 35 నుంచి 38, 40 కథలు). తక్కినవి ప్రమాణ భాషారచనలు. మా గోఖలేగారి మాండలిక కథనానికి మచ్చుతునక: 'కాత్తై బాగా కన్నీకటి పడ్తుండది. వయసు మీనుండ యానాది ముసలాయి బామ్మల సందులో ఆల్లీళ్ళ గెడపలకల్లి నిక్కి నిక్కి సూసుకుండా వొచ్చిచ్చి రామయ్యగారి గుమ్మం ముంగల నిలబడ్డాడు' (మూగజీవాలు).

జి. సురమౌళి రాసిన 'అంగుడు పొద్దు [=వాలుతున్న పొద్దు]' ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తిగారి 'పంచాతి నెంబరు' [=పంచాయతి మెంబరు] వంటి కథలు తెలంగాణా జానపద మాండలికంలో రాసినవి. ఇవి పత్రికల్లో వచ్చాయి కాని కథాసంపుటాలుగా రాలేదు. 1972 లో డా॥ పి.యశోదారెడ్డిగారు 'మావూరి ముచ్చట్లు' అన్న కథల సంపుటి వెలువరించారు. రచయిత్రి కథనంతో సహా పూర్తిగా తెలంగాణా జానపద మాండలికంలో సాగిన కథలివి.

ఆరో దశకం ఆరంభంలో, భిన్న ప్రాంతాల జానపద మాండలికాల్లో రాసిన నవలలకు మంచి గుర్తింపు, పురస్కారాలు లభించడంతో కథారచయితలను కూడా మాండలికం ఆకట్టుకుంది. వివిధ ప్రాంతాల రచయితలు మాండలిక కథలు రాయడం ప్రారంభించారు. వాటిలో కొన్ని పుస్తకరూపంలో వచ్చాయి. వాటిలో నా పరిశీలనకు వచ్చినవి (మా గోఖలే కథలు, మావూరి ముచ్చట్లు కాక) మరో ఆరు సంపుటాలున్నాయి.

1977లో దేవరాజు మహారాజు ప్రచురించిన 'కడుపుకోత' కథల సంపుటిలో ఉన్న పదింటిలో ఐదు మాత్రం (కడుపుకోత, మంత్రం, కండ్లు దెరిగిన నెత్తురు, కోళ్ళపందెం, యెలుగు మింగిన శీకటి). మాండలిక కథలు. కవిగా, అనువాదకుడిగా మంచిపేరు తెచ్చుకొన్న దేవరాజు, కవితల్లో (గుడిసె గుండె) నే కాకుండా కథల్లో కూడా మాండలికాన్ని మహారాజులా ప్రయోగించాడు. చక్కని తెలంగాణా పలుకుబడికి 'మెచ్చుతునక' ఇది:

"సుక్కమ్మకు జెర్ర మన్ను కుదురుకున్నది. ఏదో మందో మంత్రమో ఏదై తేంది? బిడ్డ బాగ్గావాలె; గంతె - 'పంతులుతానికి పోయి మంత్రమేయిచ్చొస్త' అంటే ఎందుకో గని పెన్నిటొడ్డన్నడు" (మంత్రం).

1991లో గోదావరిఖని నుంచి వెలువడిన 'భూమిక' సంపుటిలో 24 కథలున్నాయి. వీటిలో కాలువ మల్లయ్య రాసిన 'వెలి', నందిని సిథారెడ్డి 'పుల్లరి' పూర్తి మాండలిక కథలు. ఎన్.రాములు రాసిన 'తిరుగుబాటు'లోను, కార్మిక రాసిన 'దొంగలు' లోను చాలా వరకు మాండలికమే ఉన్నప్పటికీ

ప్రమాణభాషతో కలగలుపు ఉంది. 'వెలి' కథ ఇలా మొదలవుతుంది: "అంబటాల్లయింది. సాకల్వారు తిరిగిపోయింది. కైకిలోల్లను తీసుకొని పటేలవ్వలు సేండ్లకు పోతను. మక్కపెరండ్లల కలుపుమొక్కలు దున్నుటానికి కాపుదనపోళ్ళు నాగండ్లకు కాండ్లకు తిర్రమర్ర గట్టి ఎడ్లతోని నడిపించుక పోతను."

1992 ఆగస్టులో 'సీమకథలు' అన్న పేరుతో చక్కటి సంపుటి వెలువడింది. సంకలనకర్త సింగమనేని నారాయణగారు. ఇందులో ఉన్న పద్దెనిమిది కథల్లో పూర్తిగా మాండలికంలో నడిచిన కథ 'కల్లమయి పాయ'; రచయిత శాంతి నారాయణ. కేతు విశ్వనాథరెడ్డిగారి 'నమ్ముకున్న నేల', వై.సి.వి. రెడ్డిగారి 'ఐదు రూపాయలు' పూర్తిగా కాకపోయినా కొంతమట్టుకు మాండలికంలో సాగాయి.

శాంతి నారాయణగారి కథన శైలి ఇలా సాగుతుంది : "దావపక్కన గుంటిమింద గుచ్చోని బీడీ తాగుతా చేనికల్ల జూస్తాండాడు మల్లప్ప. ముంగారేసిన మిట్టపట్టి రెండెకరాలూ యెండిపోయింది. కొర్రంతా కాలిపోయినట్టయింది. సద్దకర్రలు పొట్టకొచ్చి మాడిపోయినాయి." రాయలసీమ రైతు కష్టాలను తెలపడానికి రచయిత రైతుగొంతుతోనే పలకడం మెచ్చుకోదగ్గ విషయం.

1993 ఆగస్టులో కాళీపట్నం రామారావుగారి సంపాదకత్వంలో 'శ్వేత రాత్రులు' కథలు సంపుటి వెలువడింది. ఇందులో ఉన్న 15 కథల్లో కారెంపూడి మార్కండేయ రాసిన 'నిరసన' తెలంగాణా మాండలికంలోనే సాగింది గాని కొద్దిగా ప్రమాణ భాషతో కలగలుపు ఉంది : "శంకర్ ఫిల్లర్ గ పని చెయ్యంగ దెబ్బ తాకి అన్ ఫిట్టయి సర్ఫేసు మజ్దారుగా (ప్ర్యానుగా) వచ్చిండు. పది గంటలు కావొస్తుంది. సారులందరికీ నాస్తాలూ, చాయ్ లూ అందించి కప్పలు కడుగుతున్నడు. రైటర్ సాబులంతా స్క్రైక్ రిపోర్ట్ తయారు చేస్తూ బిజీగా వున్నారు."

బి.దామోదరరావుగారి 'సింగిడి' కథల సంపుటి 1993 ఆక్టోబరులో వెలువడింది. ఇందులో ఉన్న పన్నెండూ మాండలిక కథలే. అతిసామాన్య జన జీవనంలోని కష్టనష్టాలను చిన్నగా చిక్కని కథలుగా రూపొందించిన దామోదరరావుగారి రచన ఇలా నడుస్తుంది:

"పాపయ్యను సూత్రై పిల్లగాండ్రంత బుగులుపడేటోల్లు. పాపయ్య రూపమే బుగులుగా ఉండేది. పెద్ద పెద్ద మీసాలు, పెద్ద పెయ్యి. పొద్దుకితే సారా తాగేవోడు. ఆయన వైద్యమంతా పొద్దుగాలనే (తుంపిళ్ళు).

పుప్పాల కృష్ణమూర్తిగారి 'జీవిత చిత్రం' కథాసంపుటి 1993 డిసెంబరులో వెలువడింది. ఇందులో పది కథలున్నాయి. 'జీవిత చిత్రం' అన్న మొదటి కథ మాండలికంలో నడిచింది:

"పొద్దు పొడిసేకల్లా తయారైపోయిండు పాపడు. తలకు పేరీలు పెట్టిండు. కొడుకు తలకి సవారీలు కట్టిండు. అడ్డబొట్టు పెట్టి, బొట్టుమీద ఎండి రూపాయ కాసంత ఎర్రగుంకుమ బెట్టిండు."

పూర్వాంధ (విశాఖపట్నం, విజయనగరం, శ్రీకాకుళం జిల్లాల ప్రాంతం) మాండలికాన్ని యావదాంధ్రకూ సుపరిచితం చేసిన ప్రతిష్ఠ రాచకొండ విశ్వనాథశాస్త్రిగారిది. ఆయన కథాపాత్రలు వాటికి సహజమయిన మాండలికంలో మాట్లాడతాయి. శాస్త్రిగారి కథనం మాండలికంలో సాగిన సందర్భాల్లో కూడా ప్రమాణ భాషతో కలగలుపు కనిపిస్తూ ఉంటుంది.

శ్రీకాకుళం ప్రాంతంనుంచి ఎ.వి.రెడ్డిశాస్త్రిగారు రాసిన 'గేది' కథ ఒకటి సుమారు పదిపేనిరవై ఏళ్ళ కిందట విన్నాను. దరిమిలా, 'అభ్యుదయ' పత్రికలో అచ్చయింది. అది, కథనంతో సహా పూర్తిగా మాండలికంలో నడిచిన చిన్న కథ.

మాండలికాల్లో నడిచిన కథలవల్ల మనకు ఆయాప్రాంతాల్లో, ఆయా వర్గాల్లో సహజంగా వాడుకలో ఉన్న పలుకుబడులు బాగా తెలుస్తాయి. మాండలికాల్లోంచి ప్రమాణ భాషలోకి ఎక్కవలసిన పదజాలం పరిచయమవు తుంది. మనిషి ఎప్పుడు, ఎక్కడ ఉన్నా తన కష్టసుఖాల్నీ జీవన స్థితిగతుల్నీ వ్యవహార సరళనీ తన గుండెలో నుంచి వేరుగా వెలువరిచినప్పుడు సహజత్వం ముమ్మూర్తులా ఉట్టిపడుతుంది. దానివల్ల భాషలో ఉన్న వైవిధ్యం, విస్తృతి, తెలుస్తాయి. భాష జీవనాడి ఎక్కడ ఉందో తెలుస్తుంది. అన్ని ప్రాంతాలూ అన్ని వర్గాలూ మనలోనే ఉన్నాయి. కాబట్టి అన్ని మాండలికాలూ మనవే. అన్నీ సమాన గౌరవం, ఆదరం పొందదగినవే. సాహిత్య రచనల్లో వాటికి ఉచితమయిన ప్రాతినిధ్యం తప్పకుండా ఉంటుంది.

ప్రమాణ భాషలోనే ఎక్కువ రచనలు వెలువడతాయి. కనక, మాండలికంలో రాసినవి చదవడం కొందరికి కష్టంగా ఉండవచ్చు. దానికి కారణం, మాండలికంతో పరిచయం లేకపోవడం. పరిచయం చేసుకోడానికి రెండు మూడు రచనలు చదివితే చాలు.

ఏ మాండలికమయినా మరొక ప్రాంతంవాళ్ళకు పూర్తిగా అర్థంకాకుండా పోదు. పరస్పర ప్రయోజనాల నిమిత్తం వివిధ ప్రాంతాలవాళ్ళూ వర్గాలవాళ్ళూ

కలిసిమెలిసి ఉంటున్నప్పుడు, ఒకరితో ఒకరు భాషావ్యవహారం సాగిస్తున్నప్పుడు మాండలికం అర్థం కాకపోవడమన్న ప్రశ్నే ఉండదు. కొద్దిపాటి మాటలు తెలియకపోతే తెలిసినవాళ్ళను అడిగి తెలుసుకుంటాం; లేదా సందర్భాన్నిబట్టి గ్రహించుకుంటాం. అందువల్ల జీవితంలో లాగే సాహిత్యంలోకూడా మాండలికాలు మన అభిరుచిని, అవగాహనను, అనుభూతిని పెంచుతాయనడంలో సందేహం లేదు. మాండలిక కథలు అందుకు తోడ్పడతాయి.

(‘కథనరంగం’ వ్యాససంకలనంకోసం రాసినది, 1996)

★ ★ ★

నేటి రచనలు : భాషాప్రయోగాలు

మాటలు వచ్చినవాళ్ళం అందరం మాట్లాడుతున్నాం; రాత వచ్చిన వాళ్ళం అందరం రాస్తున్నాం. మాట్లాడేవాళ్ళలో కొందరికి మాటలమీద మంచి పట్టు ఒడుపు ఉంటాయి. ఒకే విషయాన్ని కొందరు చెబితే అతి మామూలుగా, చప్పగా ఉంటుంది. మరికొందరు చెబితే, చేతిలో పని ఉన్నా చెవులొగ్గి వింటాం. అంటే ఆ చెప్పే తీరులో మనను ఆకట్టుకొనే విశేషం ఉందన్నమాట. ఆ 'మాటకారితనం'* కొందరికి చిన్నప్పటినించే ఉంటుంది; కొందరికి తరవాత్తరవాత అలవడుతుంది.

మాటకారితనానికి 'రాతకారితనం' ఎన్నటికీ తీసిపోదు. పైపెచ్చు, అచ్చులోకి వచ్చేసి ఎక్కడెక్కడివాళ్ళకీ చేతికందుతుంది; ఎన్నెన్ని ఏళ్ళయినా చెక్కుచెదరకుండా ఉంటుంది. గాలికి పోయేదానికన్న కంటిముందున్నదానికి మన్నన, మన్నిక ఎక్కువ కదా! నోటిమాటకు సాక్ష్యం లేకపోవచ్చు కాని రాతమాటకు (పోనీ, చేతిమాటకు) తిరుగు లేదు. అందువల్ల, పేచీపూచీలు లేకుండా చూసుకోడమే కాకుండా పనిలో ఒబ్బిడితనం, వంటకంలో రుచి పచీ చూసుకోవలసి ఉంటుంది. 'సెనగలు తిని చెయ్యి కడిగేసుకున్నాను' అన్నట్టు ఏ రచయితా సరిపెట్టుకోడానికి అవకాశం లేదు. పాఠకులు, చెయ్యి కడుక్కునే శ్రమ ఎందుకని సెనగలు ముట్టుకోకనే పోవచ్చు!

మాట వచ్చినవాడే మాట్లాడతాడు కనకా, రాత వచ్చినవాడే రాస్తాడు కనకా, మాటా రాతా ఒకే నాణేనికి బొమ్మా బొరుసూ కనకా, భాష రాని మనిషంటూ ఎవడూ లేడన్నమాటే కదా! ముమ్మాటికీ లేదు; ఒప్పుకున్నాం. కాని, అందరి భాషా ఒక్కలా లేదే!! ఒక్కలా ఉండాలని ఎక్కడుంది? అయితే చిక్కే! ఒక్కలా లేకపోతే ఒక్క భాష ఎలా అవుతుంది?

ఇలా ప్రశ్నలతో తప్పుకుంటూ పోతేనే భాష కుదుళ్ళు బయటపడతాయి. నన్నడిగితే, భాష—'ఊర్ధ్వమూల మధశ్శాఖం' అన్నట్టుంటుంది. ఒకే

---

* మాటకారితనాన్ని వాగుడుకాయతనంగా జమకట్టేవాళ్ళు కొందరు ఉండవచ్చు. గిట్టనివాళ్ళ మాటలు మనం పట్టించుకోవద్దు.

మూలంనుంచి కాండం పుట్టి కొమ్మలూ రెమ్మలూ వేస్తుంది (లేదా ఒకే తల్లివేరు నుంచి పిల్లవేళ్ళు పుట్టుకువస్తాయి). మూలభాషలో మాండలికాలు ఏర్పడి కొంతకాలం గడిచిన తరువాత, ఆ మాండలికాలు మాట్లాడేవాళ్ళ మధ్య సంబంధాలు బాగా తగ్గిపోయి ఒకరి మాండలికం మరొకరికి పూర్తిగా అర్థంకాని పరిస్థితి వస్తే ఆ మాండలికాలు ప్రత్యేక భాషలుగా లెక్కకు వస్తాయి (వాటికి లిపులు వేరువేరుగా ఉన్నా లేకపోయినా సరే). ఆ విధంగా ఒక 'మూలద్రావిడ' భాషనుంచి విడిపోయినవే తెలుగు, తమిళం, కన్నడం, మలయాళం వంటి భాషలు.

ఒకే భాషలో కూడా ప్రాంతాన్నిబట్టి, వర్గాన్నిబట్టి, వృత్తుల్నిబట్టి, కులాల్నిబట్టి మాండలికాలు ఏర్పడుతూ ఉండటం సహజం. అయినప్పటికీ ఆ మాండలికాల్లో ఒకటి ప్రామాణికం అవుతుంది. చదువు సంస్కారాలు, రాజకీయాధికార ప్రాబల్యం, వృత్తివాణిజ్యాదులద్వారా సంపన్నత వంటి కారణాలవల్ల ఒక ప్రాంతం ఒక ప్రాంతం లేదా వర్గం మాండలికం ప్రామాణికంగా రూపుదాలుస్తుంది. దాన్ని 'ప్రమాణ భాష' అంటారు. సమకాలిక సాహిత్యంలోను, విద్యాప్రచారప్రసార సాధనాల్లోను తదితర రంగాల్లోను అదే వాడుతూంటారు. అన్ని ప్రాంతాలవాళ్ళూ అన్ని వర్గాలవాళ్ళూ ఉమ్మడి ప్రయోజనాలకోసం దాన్నే వాడుతూంటారు. ఈనాడు పత్రికల్లో, రేడియోలో, టి.వి.లో, సినిమాల్లో సాహిత్యంలో, విద్యాబోధనలో ప్రమాణ భాషే వాడుతున్నాం. దీన్ని 'ఆధునిక ప్రమాణ భాష'గా గుర్తించాం. అన్ని దేశాల్లోనూ ఇలాగే జరుగుతుంది.

ఇక అసలు విషయానికి వస్తే - ఆధునిక సాహిత్య ప్రక్రియలన్నిటికీ రచయితలు ఈ ప్రమాణభాషే వాడుతున్నారు. 'మరి, తేడా లేందుకు కనిపిస్తున్నాయి?' అన్న ప్రశ్నవస్తుంది.

బతికున్న మనుషుల్లో మాదిరిగా (చచ్చిపోయినవాళ్ళు మాట్లాడరు కనకా వాళ్ళు లేనివాళ్ళే కనకా) బతికున్న భాషలో కూడా కొన్ని కొన్ని తేడాలు ఉంటూండటం సహజం. వాటికి కారణాలూ ఉన్నాయి. కొన్ని ప్రాంతీయమైనవి, కొన్ని వర్గపరమయినవి, కొన్ని విషయపరమైనవి, కొన్ని వ్యక్తిగతమయినవి, కొన్ని శైలికి సంబంధించినవి. అయినప్పటికీ ఈ తేడాలు స్వల్పమయినవి; ఏకరూపతే ఎక్కువ.

వికారప్రశ్నలు

రచన చెయ్యాలన్న ఉత్సాహమూ చొరవా ఉన్నంత మాత్రాన, ప్రక్రియా శిల్పం పట్టుబడినంత మాత్రాన రచన రాణిస్తుందని చెప్పలేం. వాటన్నిటి

తోబాటు భాషకూడా 'సరిగా' ఉండాలి. ప్రపంచంలో ఏ దేశంలోనయినా, ఏ భాషలోనయినా, ఏ ప్రక్రియలోనయినా రచన చేసేటప్పుడు భాష సరిగా లేకపోతే రచయితను చిన్నచూపు చూస్తారు; ఎంత పలుకుబడిగల రచయిత అయినా అనర్హుడు కాక తప్పదు! ఈ విషయాన్ని రచయితలు - ముఖ్యంగా కొత్తగా రాస్తున్నవాళ్ళు - తప్పని సరిగా గుర్తుంచుకోవాలి.

భాష సరిగా ఉండటమంటే ఏమిటో తెలుసుకోదలచినప్పుడు మనకు ఆరు ఎకార ప్రశ్నలు ఎదురవుతాయి:

ఏం రాస్తున్నాం?	ఎవరికి రాస్తున్నాం?
ఎప్పుడు రాస్తున్నాం?	ఎక్కడ రాస్తున్నాం?
ఎందుకు రాస్తున్నాం?	ఎలా రాస్తున్నాం?

1. ఏం రాస్తున్నాం?

రచనకు మనం చేబట్టిన ప్రక్రియనుబట్టి భాష ప్రయోగిస్తాం. పత్రికలో వార్త రాసేటప్పుడు అందరికీ అర్థమయేలా సులభసుందరమయిన భాష ప్రయోగిస్తాం. శాస్త్రీయ పరిశోధన వ్యాసం రాసేటప్పుడు దానికి అవసరమయిన పరిభాష ప్రయోగిస్తాం. సృజనాత్మక రచనల్లో వాడే భాష పైవాటికి భిన్నంగా ఉంటుంది. కథల్లోనూ నవలల్లోనూ ఒకే తీరు భాష వాడినప్పటికీ కవిత్వంలోనూ నాటకాల్లోనూ సాహిత్య విమర్శల్లోనూ భాషాశైలిలో మార్పులు చూపిస్తూ ఉంటాం. నాటకాల్లోనూ నవలల్లోనూ కథల్లోనూ వివిధ పాత్రల సంభాషణ శైలిలో స్పష్టమయిన తేడాలు వస్తూ ఉంటాయి.

ఆ తేడాలు, ఆయా పాత్రలు పుట్టి పెరిగిన పాత్రాలనుబట్టి, సామాజిక వర్గ స్థాయిలనుబట్టి, చదువుసంస్కారాలనుబట్టి, సందర్భాన్నిబట్టి, చర్చించే విషయాన్నిబట్టి మానసిక స్థితినిబట్టి వస్తూ ఉంటాయి. రచయిత తన చుట్టూ ఉన్న సమాజాన్ని నిశితంగా పరిశీలిస్తాడు. కాబట్టి ఆ పరిశీలనానుభవాన్నిబట్టి వివిధ సందర్భాల్లో వివిధ విషయాలకు వివిధ శైలులు ప్రయోగిస్తాడు.

2. ఎవరికి రాస్తున్నాం?

మనం రాసింది చదవబోయేవాళ్ళ స్థాయినిబట్టి (లేదా, చదివించుకొని వినేవాళ్ళ స్థాయినిబట్టి) భాష ప్రయోగిస్తాం. చిన్న పిల్లలకోసం రాసినవాటి లోనూ పంటతెగుళ్ళను గురించి రైతులకోసం రాసేవాటిలోనూ రస సిద్ధాంత చర్చకు రాసేవాటిలోనూ ఒకే రకమైన శైలి ఉండదు కదా!

3. ఎప్పుడు రాస్తున్నాం?

ఏ కాలంలో జీవిస్తున్నవాడు ఆ కాలపుభాషలోనే ఆలోచిస్తాడు, మాట్లాడతాడు కాబట్టి ఆ భాషలోనే రాస్తాడు. అందువల్ల, ఇప్పటివాళ్ళం వెయ్యేళ్ళ కిందటి భాష మాట్లాడటం లేదు కనక, ఆ భాష రాయం. వెనకటి పుస్తకాలు చదివిన ప్రభావంవల్ల అప్పటి పలుకుబళ్ళు ఇప్పటి రచనల్లో దొర్లితే ఎబ్బేట్టుగానే ఉంటుంది (పిమ్మట, వెండియు, పలువురు, వంటివి). అందువల్ల, మనం రాస్తున్నది ఏ కాలంనాటి విషయమన్నది, ఏ కాలంలో రాస్తున్నామన్నది మనస్సులో ఉంచుకుంటాడు, రచయిత.

4. ఎక్కడ రాస్తున్నాం?

రచనలో తాను 'చిత్రించదలచిన కార్యరంగం' ఎక్కడ ఉందో రచయితకు స్పష్టమయిన అవగాహన (లేదా స్పృహ) ఉంటుంది కాబట్టి అక్కడి భాషను పాత్రపరంగానో, కథనపరంగానో ప్రయోగిస్తాడు. ఎక్కడ కూర్చుని రాస్తున్నాడన్నది కాదు; మనస్సు ఎక్కడ పెట్టుకొని రాస్తున్నాడన్నది ముఖ్యం.

5. ఎందుకు రాస్తున్నాం?

ఒక్కొక్క రచనకు ఒక్కొక్క ప్రయోజనాన్ని రచయిత ఉద్దేశించవచ్చు. కేవలం వినోదంకోసం హాస్యప్రధానమయిన రచనకు పూనుకోవచ్చు. దేశభక్తి ప్రబోధానికి ఒకరకం రచన చెయ్యవచ్చు. ఇలా, రచయిత ఆశించిన ప్రయోజనాన్నిబట్టి అతని కథావస్తువుకు రూపమేర్పడి దానికి సహజమయిన రీతిలో రచన నడుస్తుంది.

6. ఎలా రాస్తున్నాం?

అన్నిటిలోకీ చాలా పెద్ద ప్రశ్న ఇది; గడ్డుప్రశ్న ఇది. భాషకు సంబంధించిన అనేకమయిన అంశాలు రచయితల్లో ఎలా ఉన్నదీ సునిశితంగా పరిశీలిస్తేనే కాని స్పష్టమయిన సమాధానం రాబట్టలేం.

జనంలో భాష (వివిధ ప్రాంతాల్లో, వివిధ స్థాయిల్లో, వివిధ సందర్భాల్లో) ఎలా వాడుకలో ఉందో సరిగా తెలియని తరుణవయస్కులు తప్పులు రాయడంలో వింత లేదు. అనుభవం పెరిగినకొద్దీ తప్పులు తగ్గుతాయి. 'లోకవృత్త పరిశీలన', పఠనాభ్యాసం పెంచుకుంటే చక్కటి భాష రాయగలుగుతారు. కాని, చిత్రమేమిటంటే అనుభవజ్ఞులనిపించుకున్న రచయితల్లో కూడా వింత పోకడలు కొన్ని కనిపిస్తూ ఉంటాయి. తెలిసి (అలవాటు మార్చుకోలేక) చేసినా తెలియక చేసినా, అనుభవజ్ఞులు చేసినా అననుభవంవల్ల చేసినా తప్పులు తప్పలే; తబ్బిబ్బులు తప్పవు. సరయిన

అవగాహన లేకపోవడంవల్ల వచ్చే తిప్పలు ఇవి. వాటిలో మచ్చుకు కొన్ని మనవిచేస్తాను.

తప్పుప్పుల తబ్బిబ్బులు

వీటిని స్థూలంగా పన్నెండు రకాలుగా విడగొట్టవచ్చు:

అక్షరాల్లో - పదాల్లో - పదబంధాల్లో - వాక్యాల్లో -
 'బడు' ప్రయోగాల్లో - యత్తదర్థకాల్లో - కలగాపులగం శైలిలో
 - పాతమాటల ప్రేమతో - ఏసలు చేసే మోసాల్లో -
 ఆకట్టుకోవాలన్న ఆత్రంలో - చేతినే కాని చెవిని ఒగ్గని
 తొందరపాటులో - తను రాసిందాంట్లో తప్పులున్నాయేమో
 చూసుకోడం నామోషీ అనిపించి.

వీటిలో మొదటి నాలుగు అంశాల కింద వచ్చే ఉదాహరణలను రెండు వరసల్లో ఇస్తున్నాను. మొదటి వరసలోవి: 1994 ఆగస్టులో ఆంధ్రప్రభ వారపత్రికవారు నిర్వహించిన జన్మదిన కథల పోటీకి వచ్చిన కథల్లో (సుమారు 445)వడబోతలో చివరికి మిగిలిన 35 కథల్లో (రాతప్రతుల్లో) కనిపించినవి. రెండో వరసలోవి: మెట్రెక్యులేషన్ నుంచి తెలుగు ఎం.ఏ. స్థాయివరకు పరీక్షలకు కూర్చున్న విద్యార్థులు తమ సమాధాన పత్రాల్లో చేసిన తప్పులను ఏరి ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయంవారు 'ఎం. ఆర్. అప్పారావు కమిటీ నివేదిక (1974 ఫిబ్రవరి)' లో ఉదాహరించారు; వాటిలోంచి తీసుకున్నవి.

వరస 1		వరస 2	
1. అక్షరాల్లో:		చరికత్తై	వివాదగ్రస్తము
ధౌర్బాగ్యం	అబద్ధం	త్రాసుపాము	కృష్ణుడు
మద్యాహ్నం	మానశిక	ద్వేషము	సమశ్య
ఒల్లు	ప్రయాణీకులు	ప్రాదాన్యత	ఉచ్చరించు
		కృషించు	శ్రేష్టము
		విసిదీకరించి	స్వేచ్ఛగా
		సరస్పతి	సిష్యుడు
2. పదాల్లో/సమాసాల్లో:		అందవంతుడు	తెలివివంతులు
ఉపహారం	శాఖాహారి	నదీనీటిని	పొగడ్తనీయము
తారాస్థాయి	సాంప్రదాయం	నిశీధిచీకటి	గుండెనిబ్బరుడు
[సంఖ్యం]సాప్తపదీనంసూరుడు		గొప్పనీయుడు	మంచిత్వము
ప్రాద్దునే	అవ్వార	రెండవోపయోగము	వర్షలేమి

ఫోజు   క్రాపు
పరిష్కారము   ఈర్ష్య
నిరాశమయం   ఇపుడు

పంట్లోత్పత్తి   ధనటీకము
అత్యందగాడు   అందపాప
ప్రియయుంపుడుగత్తె   జీవయాట
ద్రౌపతి   అర్ణఖాండము
ఉద్ధి   విషధీకరించు
పట్టమహర్షి   పాక్షాత్తులు
వినోదార్తము   సీగ్రముగా

3. పదబంధాల్లో:

మండిగంకి   పటిష్టమైన
వ్యాపారంకై   పడ్తుంటాను
గాంభీరంగా ఉంది   ఫీలవ్యతుంటాను
సచ్చుబడిపోయి   కల్గించడం
ఏడుస్తుంది (వర్త.కాలం.)
ఆదర్శప్రాయంగా   చూస్తోంటే
వంటికి   చూసాను
కృంగిపోతూ   వెల్తుండగా
నీర్భంగా   కరువైన
చూచుకొని   కాళరాత్రియైంది

నిస్సలమైన   తిరుగుచుంటే
లెగవలేదు   పంపింస్తాడు
తెలుచుకొని   దయార్థహృదయముతో
క్రొంత తడవున   కూడుగుడ్డలకు
హస్తమించెను   వంపుడుకత్తెతో

వరస 1

4. వాక్యాల్లో:

.....వుద్యోగం రావడమూ
.....పెళ్ళి జరిగింది.

వరస 2

కనులు మూసి హాయిగా దీర్ఘనిద్ర నిద్రించెను.
గాఢాసప్తశతియే శుకసప్తతి సప్తశక్తి.
దుశ్శాసనుడు ద్రౌపతి వస్త్రాభరణము చేసెను.
అమెరికా, లండన్ మున్నగు దేశములు ఐశ్వర్య
ములో మ్రగ్గుచున్నవి.
చైనావారు భారతదేశము దండెత్తుట శ్లాఘనీ
యము.
తుంగభద్ర భద్రాచలములో గలదు.
ప్రాజెక్టులు ఎక్కువగా నిర్మూలించవలెను.
నిరుద్యోగ సమస్య ప్రణయనృత్యము చేయుచు
న్నది.
మొల్ల అనువాడు రామాయణము వ్రాసెను.
మిసిసిపి భారతదేశ పుణ్యనదులలో ఒకటి.

వోతన కవిత్వము చక్కగా నారికేళ పాకమువలె
ఉండును.
కృష్ణానది దవిలేశ్వరమువద్ద పుట్టి సర్వ పాడి
పంటలు అత్యంత డెల్టాలో పండును.

5. 'బడు' ప్రయోగాల్లో:

మన వాడుక భాషలో సాధారణంగా వాక్యంలో కర్మకు ప్రాధాన్యమిచ్చి చెప్పడమే సహజమయిన పద్ధతి. కర్మకు ప్రాధాన్యమిచ్చి చెప్పే పద్ధతి సంస్కృతం, హిందుస్థానీ, ఇంగ్లీషుభాషా ప్రభావాలవల్ల వచ్చినదే. 'పంట అయింది' అన్నప్పుడు కర్తకే ప్రాధాన్యముంది. 'పంట చేయబడింది' అన్నప్పుడు కర్మకు ప్రాధాన్యముంది (చేయన్+పడు=చేయబడు). 'అన్నం తిన్నాను' అంటాం కాని, 'నాచేత అన్నం తినబడింది' అనం. 'Pure ghee sold here' అన్న ప్రకటనకింద 'ఇచ్చట స్వచ్ఛమయిన నెయ్యి అమ్మబడును' అన్న తెలుగు ప్రకటన కూడా కనిపిస్తూ ఉంటుంది. మక్కికి మక్కిగా చేసే అనువాదాలవల్ల సహజమయిన తెలుగు పలుకుబడి చచ్చుబడిపోతోంది. ఇది ఎంతవరకు వెళ్ళిందంటే, 'పంటబ్రాహ్మలు దొరకబడును' వంటి ప్రకటనలను కూడా పుట్టిస్తోంది! మరీ చేతకాని సందర్భాల్లో ('కర్మ'కు ప్రాధాన్యమివ్వకపోతే కొంప మునిగి పోతుందనుకుంటే) తప్ప మన భాషకు సహజమయిన పద్ధతిలోనే వాక్యాలు రాయడం మంచిదికదా!

6. యత్తదర్థకాల్లో:

'నన్ను ఎవరయితే పిలిచారో వారు మా ఆఫీసరుగారు.'

'నా దగ్గర ఏదయితే ఉందో అది నీకు ఇస్తాను.'

వీటిని యత్తదర్థక వాక్యాలు అంటారు. ఇవి మనకు సహజమయినవి కావు.

'నన్ను పిలిచినవారు మా ఆఫీసరుగారు.'

'నా దగ్గర ఉన్నది నీకు ఇస్తాను.'

ఇవి మనం మామూలుగా ప్రయోగించే వాక్యాలు. పోతనగారు చేసిన "ఎవ్వనిచే జనించు.....వాని నాత్మభవు నీశ్వరు....." వంటి ప్రయోగాలు కవిత్వానికే పరిమితం కావడం సహజం. వాక్యానికి బలం చాలదనుకొన్నప్పుడు యత్తదర్థకవాక్యాలు విరళంగా రాస్తే బాధ లేదు.

7. కలగాపులగం శైలిలో:

వాడుక భాషను సరిగా గ్రహించనివాళ్ళూ కావ్యభాషా ప్రభావంనుంచి బయటపడలేకపోయినవాళ్ళూ శైలిని కలగాపులగం చేస్తూ ఉంటారు:

‘ప్రాయిమండుతోంది. పక్కన పద్మిని కూర తరుగుచున్నది.’ వాడుక భాషలో రాసిన వాక్యాల్లో ప్రాచీన కావ్యభాషారూపాలు ఎంత అసహజంగా ఉంటాయో పైవాటిలో గమనించవచ్చు. కావ్యభాషలో రాసినప్పుడు దానికి విరుద్ధమయిన రూపాలు రాయడం కూడా తప్పే మరి!

8. పాఠశాలల ప్రేమతో:

‘ఆ పాఠశాలలో రాత్రిపూట విద్యగరపుతారు’- అనడంకంటే ‘-విద్య నేర్పుతారు / చదువు చెబుతారు / చదువు నేర్పుతారు’ అనడం సహజంగా ఉంటుంది. ‘నిర్ణయంగైకొన్నారు’ అనడం కంటే ‘నిర్ణయించారు’ అనడం సహజంగా ఉంటుంది. వాడుక భాషలో రాసేటప్పుడు ‘వెండియు, పిమ్మట, మరియు, పలువురు’ వంటివి తప్పించకపోతే శైలి కృత్రిమంగా తయారవుతుంది.

9. ఏసలు చేసే మోసాల్లో:

జీవద్భాషలో ఏసలుండటం సహజం. కొన్ని ప్రాంతీయంగా కనిపిస్తాయి; కొన్ని వర్గపరంగా కనిపిస్తాయి. రచయితలు కథనంలో కాని, పాత్రోచితమయిన సంభాషణల్లో కాని వాటిని చూపించదలుచుకున్నప్పుడు వాటిని శ్రద్ధగా విని వీలున్నంతవరకు ఉచ్చారణ విధేయంగా రాయకపోతే మోసపోయే అవకాశం ఉంది. మాటవరసకు, తెలంగాణాలో ‘అన్నా’డు’ అనే మాటలో నకారంమీద ఒట్టి దీర్ఘం రాసేస్తే (అన్నాడు) సరిపోదు. అర్థం మారిపోతుంది. మొదట సూచించిన విధంగా రాస్తే ‘అన్నాడా?’ అన్న ప్రశ్న స్ఫురిస్తుంది (పైసలియ్యనన్నా’డు?). నకారంమీద ఉన్న ఊనికను ఏదో ఒక గుర్తుతో సూచించకపోతే, “పైసలియ్యనని చెప్పాడు” అన్న అర్థం వస్తుంది.

ఈ మాదిరిగా ఒక్కొక్క ప్రాంతంలో ఉచ్చరించడంలో కాని ఊనిక ఇవ్వడంలోకాని ఒక్కొక్క విలక్షణత వాడుకలో గోచరిస్తుంది. దీన్ని గ్రహించకుండా రాస్తే తప్పులు రాకమానవు.

10. ఆకట్టుకోవాలన్న ఆత్రంలో:

చాలా సరళమయిన వాక్యాల్లో తేలికయిన మాటల్లో చెప్పగలిగిన విషయాన్నికూడా బరువయిన మాటతో క్లిష్టమయిన వాక్యాల్లో చెప్పడానికి ప్రయత్నిస్తూ ఉంటారు కొందరు. శైలిలో వైవిధ్యంకోసం అప్పుడప్పుడు కొన్ని బరువయిన మాటలు వేస్తే పెద్ద ప్రమాదంలేదు కాని, పాఠకుల్ని ఆకట్టుకోవాలన్న ఆత్రంలో అనవసరమయిన పదాడంబరం, వాక్యవిన్యాసం కనబరుస్తూ ఉంటారు కొందరు. చదువరులు సాధారణంగా తేలికగా ఉన్న శైలినే అభిమానిస్తారు; ఆదరిస్తారు. అప్పుడప్పుడు, విసుగుదల

కలిగించకుండా, తేడా చూపించడంకోసం రచయితలు చేసే ప్రయోగాల్ని హర్షిస్తారు. ఉదాహరణకు, పత్రికలో వేసే వార్తలో ఒక ప్రముఖ వ్యక్తి చేసిన ప్రసంగాన్ని ఇస్తున్నప్పుడు "...అని చెప్పారు," అని తరచుగా పునరుక్తి చేస్తూ ఉంటే చదివేవాళ్ళకు విసుగుపుడుతుంది. అందువల్ల, "...అని అన్నారు / అని ఉద్ఘాటించారు / .....అని ఉద్బోధించారు / .....అని వక్కాణించారు" అంటూ వేరువేరు రూపాలను పత్రికలవాళ్ళు ప్రయోగిస్తూ ఉంటారు. అంతవరకు బాగానే ఉంటుంది. కాని, ఏ పండితప్రకాండుల సాహితీ సదస్సులోనో వాడదగిన మాటలను సాధారణ పాఠకులకోసం రాసిన దానిలో తరచుగా ప్రయోగిస్తే ఎబ్బెట్టుగా ఉంటాయి. ఇది గమనించకుండా, కొంతమంది, మామూలు తెలుగుమాటలతో చెబితే సరిపోయే సందర్భంలో కూడా నోరు తిరగని, అర్థం తెలియని సంస్కృత పదాలనూ సమాసాలనూ ఇంగ్లీషు ఉర్దూ మాటలనూ విరివిగా వాడుతూ పాఠకుల్ని గాభరా పెడుతూ ఉంటారు. సులభసుందరమయిన శైలికున్న విలువ క్లిష్టపదభూయిష్టమయిన శైలికి ఒక్కనాటికి ఉండదు గాక ఉండదు!

11. చేతినే కాని చెవిని ఒగ్గని తొందరపాటులో:

తెలుగులో చక్కని శైలికి పేరుపడ్డ రచయితల్లో ఒకరు శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు. ఆయన, సహజమయిన తెలుగు పలుకుబడిని, కండగల నుడికారాన్ని ఒంటబట్టించుకోడానికి, పల్లెటూళ్ళలో ఆడవాళ్ళు మాట్లాడేటప్పుడు శ్రద్ధగా వినేవారమనీ, వాళ్ళ సంభాషణల్లోనే చక్కని తెలుగు నేర్చుకొన్నామనీ అదే తమ రచనలకు ఉపయోగించుకున్నామనీ చెప్పారు. ఇక్కడ గమనించవలసిన విషయం— ముందు చెవి ఒగ్గి తరవాత చేతికి పని చెప్పారు. అందువల్ల ఆయన చాలా సహజమయిన చక్కని తెలుగులో రచనలు చెయ్యగలిగారు. అన్ని ప్రాంతాల రచయితలూ తాము విన్న, తమకు తెలిసిన నుడికారాలను ప్రయోగించి రచనలు చేస్తే తెలుగు భాషలో ఉన్న అందచందాలు అందరికీ తెలుస్తాయి.

రచయిత అన్నవాడు భాష జీవనాడి ఎలా స్పందిస్తోందో తెలియకుండా రాసుకుంటూ పోతే అతని రచనా నిలవదు; అతనూ నిలవడు. అలా కాకుండా, కాస్త నిదానించి వింటే, దాన్నిబట్టి రాస్తే అందరూ సంతోషిస్తారు.

12. తప్పులున్నాయేమో చూసుకోడం నామోషీ కొందరికి:

మామూలుగా, తప్పులు రెండు రకాలుగా దొర్లుతాయి: (1) తెలియక రాసే తప్పులు (2) తెలిసినా రాసిన తప్పులు. తెలియక రాసే తప్పులను గురించి ప్రత్యేకంగా చెప్పవలసింది ఏమీ లేదు. నిదానించి తెలుసుకొని

రాయడమే చెయ్యవలసింది. ఇక, రెండో రకానివి దొర్లడానికి కారణం, ఆలోచన సాగుతున్నంత వేగంగా చెయ్యి సాగకపోవడం. అది సహజం. కాని, రాసింది ఒక్కసారి మళ్ళీ చదువుకుంటే సులువుగా దిద్దుకోవచ్చు. తప్పులు దిద్దుకోడమే కాదు; రచనకు మెరుగులూ దిద్దుకోవచ్చు. ఈ కాస్త పని చెయ్యడం కొందరికి నామోషీ! “మనం రాశాక తప్పులేముంటాయి?” అన్న ధీమా కొందరికి! దాంతో, ఆ రచన అలాగే (అదనంగా కొన్ని అచ్చుతప్పులతో) అచ్చయిపోతుంది. ఇక చదివేవాళ్ళ అదృష్టం!

టాల్ స్టాయి ‘వార్ అండ్ పీస్’ నవలను ఎన్నిసార్లు తిరగరాస్తే ఇప్పుడు ఈ రూపంలో ఉందో చాలా మందికి తెలియదు. మన తెలుగు రచయితల్లోనే మహీధర రామమోహనరావుగారి వంటి ప్రముఖ రచయితలు కూడా ఒకే నవలను ఎన్నిసార్లు తిరగరాస్తారో చాలామంది ఎరగరు. వారు రాసిన ప్రతి ఒక్క ప్రతీ శుద్ధప్రతిలాగే ఉంటుంది మరి!

రచనకు మెరుగులు దిద్దడానికి ప్రముఖులే శ్రమతీసుకొంటూ ఉంటే, ఇతరులు కనీసం రాతతప్పులు దిద్దుకోడానికయినా ప్రయత్నించవద్దా? కనీస ధర్మం కదా!

పంచప్రాణాలు

రచనకు ప్రాణం పొయ్యవలసినవాడు రచయిత. విషయపరంగానూ భాషాపరంగానూ సంపూర్ణత సిద్ధిస్తేనే రచన జీవిస్తుంది.

భాషాపరంగా గమనిస్తే రచనకు పంచప్రాణాలవంటి అంశాలు ఐదు కనిపిస్తాయి :

సరళత

స్పష్టత

క్షుప్తత

జాతీయత

వాస్తవికత

పంచప్రాణాలు లేకపోతే రచయితా లేడు; రచనా లేదు. రచయితా రచనా ఉండాలనుకుంటే ఇవి ఉండాలి. రచయిత గతించినా రచన జీవంతమయి ఉండాలి!

(బెంగళూరులోని కథావేదికవారి ‘తెలుగు కథ వెలుగులు’ సంకలనంకోసం రాసినది, ఫిబ్రవరి 1995)

భారతీయ భాషలన్నిటికీ కలిపి

ఏకలిపి అవసరమా?

జేబులోంచి రూపాయి నోటు తీసి చూస్తే, దానిమీద ఆ నోటు విలువ పదిపేను భాషల్లో కనిపిస్తుంది. ఇంగ్లీషు, హిందీ సరేసరి— మరో పదమూడుభాషల్లో కూడా ఉంటుంది. వాటి వరస ఇంగ్లీషు అక్షరక్రమంలో ఉంటుంది. లిపిమాత్రం దేనిది దానికే. కొంచెం జాగ్రత్తగా చూస్తే కొన్ని లిపులకు దగ్గరిపోలికలు కనిపిస్తాయి. అలాగే, తేడాలూ కనిపిస్తాయి. తెలుక్కీ కన్నడానికి ఎంత దగ్గరి పోలికుందని! 'అ ఆ ఇ ఈ'ల వరకు దాదాపు రెంటికీ ఒకటే. కాని ఉకారంలో తేడా కనిపిస్తుంది. అలాగే హల్లుల్లో కన్నడ 'క'కారం 'త'కారం, 'య'కారం వగైరా కాస్త తేడాగా కనిపిస్తాయి. తమిళలిపికి మలయాళ లిపికి కూడా కొన్ని పోలికలు కనిపిస్తాయి. సంస్కృతం, హిందీ, మరాఠీల సంగతి చెప్పక్కర్లేదు; దేవనాగరి లిపిలోనే రాస్తారు. పైనుండే అడ్డగీతలు మినహాయిస్తే గుజరాతీ లిపి వచ్చేసినట్టుంటుంది. కొన్ని వంపులూ సొంపులూ ఎక్కువన్నమాట కాని, బెంగాలీ లిపి, అస్సామీ లిపి కూడా నాగరిలిపిలాగే ఉంటాయి. ఉర్దూ, కాశ్మీరీ లిపుల తీరే వేరు. ఒరియా కూడా నాగరిలిపి కన్న భిన్నంగానే కనిపిస్తుంది. మొత్తంమీద, ఆ లిపులన్నీ మనకి రాకపోయినా, ఏ లిపి ఏ భాషదో స్థూలంగా గుర్తుపట్టి చెప్పవచ్చు. అంటే: లిఖితభాషను గుర్తుపట్టడానికి దాని లిపి ఒక ముద్రలా ఉపకరిస్తుందన్నమాట. అంచేత భారత రాజ్యాంగ చట్టం గుర్తించిన భాషలన్నిటిలోనూ రూపాయి నోట్లమీద వాటి విలువ అచ్చువేస్తుంటారు.

ప్రపంచంలో మొత్తం ఎన్ని భాషలు వాడుకలో ఉన్నాయో ఇప్పటికీ సరైన లెక్క తేలలేదు. సుమారు రెండు మూడువేల భాషలు ఉండొచ్చని భాషాశాస్త్రవేత్తల అంచనా. వాటిలో భారతదేశంలోనే కొన్ని వందలు ఉన్నాయట. 1910లో సర్ జార్జ్ గ్రియర్సన్, వెంకయ్య, ప్రొ. పైన్ కెన్ గార్లు ప్రచురించిన లింగ్విస్టిక్ సర్వే ఆఫ్ ఇండియా సంపుటాల్లో, అప్పటికి భారతదేశంలో వాడుకలో ఉన్న భాషలూ మాండలికాలూ కలిపి సుమారు ఆరు వందలుంటాయని అంచనావేశారు. వాటిలో లేఖన సంప్రదాయమేర్పడి

అభివృద్ధి చెందిన భాషల్నే రాజ్యాంగచట్టం గుర్తించింది. ఈ లెక్కన, లిపి లేని భాషలు, లిపి ఉన్న భాషలకి ఎన్ని రెట్లున్నాయో ఊహించడం కూడా కష్టం. అంతెందుకు? తెలుగు, తమిళం, కన్నడం, మలయాళం సోదరభాషలనీ ద్రావిడభాషా కుటుంబంలోవనీ చెప్పకుంటున్నామా! ఈ భాషాకుటుంబంలో ఉన్నవి ఇంతేనా మరి! ఇంకా ఉన్నాయి. పాకిస్తాన్ లో కూడా మన ద్రావిడభాష ఒకటి ఉంది. దాని పేరు 'బ్రాహూయీ'. ఇవన్నీ నిన్నా మొన్నా పుట్టినవి కావు. ప్రతి భాషకూ కొన్ని వేల సంవత్సరాల చరిత్ర ఉంటుంది; కనీసం కొన్ని వందల ఏళ్ళ చరిత్ర అయినా ఉండి ఉంటుంది. దాన్ని మనం తెలుసుకోడం, తెలుసుకోకపోవడం వేరే విషయాలు. కొన్ని వందల కోట్ల ఏళ్ళ కిందట ఈ భూమి పుట్టి, కొన్ని లక్షల ఏళ్ళ కిందట మానవజాతి ఏర్పడినప్పుడు, మనిషితోబాటే కాస్త ఇంచుమించుగా భాషకూడా పుట్టి ఉంటుందనుకోడంలో తప్పులేదు. కాలక్రమాన, మూలభాషల్లో మాండలికాలు ఏర్పడ్డప్పుడు, ఆ మాండలికాలు పరస్పరం అర్థం కానంతగా వేరయిపోయినప్పుడు, అవే స్వతంత్ర భాషలుగా ఏర్పడతాయి. అలా వచ్చినవే ఇవన్నీ.

మొదట్లో నోటిమాటగా చెలామణి అయిన భాషలు లేఖన సంప్రదాయం అలవడ్డ తరువాత రాతకెక్కుతాయి. అంటే, వాడుకభాష ప్రాచీనం; లేఖన సంప్రదాయం అర్వాచీనం అన్నమాట. మన వేదాలు నోటిమాటమీద జీవించినవే. వాటిని గ్రంథస్థం చేస్తున్నది ఇప్పటిప్పుడు.

లేఖన చరిత్రద్వారా మనకి లిపి పరిణామం స్పష్టమవుతుంది. అత్యంత ప్రాచీనమైన ఆచారాల్లో మనకి మొదట కనిపించేది చిత్రలిపి. మనిషి మనస్సులో ఉన్న భావం కొన్ని బొమ్మలద్వారా వ్యక్తమవుతుంది. ఆ తరువాత కనిపించేది భావసంకేతలిపి. ఒక వస్తువు పేరుకు కాని, ఆ పేరులో ఉన్న అక్షరాలకు కాని సంకేతాలు ఉండడం కాదు— దాని భావానికి ఒక సంకేతం ఏర్పడి ఉంటుంది. ఆ తరువాత కనిపించేది విశ్లేషాత్మక లిపి. దీంట్లో ఒక మాటకొక సంకేతం చొప్పున ఉంటుంది. చైనాభాష లిపిని దీనికి ఉదాహరణగా చెప్పకోవచ్చు. మరో రకం లిపులు— ధ్వన్యాత్మక లిపులు. ఇవి మళ్ళీ రెండురకాలు: అక్షర లిపి, వర్ణ లిపి అని. అంటే, సిలబిక్ స్క్రిప్ట్, ఆల్ఫబెటిక్ స్క్రిప్ట్ అన్నమాట. అక్షరలిపిలో ప్రతి సంకేతం ఒక అక్షరాన్ని సూచిస్తుందన్నమాట. ఇక్కడ అక్షరమంటే ఏకాచ్ఛం; అంటే 'సిలబిల్'. ఈ రకమైన లిపిలో ఒక పదాన్ని విభజించినప్పుడు వచ్చే కనిష్టప్రమాణం అక్షరమన్న మాట. 'రూపాయి' అన్న మాట రాసి చూసినప్పుడు దాన్ని

మూడు భాగాలుగా విభజించవచ్చు : రూ- పా- యి. ఈ మూడింటిలో ప్రతి భాగంలోనూ ఒక్కొక్క అచ్చు ఉంది. కనక ఈ మూడూ మూడు అక్షరాలు. మన దేశంలో సంస్కృతం, తెలుగు, కన్నడం మొదలైన భాషల లిపులు అక్షర లిపులు. వీటిలో ఒత్తులు, తలకట్టు వగైరాలు పైన, కింద, పక్కల చేరుతూ వస్తాయి. ఆ విధంగా ఒక్కొక్క ఏకాచ్ఛానికి ఒక్కొక్క సంకేతం ఉంటుంది. టైపు చెయ్యాలన్నా, అచ్చువెయ్యాలన్నా వీటితో పని ఎక్కువపడుతుంది. అక్షర లిపికన్న వర్ణ లిపిలో మంచి సౌకర్యముంది. ఇందులో ఒక్కొక్క వర్ణానికి ఒక్కొక్క లిపి సంకేతం ఉంటుంది. అందులో ఒత్తులూ తలకట్టూ బెడదలేదు. రోమన్ లిపి అల్లాంటిది. తెలుగులిపిలో 'క' అన్న అక్షరం రాయాలంటే, తోకమీద లేచిన పాముమాదిరిగా వంకర గీత ఒకటి గీసి, ఆ పైన తలకట్టు పెట్టాలి. ఆ తలకట్టు 'అ' అన్న అచ్చుకు మారురూపం. 'క్+అ=క;' అదే రోమన్ లిపిలో అయితే 'కె' (K) వక్కన 'ఎ' (A) రాస్తే సరిపోతుంది. తెలుగులో 'క' కి తలకట్టయినా ఉంది; జ,బ,ల, ణ లకి అది కూడా లేదు. మొత్తంమీద అచ్చుల్లో అన్నిటికీ, హల్లుల్లో దాదాపు అన్నిటికీ - ప్రధాన సంకేతాలూ ఉపసంకేతాలూ రెండు రకాలుగా ఉంటాయి. రాసేవాడూ టైపుచేసేవాడూ అచ్చువేసేవాడూ వీటితో సతమతం కాక తప్పదు.

భారత రాజ్యాంగచట్టంలో గుర్తింపు పొందిన భాషల్లో చాలావాటికి వేరు వేరు లిపులున్నాయి. కొన్ని భాషల లిపులకు కొన్ని పోలికలు కనిపిస్తున్నా, కొన్ని తేడాలు కూడా ఉన్నాయన్న సంగతి విస్మరించలేం. వీటిలో, దాదాపు అన్ని లిపులకూ మూలం 'బ్రాహ్మీలిపి' అంటారు. భారతీయభాషలకే కాదు- ఆగ్నేయాసియా భాషలకు అక్షరభిక్ష పెట్టిందికూడా బ్రాహ్మీలిపేనని చెబుతూంటారు. మూలం ఒకటే అయినా కాలగతిలో పరిణామాలు రాకమానవు. అన్ని వ్యవస్థల్లో వచ్చినట్టే లిపివ్యవస్థలోనూ మార్పులు రావడం సహజం.

పోతే, ప్రపంచంలో ఇన్నివేల భాషలున్నాయి కదా, వాటన్నిటికీ ఒక్కొక్క లిపి ఏర్పాటుయిపోతే గందరగోళం పెరిగిపోతుందని కొందరికి భయం. కాని భాషలెన్ని ఉన్నా లిపులు అన్ని లేవు. పైపెచ్చు ఏ లిపీ లేని భాషలే పొచ్చు. భారతదేశంలో దేవనాగరి లిపిలో రాసే భాషలు మనకి తెలుసు. అలాగే ఇంగ్లీషు, ఫ్రెంచి, స్వీడిష్, ఇటాలియన్ మొదలయిన భాషలు రోమన్ లిపిలోనే వ్యవహారం సాగిస్తున్నాయి. ఎటొచ్చీ భాషకు విలక్షణమయిన ధ్వనులున్నప్పుడు ప్రత్యేక సంకేతాలు ఏర్పరుచుకోవలసి ఉంటుంది. జర్మన్,

రష్యన్ మొదలైన భాషల్లో అలాటివి వాడుతూనే ఉన్నారు. అంతేకాదు, రోమన్ లిపిలోకూడా ఒకే సంకేతం ఒక భాషలో ఒక ధ్వనిని, మరో భాషలో మరో ధ్వనిని సూచించే సందర్భాలు లేకపోలేదు. పైపెచ్చు, అక్షర రూపం తారుమారయిన సందర్భాలుకూడా ఉన్నాయి. రోమన్ లిపిలో 'ఆర్' అన్న సంకేతం రష్యన్ లిపిలో తారుమారుగా ఉంటుంది(దాన్ని పలికే ధ్వని కూడా వేరే). అంటే మామూలుగా R రాసి అద్దంలో చూస్తే ఎలా ఉంటుందో అలా ఉంటుందన్నమాట. ఇటువంటి తేడాలు బహుకొద్ది.

ఇంతకీ చెప్పవచ్చేదేమిటంటే- భాషలు వేరయినా ఒకే లిపి వాడడంలో భేసబటు లేదు. లేకపోగా, కొన్ని సౌకర్యాలున్నాయి. అదేమిటంటే- ఒకే టైపు మిషను చాలా భాషలకు ఉపయోగిస్తుంది. అచ్చులో టైపులు కూడా కొత్తగా పోత పోసుకోనక్కరలేదు. ఒకే లిపిలో చాలా భాషల పుస్తకాలు అచ్చువేసుకోవచ్చు. ఇతర భాషలు నేర్చుకునే విద్యార్థులకి ఆయా భాషల లిపులు నేర్చుకోవలసిన బెడద ఉండదు.

ఇల్లాటి సౌకర్యాలున్నందువల్ల భారతీయ భాషలన్నిటికీ కలిపి ఒక లిపి బాగుంటుందన్న ఆలోచన కొందరికి వచ్చింది. ఆలోచన బాగానే ఉంది. అమలుపరచడంలోనే ఉంది చిక్కు. ఇది సాధ్యమా, కాదా? సాధ్యమయితే, ఎప్పుడు? ఎలా? అన్న ప్రశ్నలుకూడా ఉన్నాయి. అంతేకాకుండా, ఏ లిపి ప్రవేశపెట్టాలన్నది అన్నిటికన్న పెద్దప్రశ్న.

ప్రభుత్వం తలుచుకుంటే ఏకలిపికేం కొదవ? ఒక శాసనం చెయ్యొచ్చు; ఒక తాఖీదు జారీచెయ్యొచ్చు. అంతమాత్రాన అది ప్రజల్లోకి చొచ్చుకు వెళ్తుందని చెప్పలేం. అందరి సంగతి ఎందుకు? తెలుగువాళ్ళ సంగతే తీసుకుందాం. సుమారు ఐదారు కోట్లమందిలో చదువుకున్నవాళ్ళు కొంచెమించుమించుగా మూడోవంతు ఉన్నారనుకున్నా- తరతరాలుగా ఒక లిపికి అలవాటుపడ్డవాళ్ళు వీళ్ళు. ఒక్కసారి లిపి మార్పుకోవాలంటే సాధ్యం కాదు. రాతకోతలు సాఫీగా సాగవు. కనీసం ఒకటి రెండు తరాలవాళ్ళు బాధపడక తప్పదు. ముత్యాల కోవలాంటి తెలుగక్షరాలు వదులుకోడానికి సుతరామూ ఇష్టపడరు. పోనీ నయాన్నో భయాన్నో ఒప్పుకుంటారనుకుందాం. ఆ ఏకలిపి ఎల్లాటి లిపి? అక్షరలిపి? వర్ణలిపి? వర్ణలిపి అయితే రాతలోనూ అచ్చులోనూ సౌకర్యమున్న మాట వాస్తవం. కాని మన భాషలన్నీ దాదాపు, అక్షరలిపికే అలవాటుపడ్డాయే మరి! పోనీ అక్షరలిపే తీసుకుంటే, ఏది తీసుకోవాలి? అన్నీ బ్రాహ్మీలిపినించి వచ్చినవే కనక ఏది తీసుకున్నా పరవాలేదని చెప్పొచ్చు. కాని కొన్ని భాషల్లో ప్రచురమైన ధ్వనులకు కూడా సంకేతాలు లేవు.

తెలుగులో ఉన్న ప్రాస్య 'ఎ'కారానికీ, 'ఒ'కారానికీ దేవనాగరిలో సంకేతాలు లేవు. ఖ, ఘ వంటి మహాప్రాణాలకు, గజడదబలనే సరళాలకు తమిళ లిపిలో సంకేతాలు లేవు. తెలుగులోనే 'తాటేకు' లో ఉన్న 'ఔ' ధ్వనికి, 'కాఫీ'లో ఉన్న 'ఫ'కి ప్రత్యేక సంకేతాలు లేవు. కాని తెలుగు వర్ణమాలలో వీలయినన్ని ధ్వనులకు సంకేతాలు సిద్ధంగా ఉన్నాయనడంలో విప్రతిపత్తి లేదు.

మరైతే తెలుగు లిపిని భారతీయ భాషలన్నిటికీ ఏకలిపిగా అమలుపరచ వచ్చు కదా! ఇందులో ఎంత సబబున్నా ఇతర భాషలవాళ్ళు, ముఖ్యంగా ఇండో ఆర్యన్ భాషా కుటుంబంవాళ్ళు అంగీకరిస్తారన్న నమ్మకం నాకయితే లేదు. "అందరూ దేవనాగరిలోనే రాస్తే పోలా?"- అంటారు. కాని మనవాళ్ళకి దానివల్ల లాభమూ కనిపించదు, సౌకర్యమూ కనిపించదు. పైపెచ్చు నాగరిలిపికన్న నిర్దుష్టమైందీ సమగ్రమైందీ తెలుగు లిపేనని దాఖలాలు చూపిస్తారు. తార్కికంగా కొంతవరకు అది సత్యమే అయినా చిత్తశుద్ధితో అందరూ అంగీకరిస్తారన్న నమ్మకమూ తక్కువే. అంచేత ఏ భారతీయ లిపిని తీసుకున్నా ఇదే సమస్య ఎదురవుతుంది. 'Old habits die hard' అన్నట్టు, పాత అలవాట్లు ఓ పట్టాన పోవు. మానసికమైన అనుబంధం తెంచుకోడం అంత సులువు కాదు.

అంచేత, 'ఏకలిపి లేకపోతే ఏం కొంప మునుగుతుంది?' అని ప్రశ్నిస్తారు కొందరు. ఏ కొంపా మునగదు. "ఇన్ని రాష్ట్రప్రభుత్వాల్నూ ఇన్ని భాషల్నూ ఉండగా లేంది, ఇన్ని లిపులు ఉంటేమట్టుకు ఏమవుతుంది?" అంటారు. "ప్రపంచమంతటా ఒకే ప్రభుత్వం ఉందా? ప్రపంచమంతటా ద్రవ్యవినిమయ్యానికి ఒకే ప్రమాణం అమలులో ఉందా?" అని కూడా ప్రశ్నిస్తారు. కాదనలేం మరి!

లిపి ఏకమయినంత మాత్రాన భాషలు ఒకటి అవుతాయని ఎవరూ అనరు. దగ్గరి పోలికలున్న కన్నడ-తెలుగు భాషలకే సంపూర్ణ ఏకలిపి రూపొందడం సాధ్యం కాలేదే! భారతీయ భాషలన్నిటికీ సులువుగా సాధ్యమవుతుందని ఎలా చెప్పగలం? జాతీయ ముద్రకోసం అన్ని భాషలవాళ్ళూ (ఉర్దూ, కాశ్మీరీ భాషలవాళ్ళూ కూడా కలిసివస్తారనుకుంటే మాట!) తమ తమ లిపులు వదిలిపెట్టేసి నాగరిలిపి ఒక్కటే వాడాలని శాసనం చేసి నిజంగా అమలుపరచగలరనుకున్నా దానివల్ల ప్రయోజనం లేదు. తెలుగులిపిలో లేని సౌలభ్యం నాగరిలిపిలోనూ లేదు. పైగా ప్రాస్య 'ఎ'కార 'ఒ'కారాలకు అక్షరసంకేతాలే లేవు. నయాన్నో, భయాన్నో ఏకలిపి ప్రవేశపెట్టినా, అది

వర్ణలిపి (alphabetic script) అయితే ఉపయోగం కాని, అక్షర లిపి (syllabic script) అయితే లాభంలేదు. ఒక వర్ణలిపి, మనలో కొందరికి ఇంగ్లీషు భాషద్వారా అలవాటయింది. అది రోమన్ లిపి. రోమన్ లిపి వాడ్డం మన జాతీయ సంస్కృతికి అవమానకరమనుకుంటే, ఏ భాషకున్న లిపిని దాన్ని వాడుకోనిస్తూ, వర్ణవిధేయంగా రూపొందడానికి కావలసిన సంస్కరణలు చేసుకోడానికి ప్రోత్సహించాలి. గత్యంతరం లేదు.

(1980 ఏప్రిల్ 24న రేడియోలో ప్రసారమయింది)

★ ★ ★

అనుబంధం

ఆధునిక ప్రమాణభాషాభగీరథులు.

గిడుగు వేంకటరామమూర్తిగారికి

విజయపట్టప్రదానం

27 డిసెంబర్ 1933

ఆధునిక ప్రమాణభాషాభగీరథులు గిడుగు వేంకటరామమూర్తిగారికి 'విజయపట్టప్రదానం'

[శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి సంపాదకత్వంలో రాజమహేంద్ర వరంనుంచి వెలువడే 'ప్రబుద్ధాంధ్ర' మాసపత్రిక 1934 ఫిబ్రవరి సంచికలో 'రావుసాహేబు, మహాపాథ్యాయ గిడుగు వేంకట రామమూర్తి పంతులుగారికి విజయపట్టప్రదానం' అనే పేరుతో ఒక వ్యాసం వచ్చింది. గిడుగువారికి 70 ఏళ్ళు నిండిన సందర్భంగా, శిష్టవ్యావహారిక భాషాప్రతిష్ఠాపనకోసం వారు చేసిన కృషికి కృతజ్ఞతాసూచకంగా రాజమహేంద్రవరంలో జరిగిన సమ్మానోత్సవ వివరాలను ఈ వ్యాసంలో రచయిత కళ్ళకు కట్టించారు. సుమారు ఆరు దశాబ్దాల తరవాత దాన్ని పాఠకులకు అందించే అవకాశం కలిగినందుకు ఆనందిస్తూ వ్యాసరచయితకు కృతజ్ఞతలు తెలుపుకొంటున్నాను - పోదమూ.]

★ ★ ★

బాగా జ్ఞాపకం వుంది.

కవిశేఖర (ఇప్పడు) వడ్డాది సుబ్బారాయుడుగారు వొకప్పుడు కొన్ని పద్యాలు చదివారు. అది 1913వ సంవత్సరం, ఏప్రిలు నెల. రాజమహేంద్ర వరంలో ఆంధ్రసాహిత్య పరిషద్వార్షిక సమావేశం జరిగింది. అప్పట్లో ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు ఆంధ్రభాషా వాఙ్మయాల వికాసం సాధించడానికి పుట్టిందనీ, సాధిస్తుందనీ, "పరికరాలన్నీ అమరేయి కనుక అవు"ననీ అందరూ భావిస్తూ వుండేవారు. ఆ సమావేశానికి అనేక పండితులూ, కవులూ, భాషా భిమానులూ, వాఙ్మయప్రియులూ దూరదేశాలనుంచి కూడా ఆప్యాయనంగా వచ్చారు. గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారు కూడా తమ శిష్యబృందంతో వచ్చారు; కాని వారికి తమ వ్యావహారిక భాషావాదం వినిపించడానికి యెవరూ అవకాశం యివ్వలేదు. పైగా కొందరు పండితులు రామమూర్తిపంతులుగారూ,

జయంతి రామయ్యపంతులుగారూ వాదిప్రతివాదులని నిరూపిస్తూ రామ మూర్తిపంతులుగారు వోడిపోయారనీ, తిరస్కృతులైపోయారనీ - ఇంకా-ఇంకా - అన్నారు. అప్పుడు వసురాయడుగారు చదివిన పద్యాల్లో వాకదానిలో యిప్పుడవసరమైన భాగం యిది.

“గిడుగు రామమూర్తి నుడుగు నిల్వకపోయె
నొగి జయంతి రామయోక్తి గెలిచె”

వసురాయడుగారి కెప్పుడూ సభాసదుల భాషాజ్ఞానంమీదా, రసితమీదా విశ్వాసం వుండదు. అంచేత వారు తమ పద్యాలు ఏ సభలో చదివినా విధిగా అర్థంకూడా చెబుతూ వుంటారు. అప్పుడు కూడా అలాగే సెలవిచ్చారు.

“కామ వుండేది గొడుగు, కామ లేనిది గిడుగు. గిడుగు గాలికి యెగిరిపోతుంది. రామమూర్తి పంతులుగారి వాదం గిడుగులాగ ఎగిరిపోయింది. జయంతి అనగా జయశీలము. రామయ్యపంతులుగారి వాదం జయశీలం కనక అది గెలిచింది.”

అప్పుడు ఈ స్వారస్యం చాలా కరతాళాలు పొందింది.

ఇది యిరవై యేళ్ళ నాటిమాట. పేళనచేస్తూ, పెదవులు విరుస్తూ, లేవిడీలు కొడుతూ గ్రాంథిక (ఇప్పుడదే గ్రాంథికంకాదు!) వాదులు బుజాలెగరవేసుకుంటూ వుండేవారు; కాని రెండు దశలు గడిచాయి. గిడుగే నిలిచింది లక్షణంగాను.

★

★

★

1933 సంవత్సరం డిసెంబరు 27వ తేదీ రాజమహేంద్రవర నగర చరిత్ర లోనూ, ఆంధ్రభాషాచరిత్రలోనూ, ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రలోనూ, ఆంధ్రదేశ చరిత్రలోనూ, ఆంధ్రజాతి చరిత్రలోనూ ధ్రువతారలాగ మిలమిల మెరుస్తూ వుంటుంది. ఆవేళ నవయుగ పురుషులైన శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారికి ఆంధ్రదేశీయులు విజయపట్టం కట్టారు.

చిత్రాంగిమేడ ఆవరణ అంతా సభ్యులతో కిటకిటలాడిపోయింది. నవీన వాఙ్మయ నిర్మాతలైన కవికుమారులంతా సింగపుకొదమల్లాగ బారులు తీరి కూర్చున్నారు. చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహంశారు, పెండ్యాల వెంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, నిడమర్తి దుర్గయ్యగారు మొదలైన వృద్ధులుకూడా చాలామంది దయచేశారు. తమ పూర్వపు చమత్కారాన్ని దిద్దుకోడానికా అన్నట్టు వడ్డాది సుబ్బారాయడుగారు గూడా విజయంచేశారు. యువకులై వుండినీ యింకా పూర్వాంధ్రాన్ని పట్టుకునే పాకులాడుతూ వున్న

కవిరాజు వత్సవాయి నీలాద్రిరాజుగారున్నూ దయచేశారు. కొంతసేపటికి సర్. వేంకటరత్నం నాయడుగారు వచ్చారు.

జయంతి గంగన్నగారు సభకి ఆధిపత్యం వహించి కార్యక్రమం నడిపారు. కుమారులూ, మనమలూ పరివేష్టించియుండగా రావుసాహేబు, మహాపాధ్యాయ గిడుగు వేంకటరామమూర్తిపంతులుగారు ధర్మపత్నితో నిండుకొలుపు తీర్చారు.

కళ్ళున్నవారు ఆ సౌభాగ్యం, ఆ వైభవం, తేజస్వంతమైన ఆ సన్నివేశం చూసి సంతోషించారు. హృదయం వున్నవారు ఆ అపరవాగనుశాసనుని మహత్వం బోధపరుచుకొని పరవశులైనారు.

అధ్యక్షులు రామమూర్తిపంతులుగారిని గురించి చాలా సంగతులు చెప్పి “వ్యావహారికభాషకు ప్రాముఖ్యం యివ్వాలని పంతులుగారు 1907 డో సంవత్సరంనుంచీ కృషిచేస్తున్నారు. వీరి కృషివల్లా, పట్టుదలవల్లా వ్యావహారిక భాషలోనే నేడు అనేక కవులు గ్రంథరచన చేస్తున్నారు. వీరికి కన్నడమూ, ఫ్రెంచి, ఇంగ్లీషూ, అరవమూ, తెనుగూ, సంస్కృతమూ, లాటినూ - ఈ భాషల్లో అపారమైన పాండిత్యమున్నది. వీరు మాట్లాడుతూ వుంటే వొక్క పొల్లుమాట అయినా రాదు. వీరితో మాట్లాడడం విద్యాభ్యాసం చెయ్యడమే. వీరిని నడుస్తూ వున్న - మాట్లాడుతూ వున్న విశ్వవిద్యాలయం అంటే అతిశయోక్తి యేమీ వుండదు. గంజాం జిల్లావాసులైన పంతులు గారికి ఆంధ్రవాఙ్మయానికి మూలపీఠమైన రాజమహేంద్రవరంలో యిలాంటి సన్మానం చెయ్యడం చాలా గొప్ప విషయం. పంతులుగారిని తెలుగులో ఫయిలాలాజికల్ గ్రామరు రాయవలసిందని మనం కోరవలసివుంది” అంటూ సభాప్రారంభం చేశారు. తరవాత ఆంధ్రదేశేతిహాస పరిశోధక మండలివారూ, గౌతమీ గ్రంథాలయంవారూ, రాయలసీమ కృష్ణదేవరాయల విద్యాపరిషత్తువారూ, ఆంధ్రభారతీతీర్థవారూ, కల్చర్లు వుమెన్సు సొసైటీవారూ, కళాసమితివారూ, సాహితీసమితివారూ, సాహిత్యమండలివారూ రామరాయ చిత్రకళా సంఘంవారూ పంతులుగారికి సన్మానపత్రాలూ పూలదండలూ సమర్పించారు.

తరవాత కావ్యవ్యాకరణతీర్థులు పంచాంగ్గుల ఆదినారాయణశాస్త్రిలుగారు యిలా సెలవిస్తూ శ్రీపంతులుగారికి వెండిపెట్టెలో వుంచి కమెమొరేషన్ వాల్చుములు సమర్పించి, దుశ్శాలువులు కప్పినారు. కరతాళధ్వనులతో దిక్కులు పిక్కటిల్లినవి.

“ముక్కోటి ఏకాదశి మహాపుణ్యదినం. పవిత్రమైన వృద్ధజాహ్నువీతీరం. పండితులుగా, కవులుగా, చిత్రకారులుగా, భాషాసేవకులుగా, సంఘసేవకులుగా ఎన్నో తరాలనుండి నేటిదాకా ఎన్నెన్ని మార్గో ఆ విశ్వమూర్తి అవతరించిన స్థలం. వెనకటి జన్మలల్లో చేసిన పుణ్యం కొద్దీ ఈ జన్మలో ఇన్నినాళ్ళకు ఆంధ్రపండితుణ్ణి అనే పేరు పెట్టుకొన్నందుకు కలలో గూడా ఇట్టి భాగ్యం లభిస్తుందని అనుకోని నాకు శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారికి కమెమొరేషన్ వాల్చ్యం సమర్పించే మహాభాగ్యం కలిగింది.”

“రాజకులైకభూషణుడు రాజనరేంద్రుడి కాలంలో గానీ, తెలుగువల్ల భుండ, తెలుగొకండ అని చెప్పుకోగల్గిన రాయల కాలంలో గానీ ప్రభుపీఠాలు, పండితపూజలు మహావైభవంతో జరిపివున్నా యనుకొన్నా జనసామాన్యానికి అందుబాటులో వుండేటట్టు విజ్ఞానాన్ని వ్యాపింపజేస్తానని కంకణం కట్టుకొని దాన్ని సార్థకం చెయ్యగలిగిన మహాసత్త్వినీ ప్రజ్ఞానిధినీ పండితునీ కృతజ్ఞత్వో, సత్కరించేందుకై ముక్కోటి మతభేదాలు గల మన ముక్కోటి ఆంధ్రులూ ఏకగ్రీవంగా సిద్ధపడడమనేది నాడు వుందా అని ఆశంకిస్తున్నాను.”

“ఆంధ్రదేశంలో ప్రజ్ఞాప్రభావనిధులగు పండితులకు గానీ, ప్రభువులకు గానీ నేటికీ కొరత లేదు; అనంతసత్యసంపన్నులయిన అన్నలూ, తమ్ములూ అనేకులున్నారు. వారు పూనుకొంటే ఇట్టి మహోత్సవాలు అనేకం నిర్వహిస్తారు నిస్సందేహంగా. అయినా అవి వారి ప్రజ్ఞావిభవాలను వెల్లడిస్తాయే కాని ఆంధ్రజనసామాన్యపు హృదయానందాన్నీ, కృతజ్ఞతాపారమ్యాన్నీ వెల్లడింపలేవేమో అని నా ఊహ.”

“రామమూర్తిపంతులుగారి అమూల్యమైన జీవితకాలంలో ఇది డెబ్బయి వకటో యేడు. అయినా సింహగర్జనంతో సారస్వతక్షేత్రానికి వురికే వారి మూర్తిని చూస్తే “వృద్ధాశ్విష్యా గురుర్యువా” అనిపిస్తుంది. పంతులుగారు వ్యావహారికాంధ్రానికి యుగపురుషులు. అంటే వారి సృష్టి అనుకోరాదు. ఇది తెలుగుతల్లి అనాదైన లీలావిభవం. పంతులుగారున్నా ఆ తల్లియొక్క రూపాల్లో చేరినవారే, అయినా ఆయన ఆ తల్లికి వక అర్చ్యవిభవం కలింపకలిగినారు. కాబట్టే ఆయన్ను యుగపురుషుడన్నాను”.

“వ్యావహారికాంధ్రం ఆయనచేతుల్లో వప్పగింపబడింది మొదలుకొని నేటి దాకా ఈరెండు పుష్కరాల్లోనూ దాన్ని రూపుమాపుటకై మనలో కొందరు చూపిన ప్రతీపభక్తికి ఏమీ లోపంలేదు. కావలసినంత. ప్రాతికూల్యప్రవాహం ఉరవడించే కొద్దీ అతిజాగ్రత్తతో నావ నడిపి ఒడ్డుకు చేర్చిన కర్ణధారుడు రామమూర్తిపంతులు. కాబట్టే జనసామాన్యకోటిలోని మనం అందరం

ఆయనకు కృతజ్ఞత వెల్లడించుకొనేందుకు ఈ ఉత్సవం ఏర్పాటు చేశారు. ఉద్యానప్రతిష్ఠ సప్తసంతానాల్లో వకటి. పంతులుగారి నిరంతరకృషివల్ల ఏర్పడ్డ వ్యావహారికాంధ్రోద్యానం శాశ్వతమైంది. కాపు పట్టింది. బీదా సాదా భేదం లేకుండా పండితుల దగ్గర్నుంచి పామరులవరకూ ఆకర్షించి హాయినీ, స్థాయినీ, ఆనందాన్నీ యిస్తున్నది. అజరామరం అయింది కాబట్టే వారి యీ డెబ్బయ్యో జన్మదినోత్సవంలో వారి తోటలో పూచినట్టీ, పండినట్టీ పుష్పాలనూ, ఫలాలనూ వారికే యీ కమెమొరేషన్ వాల్యూములు రూపంగా కృతజ్ఞతతో సమర్పిస్తున్నాను. ఈ కాన్కలో పంతులుగారి భాషావ్యవసాయాన్నీ పాండిత్య ప్రకర్షనూ మెచ్చుకుంటూ స్వదేశస్థలూ విదేశస్థలూ అయిన విబుధులు వ్రాసిన ఆంగ్లాంధ్రవ్యాసావళి వకటి. రెండోది భాషాతత్వ ప్రదర్శనపూర్వకంగా ఆంధ్రభాషాపరిణామాన్ని నిరూపించే స్వకీయవ్యాసావళి. మూడోది వారి వాదాన్ని నిరూపించే శబ్దాలను నిర్దుష్టములని ఋజువుపరిచే లక్షణగ్రంథం. పేరు 'బాలకవిశరణ్యం'. నాలుగోది 'ఆంధ్రపండితభిషక్కుల భాషాభేషజం'. అయిదోది ప్రాచీనకాలపు వచనరచన తెలిపే 'గద్యచింతామణి' అనేది.

“ఆంధ్రాంగ్లవ్యాసావళిలో ముఖ్యాలు - పైన్ కోనోగారు వ్రాసిన ముండా భాషలు అనే వ్యాసం, సీతాపతిపంతుల పరేన్ భాషను గురించిన వ్యాసం, ఎల్. వి. రామస్వామి అయ్యంగారి ద్రావిడిక్ గైడ్స్ మున్నగునవి. ఇవి అచ్చం ఆంధ్రపండితులుగా వున్నవారికి ఎంతో విజ్ఞానాన్ని కలిగిస్తువి. డాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారి చారిత్రికవ్యాసం అమోఘ పరిశోధనను వెల్లడిస్తున్నది. పాశ్చాత్య పండితులు నేటి అభినవాంధ్రపండితుల పరిశ్రమనూ, ఉత్సాహమునూ ప్రశంసించిన వ్యాసాలున్నవి. ఆంధ్రవ్యాసాలలో పండితులూ పామరులూ కూడా గమనింపదగ్గవి అనేకం వున్నవి. అందులో శ్రీకోరాడ రామకృష్ణయ్యగారి “ఆంధ్ర భాషాపదములు - వాటి నిష్పత్తిక్రమము” అనే వ్యాసమూ, డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావు పంతులుగారి “మాత్రా ఛందస్సులు” అనే అమోఘమైన వ్యాసమూ, శ్రీశివశంకరశాస్త్రిగారి “పదకర్తలు” అనే వ్యాసమూ, వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రిలుగారి హాస్యం వ్యాసమూ, “మాతృభాష - పరభాష” అనే వేంకటరత్నంగారి వ్యాసమూ వివిధ విషయపరిశోధనలను వెల్లడిస్తూన్నవి. చింతా దీక్షితులుగారి ‘లీలాసుందరి’ అనే బాలానందం నిజంగా బాలానందమే. భమిడిపాటివారి “అన్నీ తగాదాలే” అనే వ్యాసం, తెలికిచర్ల కృష్ణమూర్తిగారి “అణువులు - వాటి పరిమాణము” అనే వ్యాసం, విస్సా అప్పారావుపంతులుగారి “చెవి చేయు పని” అనేదీ చాలా ఉత్తమ వ్యాసాలు. రాళ్ళభండివారూ, చిలుకూరివారూ జాయంటుగా వ్రాసిన “తూర్పుగాంగరాజులను గురించిన ఆరు క్రొత్త శాసనములు” అనేదీ,

సోమశేఖరశర్మగారు వ్రాసిన “పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాసన వ్యాసం” అనేది అద్భుతములగు అనేక చారిత్రకాంశములనూ, తత్కర్తల విజ్ఞానమునూ చాటుతున్నవి. రెండోదీ, మూడోదీ, నాల్గోదీ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారి గ్రంథాలే.”

“మొత్తం యీ అయిదు గ్రంథాలనూ ఆంధ్రదేశీయులందరూ కలిసి అచ్చువేయించినారు. వాటిని ఈ సభలో శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారికి అర్పించే పనిని సభవారు నాకు ఏర్పరచినందున విశ్వేశ్వరునికి విశ్వగతమైన వస్తువులనే అర్పించిన రీతిగా సభవారి అనుమతితో వారు ప్రోది చేసిన వ్యావహారికాంధ్రం అనే ఉద్యానవనంలోని ఈ దివ్యములయిన గ్రంథరూప మైన పుష్పాలనూ, పండ్లనూ వారికే సమర్పిస్తున్నాను. శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు వీనిని స్వీకరించి ఆశీర్వాదింతురుగాక.”

తరవాత డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుపంతులుగారు తాము క్రొత్తగా రచియించి ఈ సందర్భంలో ప్రకటించడానికే అచ్చువేయించిన ‘అంబ లేక మొండిశిఖండి’ అను నాటకాన్ని వొక అంకం చదివి సభ్యులకు వినిపించి శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారికి అంకితం చేశారు.

పిమ్మట రామమూర్తిపంతులుగారు వయస్సునుబట్టి వృద్ధులయినా సింగ పుకొదమలాగ లేచి మేఘగంభీర గర్జనలతో యిలా సెలవిచ్చారు.

“ఏ విషయమైనా మంచిదో చెడ్డదో నిర్ణయించుకొనే భారము మనిషిమీద ఉంటుంది. ఒకరికి మంచిదని తోచింది మరొకరికి మంచిది కాకపోవచ్చు. కాని మనస్సాక్షిగా తనకు మంచిదని తోచింది తానాచరించడము తన విధి. నేను నాకు మంచిదని తోచిన విషయమును గురించి పరిశ్రమ చేసి అందలి సత్యము గ్రహించి వెల్లడిస్తాను. బాల్యమునుంచీ ఇట్టి నియమమునే నేను పెట్టుకున్నాను. ఆ నియమము ప్రకారమే నడుచుకొంటున్నాను. ఇక నా వాదన సంగతి.

లోకమంతా వకటి. తక్కిన భాగాలతో సంబంధం లేనిదే అది ఉండదు. ఒక వేలు ఇంకో వేలుతో కూడితేనే గాని ఏ పనీ చెయ్యలేదు. విశ్వము అంగి. తక్కినవి అంగములు. శరీరము అంగి. అవయవములు అంగములు.

★

★

★

వివాహము ఒక Institution. దానిలో system ఉంటుంది. దేవతార్చనకూడా అట్టిదే. వివాహములో మాటలూ దేవతార్చనలో మాటలూ వాటితో సంబంధం ఉన్నవారికి తెలుస్తవి.

యజ్ఞముకూడా ఒక (System). కాని దానినెవరూ చెయ్యడంలేదు. ఆ మాటలకిప్పుడు అర్థము తెలియదు. యజ్ఞ అనే ధాతువునుండి 500 మాటలు పుట్టినవి. ఇప్పుడు వాటి అర్థమేమి తెలుస్తుంది? సత్యనారాయణ వ్రతమునకు సంబంధించిన మాటలిప్పుడు తెలుస్తవి. System కీ తదంగములకూ పరస్పర సంబంధం ఉంటుంది.

భాషకూడా అట్టిదే. “భగవంతుడు మనుష్యునకు వాక్కు ప్రసాదించాడు” అని షెల్లీకవి అన్నాడు.

ఆరేండ్ల బాలుడికి అతని లోకజ్ఞానముతో సమానమైన భాష అతని కుంటుంది. అదే మాతృభాష; జీవద్భాష.

★

★

★

పూర్వము కాలమును తెలియజేయడానికి గడియలు వాడుక చేసేవారు.

ఇప్పుడు గంటలు వాడుక చేస్తున్నారు. కాలము ఒక (System). దీనికి అంగములకూ పరస్పర సంబంధం లేనిదే అర్థం కాదు.

నన్నయ్య ఈ గోదావరిలోనే స్నానంచేసి సంద్యవార్చేవాడు. నన్నయ “నేడు, ఎల్లి” అనే సందర్భములో మనము “ఈవాళ, రేపు” అంటున్నాము. నన్నయకాలములో “రేపు” అనగా “మాపు” కాని దన్నమాట.

ఈ system లో వ్యత్యాసం కలిగింది.

నన్నయ్య కాలాన “సాని” అనగా “తల్లి” అని అర్థము. ఈ కాలములో “తల్లి” ని “సాని” అనరు. ఇప్పుడు “సానెలు” ఏ అర్థములో వాడుతున్నామో అప్పుడు “లంజియలు” ఆ అర్థములో వాడేవారు.

నన్నయ కాలమునాటి ఉద్యోగాలు నేడు లేవు. ఇప్పుడున్నవి అప్పుడు లేవు. ఇన్ స్పెక్టరు, కలెక్టరు, ఓవర్సీయర్, పాడ్మాస్టర్ మొదలైన పదములు ఈకాలపువి. ఇప్పుడు అర్థమౌతవి. నన్నయ కాలమునాటి పదములు ఇప్పుడు అర్థముకావు. ఎక్కువ పరిశ్రమచేస్తే కొన్ని అర్థమౌతవేమో.

★

★

★

భారతంలో శబ్దములన్నీ దేశభాషతో సంబంధం కలవి గనక సార్థకములు.

ద్రాయింగు వేసినప్పుడు background వెయ్యాలి. అది లేనిదే చిత్రాని కర్ణం లేదు.

ఒక చిత్రములో గోపురము ఎత్తు తెలియజేయవలసి వచ్చినప్పుడు ఒక చెట్టుతో సంబంధం ఏర్పరచాలి. ఒక బెలూన్ (balloon) ఎంత ఎత్తు

వెళ్ళిందో తెలపడానికి ఒకవిధమైన మేఘములతో సంబంధం ఏర్పాటు చేసి చిత్రించిన చిత్రమొకటి ఒక ఫ్రెంచిపత్రికలో నేను చూచాను.

★

★

★

నన్నయ కాలమునాటి దేశభాషలో ఒక నూరోవంతైనా మిగలలేదు. అంతా కొట్టుకుపోయింది. నన్నయకాలంలో అప్పటివారి కర్ణమయ్యే పదాలు మనకిప్పుడు కావు. వేదకాలమునాటి పదముల కర్ణముగాక వేదపండితులు వాటిని గురించి యద్వా యద్వా అంటూ ఉంటారు.

భారతభాషలో మాటలకు శబ్దరత్నాకరంలో అర్థము వ్రాయవలసి వచ్చినప్పుడు 'చింత్యము, అస్పష్టము' ఇత్యాదిగా వ్రాసినాడు తద్గ్రంథకర్త.

నన్నయకాలంలో ఏ పదము ఎట్లా ఉండేదో తెలుసుకోవడం కష్టము.

నన్నయగారి తాతాకుల ప్రతి ఇప్పుడు దొరకదు. దానినుండి వ్రాసిన ప్రతులో ఆ ప్రతుల ప్రతులో మన కాలమున దొరుకుతవి. అవి. ఎవరో లేఖకులు వ్రాసుకొన్నవి. వారు మాతృకనుండి సరిగా వ్రాశారా అంటే - అది దైవాయత్తం. "నడుచు, నడచు" - ఇందేది సరియైన రూపమో నిర్ణయించడమెట్లా? యతిస్థానంలో చూపగలిగితే తెలుస్తుంది. లేకుంటే తెలియదు.

"సొలయు, సొలచు" - ఇందేది సరియైనదో తెలుసుకోడానికి ప్రాసస్థానంలో చూడాలి. లేకుంటే తెలియదు. అది దైవాయత్తం. శకటరేఫల విషయమూ అంతే.

నన్నయ కాలమునాటి భాష శిలాక్షరములలో నందంపూడి శాసన రూపమున ఉన్నది. దానినిబట్టి నాటి దేశభాష స్వరూపం కొంత తెలుస్తుంది. జయంతి రామయ్యపంతులుగారు దానికర్ణము చెప్పలేకపోయారు, ఆనాటి భాషాస్వరూపం తెలియకపోవడంవల్ల. చరిత్ర తెలుసుకోవడంకోసమే భాష. నన్నయకాలంనాటి భాష మళ్ళీ ప్రయోగించడానికి కాదు. నన్నయ భారతమును అచ్చువేసినపుడు పరిష్కర్తలు రూపాలు మార్చారు. రెండున్నర పర్వాలలో భాషా ఇదమిత్థమని చెప్పడానికి వీలులేదు.

★

★

★

కవిత్వము ఒక కళ. కళకు దేశభాషలో ఉన్న అన్ని శబ్దాలూ అవసరము లేదు.

భాష వనమువంటిది. భాషలో ఎవరికి కావలసిన మాటలు వారు తీసుకొంటారు. నన్నయ కాలమునాటి దేశభాషంతా నన్నయభారతములో ఉన్నదని చెప్పడానికి వీలు లేదు. తెలుక్కు మారుగా సంస్కృతం వేసిన చోట్ల తెలుగే వేస్తే నన్నయ భాష ఇంకా తెలిసిఉండేది. ఒకమాట. “అట్టిడు” అనే పదము ప్రథమావిభక్తి. దానికి ద్వితీయావిభక్తి ఏమిటి? నన్నయ వాడలేదు. కాబట్టి మనకు తెలియదు. “కురియు” - దీనికి ప్రేరణార్థకము “కురిసిరి.” నేడు “కురియించు” అనే పదమునకు మారుగా గ్రాంథికులు “కురిపించు” అని వ్రాస్తున్నారు. ప్రాచీనభాష తెలియక వ్యావహారిక పదములను వాడి దానిని గ్రాంథికమని లోకులను భ్రమింపజేస్తున్నారు. తిక్కనాదుల విషయములో కూడా ఇట్లే చూచుకోండి.

గ్రాంథికభాష అతుకుల బొంత. స్పెన్సరు ఆంగ్లకవి ఫెయిరీ క్లీన్ అనే కావ్యము యిట్టి భాషలో వ్రాస్తే పండితులు అది ఏ భాషా కాదన్నారు. అట్లాగే గ్రాంథిక భాష ఏ భాషా కాదు. ప్రాచీన భాషా కాదు, దేశభాషా కాదు. అందరు కవుల భాషలా కలయిక. తెలుగులక్షణం వట్టి దెబ్బలాట వ్యవహారం. సంస్కృతం ఇట్లా ఉండదు. పతంజలి ఎంత చెప్పితే అంత.

★

★

★

గ్రాంథికభాషకు లక్షణం లేదు. “చేతురు కోతురు” ఇత్యాదులు చిన్నయ్యసూరి తప్పన్నాడు. గ్రాంథికులంతా ఈపదాలు వాడుతున్నారు. “ఉన్నాను” అనే మాట చిన్నయ్యసూరి వప్పకొన్నాడు. నన్నయ, తిక్కన, శ్రీనాథుడు, జక్కన వరకూ ఎవరూ ఈ రూపము వాడనే లేదు. జయంతి రామయ్యగారు “ఉన్నాను, ఉన్నారు” అనే ప్రయోగములు చేశారు. చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహంగారి గ్రంథాలలో ఈ ప్రయోగాలు కావలసినన్ని ఉన్నవి. వ్యవహారభాషనే వ్రాసి ఉన్నట్లయితే వారి ‘రామచంద్రవిజయం’ ప్రమాణగ్రంథ మయ్యేది.

గురజాడ అప్పారావు, పి. టి. శ్రీనివాస అయ్యంగారూ నేనూ ఈ వాదన లేవదీస్తే అప్పుడు మమ్మల్నందరూ దూషించేవారు.

The three tailors of the Tanning street అన్నారు, మమ్మల్నప్పడు.

★

★

★

వీరేశలింగంగారు బ్రతికున్నకాలంలో వారు నాతో భాష విషయమై స్వేచ్ఛగా వాదించారు. నా వాదనలో సత్యం ఆయన అంగీకరించారు.

నన్నయ మొదలు వీరేశలింగంగారివరకూ భాష మారలేదని చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం గారన్నారు. వీరు వ్రాసిన భాష నన్నయ భాష కావలసివస్తే రెండువేల తప్పలు సవరించవలసి ఉంటుంది.

వడ్డాది సుబ్బారాయుడుగారు మహాజాగ్రత్తగా వ్రాసేకవి. వారు “అగుపడు” అనే పదం వాడారు. “అగుపడు” అనే పదము తప్పనిన్నీ, “అగ్గపడు” “అగపడు” అనే రూపములు సరియైనవనిన్నీ, “అగపడు” అనే పదమునకు అర్థము “స్వాధీనమగు”, “చిక్కు” అనిన్నీ నేను వారికి చెప్పాను. వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిగారు “ఔపర్చు” “ఔపించు” అనే వింత కృతకరూపాలు వాడారు. నేను చెప్పినమీదట వసురాయకవిగారు దిద్దుకొన్నారు. ఇందును గురించి వ్యాకరణములో సూత్రము లేదు. కాబట్టి కవులు తమకు తోచిన రూపములు వాడారు. వావిలాల శివావధానులుగారు “అందరికి” అనే పదము మొదట వాడి తరవాత ఎవరో పండితులు తప్పన్నారు కాబోలు దానిని “అందరకు” అనే కృతకరూపముగా దిద్దారు.

గ్రాంథికభాష యిలా ఉన్నది.

అరవై సంవత్సరముల వయస్సు వచ్చినవారికి కూడా ఈ భాష రాకుండా ఉంది. అకారమధ్యమో, ఇకారమధ్యమో, ఉకారమధ్యమో తెలియదు కొన్ని పదముల విషయమున, ఈ పండితులకు. ఇంకెందుకు ఈ భాష!

గ్రాంథికభాషను పండితులుంచుకోనీండి. మీరు దేశభాష వాడండి.

★

★

★

నా చిన్నతనంలో తీర్పులు తెలుగున వ్రాసేవారు. పండితుల అభిప్రాయాలు తీసుకొనేవారు. వాటికి ‘ఫట్వాలు’ అని పేరు. ఈ ఫట్వాలూ తీర్పులూ వ్యావహారిక భాషలోనే ఉన్నవి. వచనగ్రంథములలో వ్యవహారభాషనే సంప్రదాయసిద్ధముగా వాడేవారని నా గద్యచింతామణి అనే గ్రంథములో అనేక గ్రంథములనుండి ఉదాహరణలతో నిర్ధారణ చేశాను.

నన్నయ తిక్కనలు తమ గ్రంథాలలో శుద్ధదేశభాషనే వాడారు.

నాకు ఎన్నో సన్మానపత్రాలు సమర్పించి నాకు లేని యోగ్యత మీరు ఆరోపించారు. నాకింత గౌరవమిక్కడ జరుగుతుందని నేననుకోలేదు. మీకు నాయందు గల దయవల్ల నాయందు లేని గుణములు నాకు ఆరోపించారు.

★

★

★

ఈ వాదము నాకు నచ్చింది. దేశభాష పై ఉన్న 'నిరోధం తొలగించడం మన కర్తవ్యము. స్వభాషలో మాట్లాడానికి ధైర్యం లేకపోవడం ఏల? Gag చేశారు కాబట్టి. ఈ నిరోధం తొలగిస్తే స్వేచ్ఛ కలుగుతుంది. గవర్నమెంటుకంటే ఎక్కువగా పండితులు Liberty of speech (వాక్స్వాతంత్ర్యము) తీసివేశారు. మనకు వాక్స్వాతంత్ర్యము లేదు. గ్రామ్యత్వం తొలగించమంటున్నాను నేను. పండితులూ కవులూ శిష్టులూ వాడే భాష తప్పనడం అవివేకం. ఎలమంచిలి సభలో మహామహోపాధ్యాయ తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు శిష్టవ్యవహారమందున్న భాష గ్రామ్య మనరాదని తీర్మానించారు. 'అపభ్రంశ' మనే మాట ఉన్నది. 'గ్రామ్యం' అనే మాట లేనేలేదు. గ్రామ్య మనేది పారిభాషిక పదము. వ్యుత్పత్తి నిరూపిస్తుందిగాని ప్రయోగము తప్పని సూచించదు. దేశభాష అపరిమిత ప్రయోజనము కలది. వ్యవహారములో లేని భాషలు పరిమిత ప్రయోజనము కలవి. పాణిని, పతంజలి కాత్యాయని వ్యవహారభ్రష్ట పదములు వాడరాదని అనుశాసించారు.

గురజాడ అప్పారావు నేనూ బాల్యమునుండే విద్యాభ్యాసము చేశాము. చిన్నతనంలో మేమంతా కలిసి నలనాటకం ఆడాము. అప్పారావు కన్యాశుల్కం వ్రాయడాని కిదో కారణం.

ఇంగ్లీషు ప్రైమరీ పరీక్ష ప్యాసయి మన దేశము ఏ పోలీసు సూపరెంటు ఉద్యోగము చెయ్యడానికో ఇంగ్లీషు వాడు వస్తాడు. అతడు మాట్లాడే ఇంగ్లీషు చక్కని ఇంగ్లీషు అంటారు. యమ్మే ప్యాసుచేసిన విద్యాధికుడు మాట్లాడే తెలుగు తెలుగు కాదంటారు మన పండితులు. పండితులు వ్యవహార భాషలోనే బోధిస్తారు. మేము వ్రాస్తే తప్పంటారు. సత్యం తెలిసేవరకూ తిడతారు.

ఈ ఊళ్ళో వెనక సభ చేసినప్పుడు నా మాట ఎవరూ వినలేదు. అప్పుడు కొవ్వూరిలో సభ జరిగింది. ఆ సభలో పోలవరం జమీందారుగారూ, దివాకర్ల తిరుపతిశాస్త్రిగారూ నా వాదమంగీకరించారు. వీరేశలింగంగారూ నా వాదమంగీకరించారు.

ఇరవై సంవత్సరాలకు క్రితము వ్యవహారభాష బోధించవచ్చునని తీర్మానిస్తే పనికిరాదని 20,000మంది వ్రాళ్లతో రెండువందల టిల్లిగ్రాములతో గవర్నమెంటువారికి మహజరు పంపించినారు. అప్పటికది ఆగిపోయింది.

ఇప్పుడు ఏమి చేయవలెనో మీకు తెలుసును. రెండుకోట్లమంది సామ్మ దేశభాష. హక్కు కాపాడగలవారు మీరు.

శివశంకరశాస్త్రిగారు నా చెయ్యి చూచి ఇంకా పదకొండు సంవత్సరాలు బ్రతికి ఉంటావని సాముద్రికం చెప్పినారు. నేను జీవించి ఉంటే నేను పూనుకొన్న నిఘంటు కార్యము పూర్తిచేస్తాను. శబ్దరత్నాకరములో 2000 తప్పులున్నవి. నేనన్నమాటే కాదిది. మానవిల్లి రామకృష్ణకవిగారూ సూర్యరాయ నిఘంటుకారులూ కూడా ఈ మాటే అన్నారు. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు అనేక వందల మాటలు శబ్దరత్నాకరములోకి ఎక్కలేదని చెప్పినారు.

వ్యాకరణమూ నిఘంటువూ - ఇవి record వంటివి. ఇవి ప్రమాణము కావు. శిష్టవ్యవహారమే ప్రమాణము.

వైయాకరణులూ, నైఘంటికులూ శిష్టపదములు వేసుకోకుంటే వారిదే తప్పు.

వాక్కు ఆత్మను ప్రకాశింపజేసేది. లోకానికి సూర్యునివల్ల ప్రకాశము కలుగుతోంది. సూర్యుడు లేనప్పుడు చంద్రుని ప్రకాశముంటుంది. చంద్రుడు లేనప్పుడు నక్షత్రములు ప్రకాశిస్తవి. నక్షత్రములూ లేనప్పుడు, అగ్ని, అగ్ని లేనప్పుడు వాక్కు.

ఆత్మను ప్రకాశింపజేస్తుంది వాక్కు.

“శబ్దబ్రహ్మోత్మనే శివాయ నమః”

★

★

★

పంతులుగారు ఉపన్యాసం చేసినంతసేపూ స్త్రీపురుషులందరూ - సభ అంతా నిస్తరంగసముద్రంలాగ గాంభీర్యం వహించింది.

మనవాళ్ళు పదిమంది యెక్కడ కూడినా గుసగుసల్లో పడిపోతారని వొక నింద వుంది; కాని నేను దాని కంగీకరించను. సభ్యుల ప్రవర్తన ఉపన్యాసకుని వాఙ్మాధుర్యాన్నిబట్టి, ఉపన్యాసవిషయాన్ని పట్టి మారుతూ వుంటుంది. రామమూర్తిపంతులుగారి వంటి వక్తలు మనలో అరుదుగా వున్నారు. వారెక్కడ యెప్పుడు ఉపన్యాసం చేసినా సభ్యులు గాంభీర్యముద్రనే వహిస్తారు. ఆనాటి సభలో కుమారకవిసింహులు కూడా చాలామంది వుండడంచేత సభ అంతా గాంభీర్యాన్నే గాక ఔదార్యాన్ని కూడా ప్రకటించింది.

గోదావరితల్లి యిదంతా చూసింది. ఇదంతా వింది. ఆదికవీ, ఆదివాగనుశాసనుడూ అయిన నన్నయ భట్టారకుని లీలావిలాసాలన్నీ చూసి ఉప్పొంగిన మహానుభావురా లామె. ఆ దివ్య పురుషుని, పరమ పవిత్ర దైనిక జీవితాన్ని మనకిప్పటికీ అస్పృష్ట కలకల నినాదంతో వినిపిస్తూ వున్న వాత్సల్యవతి

ఆమె. రాజరాజనరేంద్రుని నిండుకొలువై కవితావినోదాలతో ఘూర్ణిల్లిపోయిన రాజమహేంద్రవరంలో యిప్పటికీ, ఎప్పటికీకూడా కవితావిలాసాలూ, వాఙ్మయప్రీతి ప్రోదిచేసే అమృతపయస్విని ఆమె. ఆమె రామమూర్తిపంతులుగారి మహత్తు గ్రహించింది. వారు నన్నయ భట్టారకుని పదవిలో నిలిచివుండడం గుర్తించింది. సమగ్రమైన ఆంధ్రజాతి ఈ ఆధునిక వాగనుశాసనుడికి పాదపూజ చేస్తూ మళ్ళీ తన భవిష్యదున్నతికి పునాది వేసుకుంటూ వుండడం గ్రహించింది. ఆమెకి పులకలు పేటెత్తాయి. హృదయం ఉప్పొంగిపోయింది. ఆనందమూ పారవశ్యమూ తలమునకలైపోయాయి.

నా మాటమీద మీకు నమ్మకం లేకపోతే ఆమె జీవనంలో కొత్త పాంగూ, ఆమె నడకలో కొత్త భంగిమా, ఆమె కలకలనవ్వులో కొత్త మాధుర్యమూ కలిగాయో లేదో వెళ్ళి చూడండి.

- శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

★ ★ ★

తెలుగు	పోరాంకి దక్కినొమ్మూర్తి
తమిళం	పోరాంకి త్రుశ్శిణ్ణుమూర్తి
కన్నడం	పోరాంకి దక్షిణామూర్తి
ఇంగ్లీషు	PORANKI DAKSHINA MURTY
మలయాళం	పోరాంకి దక్షిణామూర్తి
రష్యన్	ПОРАНКИ ДАКШИНА МУРТИ
బెంగాలీ	পোরাকি দক্ষিণামূর্তি
హిందీ/మరాఠీ	पोरंकि दक्षिणामूर्ति
గుజరాతీ	પોરંકિ દક્ષિણામૂર્તિ
అస్సామీ	পোৰাকি দক্ষিণামূর্তি
ఒరియా	ପୋରାଙ୍କି ଦକ୍ଷିଣାମୂର୍ତ୍ତି
ఉర్దూ	پورنکی دکشینا مورتی
పంజాబీ	ਪੌਰੰਕੀ ਦਕਸ਼ਿਣਾ ਮੂਰਤੀ
సంస్కృతం	पोरङ्कि दक्षिणामूर्ति
ఫ్రెంచి	PAURANKI DAKSHINA MOURT

ఇతర ఉపయుక్త గ్రంథాలు

- రాజాజీ రామాయణం - చక్రవర్తి రాజగోపాలాచారి
- రాజాజీ మహాభారతం - చక్రవర్తి రాజగోపాలాచారి
- రాజాజీ మహాభాగవతం - చక్రవర్తి రాజగోపాలాచారి
- వ్యాకరణాదర్శము - శ్రీ బూరుగల గోపాలకృష్ణమూర్తి
- వ్యాసమంజూష - డా॥ డి. సాంబమూర్తి
- వ్యాకరణ మంజూష - డా॥ డి. సాంబమూర్తి
- పదామృతము - డా॥ ఓ.వి. శర్మ
- ఎన్-సైక్లోపెడిక్ మెడికల్ డిక్షనరీ
(ఇంగ్లీష్-ఇంగ్లీష్-తెలుగు) - డా॥ ఓ.వి. శర్మ
- తెలుగు బోధన పద్ధతులు - డా॥ డి. సాంబమూర్తి
- పాఠశాల పాఠన, నిర్వహణ,
విద్యా ప్రణాళిక, విద్యా సాంకేతికత - డా॥ కె. లక్ష్మీనరసమ్మ
- అనియత విద్య - శ్రీ పి. రామచంద్ర పిళ్ళై
- జనాభా విద్య - శ్రీ పి. రామచంద్ర పిళ్ళై
- వయోజన విద్య - నిరంతర విద్య - డా॥ డి. సాంబమూర్తి

నీల్కమల్ పబ్లికేషన్స్ ప్రై. లిమిటెడ్.

ఎడ్యుకేషనల్ పబ్లిషర్స్ (ఎక్స్‌పోర్టర్స్ & ఇంపోర్టర్స్)
సుల్తాన్ బజార్, హైదరాబాద్ - 500 001. (ఆం.ప్ర.)
ఫోన్స్ : 591665, 4611674, 4614855.

NEELKAMAL HOUSE OF WISDOM & KNOWLEDGE